

ΔΗΜΟΣ ΛΕΡΟΥ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

2011-2014

ΦΑΣΗ Α

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Δυνάμει του άρθρου 266 του Ν3852/10 «Πρόγραμμα Καλλικράτης» και των
άρθρων 203-207 του Ν3463/06 «Κώδικας Δήμων Κοινοτήτων»

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2011

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	6
ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	8
ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	8
ΣΚΟΠΟΣ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	9
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	11
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ - ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	12

Κεφάλαιο 1.

---

1. ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	15
1.1. ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	15
1.1.1. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟ ΧΩΡΟ	15
1.1.2. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	16
1.1.3. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΝΤΑΣΗ ΤΗΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ	20
1.1.4. ΠΡΟΤΥΠΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	23
1.1.5. ΠΟΛΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΥΣΗ	24
1.1.5.1. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	24
1.1.5.2. ΤΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	25
1.1.6. Η ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	27
1.1.7. Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΝΗΣΙΩΝ	29
1.1.8. ΤΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ – ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	31
1.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	37
1.3. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	38

1.4. ΒΑΣΙΚΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ, ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	47
1.4.1. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	47
1.4.2. ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ – ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ	48
1.4.3. ΔΙΑΜΟΡΦΩΜΕΝΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ ΕΚΤΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΤΟΣ ΟΡΙΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ -	51
1.4.4. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ - ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	52
1.4.5. ΑΚΤΕΣ	53
1.4.6. ΤΟΠΙΑ	53
1.4.7. ΚΥΝΔΥΝΟΙ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ- ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ	56
1.5. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ	58
1.5.1. ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	58
1.5.2. ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ	59
1.5.3. ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ	59
1.5.4. ΑΘΛΗΤΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	65
1.6. ΤΟΠΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	66
1.6.1. ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	66
1.6.2. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ	76
1.7. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΒΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	77
1.7.1. ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ	77
1.7.2. ΑΛΙΕΙΑ – ΙΧΘΥΟΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ	79
1.7.3. ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ – ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ- ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ	81
1.7.4. ΕΝΕΡΓΕΙΑ	82
1.7.5. ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ - ΕΜΠΟΡΙΟ	83
1.7.6. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	84
1.7.6.1. ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	89
1.7.6.2. ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΟΣ- ΠΕΡΙΠΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	89
1.7.6.3. ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ- ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ	96
1.7.6.4. ΚΑΤΑΔΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	100
1.7.7. ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΛΕΡΟΥ – ΪΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ	103
1.7.7.1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ - ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ	103
1.7.7.2. Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΙΔΡΥΣΗΣ ΤΟΥ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ ΛΕΡΟΥ	105
1.7.7.3. ΪΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΘΕΡΑΠΕΥΤΗΡΙΟΥ ΛΕΡΟΥ	106
1.7.7.4. ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΚΤΙΡΙΑΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ	111

1.7.7.5.	Η ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΚΡΑΤΙΚΟ ΘΕΡΑΠΕΥΤΗΡΙΟ ΛΕΡΟΥ ΣΗΜΕΡΑ	115
1.7.7.6.	ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ «ΛΕΡΟΣ Ι» ΚΑΙ «ΛΕΡΟΣ ΙΙ» ΚΑΙ ΤΟ ΚΡΑΤΙΚΟ ΘΕΡΑΠΕΥΤΗΡΙΟ ΛΕΡΟΥ	120
1.8.	ΒΑΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ	121
1.8.1.	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ	121
1.8.2.	ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΠΑΙΔΙΚΩΝ ΣΤΑΘΜΩΝ - ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΛΕΡΟΥ	124
1.8.3.	ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ	126
1.8.4.	ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ	131
1.8.5.	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ	132
1.9.	ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΑΙ ΚΡΙΣΙΜΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	136
1.9.1.	ΤΑ ΚΡΙΣΙΜΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ	136
1.9.2.	ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΩΝ, ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΩΝ	138
1.9.2.1.	SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ, ΩΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	138
1.9.2.2.	SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟ, ΩΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ/ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	143

κεφάλαιο 2.

146

2.	Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2011 – 2014	146
2.1.	ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΤΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΥ ΟΡΑΜΑΤΟΣ	146
2.2.	ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ	148
2.3.	ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΩΝ	156
2.3.1.	ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ	156
2.3.2.	Η ΣΥΝΟΧΗ ΜΕΤΑΞΥ ΑΞΟΝΩΝ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ	162
2.3.3.	ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΩΝ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΜΕ ΕΘΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ	164

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Πίνακας 1.1: Αριθμός προσεγγίσεων πλοίων στα λιμάνια των νησιών της Δωδεκανήσου και ενδεικτικές αποστάσεις, από τον Πειραιά	21
Πίνακας 1.2: Δωδεκάνησα: Χαρακτηριστικά και ένταση νησιωτικότητας	22
Πίνακας 1.3: Πολιτική για τη διαμόρφωση ΔΠ στο νησιωτικό χώρο	36
Πίνακας 1.4: Δημογραφικά χαρακτηριστικά 1981-2001	38
Διάγραμμα 1.1: Πυραμίδα Ηλικιών Ν. Δωδεκανήσου	39
Πίνακας 1.5 : Εξέλιξη Πληθυσμού Νομού Δωδεκανήσου κατά Επαρχία, 1981 - 2001	39
Πίνακας 1.6: Εξέλιξη Πληθυσμού Νομού Δωδ/σου κατά νησί	40
Πίνακας 1.7: Έκταση, πληθυσμός και πυκνότητα κατοίκησης 1991-2001 ανά ΟΤΑ '97 και νησί Νομού Δωδεκανήσου	41
Πίνακας 1.8: Πληθυσμιακά στοιχεία Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου – μόνιμοι κάτοικοι και αλλοδαποί, 2001	45
Πίνακας 1.9: Πληθυσμιακά στοιχεία οικονομικών μεταναστών	45
Πίνακας 1.10: Εξέλιξη Πληθυσμού Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου με βάση τα προσωρινά στοιχεία του 2011	46
Πίνακας 1.11: Μέσες μηνιαίες θερμοκρασίες στη Λέρου (σε βαθμούς Κελσίου)	52
Πίνακας 1.12: Υποδομές για την εκπαίδευση	58
Πίνακας 1.13: Υποδομές Υγείας και Πρόνοιας	59
Πίνακας 1.14: Αθλητικοί Χώροι και Δραστηριότητες	65
Πίνακας 1.15: Οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός κατά ηλικιακή ομάδα, 2001	67
Διάγραμμα 1.2: Ποσοστά απασχολούμενων και ανέργων κατά φύλο και ομάδα ηλικιών, 2001	68
Πίνακας 1.16: Οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός κατά φύλο και ηλικιακή ομάδα, 2001	69
Πίνακας 1.17: Απασχόληση κατά κλάδο δραστηριότητας στο δήμο Λέρου (%), 2001	71
Πίνακας 1.18: Συντελεστές Συμμετοχής κατά κλάδο δραστηριότητας στο Δήμο Λέρου,	72
Πίνακας 1.19: Διάρθρωση Οικονομικά Ενεργού Πληθυσμού κατά φύλο και ομάδα ατομικού επαγγέλματος (%), 2001	73
Διάγραμμα 1.3: Ποσοστιαία κατανομή οικονομικά ενεργού πληθυσμού κατά φύλο και ομάδα ατομικού επαγγέλματος, 2001	75

Διάγραμμα 1.4 : Α.Ε.Π. ανά παραγωγικό τομέα, 2001	76
Πίνακας 1.20: Κτηνοτροφικές Μονάδες, 2004	78
Πίνακας 1.21: Απασχολούμενοι σε αλιευτικές δραστηριότητες στο δήμο Λέρου και στο Νομό	79
Πίνακας 1.22: Είδος αλιευτικών σκαφών και ετήσια παραγωγή αλιευμάτων	80
Πίνακας 1.23: Παραγωγή Μονάδων Ιχθυοκαλλιέργειας ανά είδος, 2000	80
Διάγραμμα 1.5	85
Διάγραμμα 1.6	86
Διάγραμμα 1.7	86
Διάγραμμα 1.8	87
Διάγραμμα 1.9: Διανυκτερεύσεις στα «μικρά» Δωδεκάνησα (εκτός Ρόδου & Κω) το 2002	88
Πίνακας 1.24: Μονάδες Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης που λειτουργούσαν στην Ελλάδα στο τέλος του 2001	116
Πίνακας 1.25 Απολογιστικά στοιχεία εσόδων – εξόδων και ποσοστό υλοποίησης προϋπολογισμού.	132
Πίνακας 1.26 Ποσοστό συμμετοχής εσόδων στο σύνολο των εισπραχθέντων εσόδων	134
Πίνακας 1.27 Ποσοστό πηγών χρηματοδότησης στο σύνολο των εσόδων	134
Πίνακας 1.28 Ποσοστιαία συμμετοχή εξόδων ανά κατηγορία δαπάνης	135
Πίνακας 1.29 Απολογισμός ανταποδοτικών τελών 2010	136
Πίνακας 2.1 Συνάφεια γενικών στόχων αναπτυξιακής Στρατηγικής Δ. Λέρου με γενικούς στρατηγικούς στόχους Επιχειρησιακού Προγράμματος Κρήτης & Νήσων Αιγαίου 2007-2013	154
Πίνακας 2.2 Άξονες Προτεραιότητας και Μέτρα Παρέμβασης ανά άξονα, του Επιχειρησιακού Προγράμματος Δ. Λέρου	161
Πίνακας 2.3 Συνάφεια Αξόνων Προτεραιότητας του Επιχειρησιακού Σχεδίου με τους στόχους της Αναπτυξιακής Στρατηγικής του Δ. Λέρου	163
Πίνακας 2.4 Συνάφεια Αξόνων Προτεραιότητας με ΣΚΓΚ (ΚΓ 1)	164
Πίνακας 2.5 Συνάφεια Αξόνων Προτεραιότητας με ΣΚΓΚ (ΚΓ 2)	165
Πίνακας 2.6 Συνάφεια Αξόνων Προτεραιότητας με ΣΚΓΚ (ΚΓ 3)	166
Πίνακας 2.7 Συνάφεια Αξόνων Προτεραιότητας ΕΠ.Π. Δ. Λέρου με ΕΣΠΑ	167
Πίνακας 2.8 Συνάφεια Αξόνων Προτεραιότητας ΕΠ.Π. Δ. Λέρου με ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου 2007 – 2013	168

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Λέρου συνιστά ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα τοπικής και οργανωτικής - λειτουργικής ανάπτυξης για την περίοδο 2011-2014, σε εναρμόνιση με τις κατευθύνσεις αναπτυξιακού σχεδιασμού σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Ειδικότερα, αποτελεί ένα πλαίσιο στρατηγικών στόχων και προτεραιοτήτων που εξειδικεύονται σε δράσεις με ορίζοντα τριετίας, για την προώθηση της τοπικής ανάπτυξης και την αναβάθμιση της οργάνωσης των υπηρεσιών του Δήμου. Με άλλα λόγια το επιχειρησιακό πρόγραμμα αφορά όχι μόνον στις υποδομές και τις τοπικές επενδύσεις στην περιοχή του νησιού, αλλά και στη βελτίωση της υφιστάμενης οργάνωσης και λειτουργίας του ίδιου του Δήμου, ως φορέα τοπικής αυτοδιοίκησης, στο πλαίσιο του γενικότερου περιβάλλοντος στο οποίο δρα, μεριμνώντας για τη βελτίωση της διαβίωσης των δημοτών και επισκεπτών και την παροχή ποιοτικότερων υπηρεσιών.

Ουσιαστικά, το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου αποτελεί ένα απαραίτητο εργαλείο για την άσκηση του αναπτυξιακού του ρόλου, με τα εξής χαρακτηριστικά:

α. Είναι ολοκληρωμένο πρόγραμμα τοπικής ανάπτυξης και βελτίωσης της διοικητικής ικανότητας του Δήμου: Αποτελεί πρόγραμμα αναπτυξιακών υποδομών και τοπικών επενδύσεων, αλλά και πρόγραμμα που αποκοπεί στη βελτίωση της υφιστάμενης λειτουργίας των δημοτικών. Είναι πρόγραμμα, πολυτομεακού χαρακτήρα, με εύρος θεματικών αντικειμένων αντίστοιχου του φάσματος των θεμάτων που απασχολούν την καθημερινή λειτουργία του Δήμου. Καλύπτει όλο το φάσμα των αρμοδιοτήτων του Δήμου και εν δυνάμει το σύνολο των τοπικών υποθέσεων.

β. Αποτελεί το τριετές πρόγραμμα δράσης του Δήμου: Στις προτεραιότητες του προγράμματος αντανακλάται η βούληση και το όραμα της Δημοτικής Αρχής καθώς και οι προτεραιότητες του αναπτυξιακού σχεδιασμού σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Το όραμα της δημοτικής αρχής αποτυπώνεται στη στρατηγική και αναλύεται σε τριετές

πρόγραμμα δράσης του Δήμου και τέλος σε ετήσιο πρόγραμμα δράσης της κάθε υπηρεσίας του Δήμου.

γ. Είναι οργανικό στοιχείο της καθημερινής λειτουργίας και διοίκησης του Δήμου και μέρος του προγραμματικού του κύκλου: Η σύνταξη του επιχειρησιακού προγράμματος είναι η αρχική φάση της διαδικασίας προγραμματισμού, παρακολούθησης και αξιολόγησης της δράσης του Δήμου. Η διαδικασία αυτή αποτελεί το διαρκές αντικείμενο ενασχόλησης των αιρετών οργάνων, των προϊσταμένων και της αρμόδιας υπηρεσίας προγραμματισμού του.

δ. Υλοποιείται μέσω του ετήσιου προγράμματος δράσης του Δήμου: Σκοπός της σύνταξης του ετήσιου προγράμματος δράσης είναι η εξειδίκευση του συνολικού τριετούς επιχειρησιακού προγράμματος σε ετήσιο πρόγραμμα των υπηρεσιών. Ο ετήσιος προγραμματισμός στοχεύει στον επιμερισμό των δράσεων του τριετούς προγράμματος στις υπηρεσίες, οι οποίες υλοποιούν τμήματα του επιχειρησιακού προγράμματος.

ε. Εκπονείται με τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων: Κατά τη διαδικασία σύνταξής του συμμετέχουν: Αιρετά όργανα, Υπηρεσιακά στελέχη, Τοπικοί φορείς και ομάδες δημοτών με σημαντικό βαθμό συμβολής στην τοπική ανάπτυξη ή/και στη λειτουργία του Δήμου, Φορείς του διοικητικού συστήματος της χώρας.

στ. Αξιοποιεί δείκτες επίδοσης: Το επιχειρησιακό πρόγραμμα διατυπώνει μετρήσιμους γενικούς και ειδικούς στόχους, η επίτευξη των οποίων παρακολουθείται μέσω της αξιοποίησης συστήματος δεικτών επίδοσης. Για την παρακολούθηση της εξέλιξης της τιμής των δεικτών αξιοποιούνται τα στοιχεία (εσόδων / δαπανών, πόρων, εκροών, αποτελεσμάτων στους αποδέκτες) που τηρούνται στις βάσεις δεδομένων του ολοκληρωμένου πληροφοριακού συστήματος ενός Δήμου.

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Με τα άρθρα 203-207 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων (Ν. 3463/2006), θεσπίστηκε για πρώτη φορά, η υποχρέωση κατάρτισης Επιχειρησιακών Προγραμμάτων από τους πρωτοβάθμιους Ο.Τ.Α. .

Με το άρθρο 266 Ν. 3852/2010 (Πρόγραμμα Καλλικράτης) επιβεβαιώνεται η υποχρέωση κατάρτισης Επιχειρησιακών Προγραμμάτων από τους Ο.Τ.Α. α βαθμού.

Το Υπουργείο Εσωτερικών (ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α) με σχετικές υπουργικές αποφάσεις και εγκυκλίους που εξέδωσε έδωσε κατευθύνσεις στους ΟΤΑ α βαθμού για την κατάρτιση των Ε.Π., όπως με:

1. την Υπουργική Απόφαση 18183, ΦΕΚ 534, Β, 13/4/2007 στην οποία καθορίστηκε η δομή και το περιεχόμενο των επιχειρησιακών προγραμμάτων των Ο.Τ.Α.
2. την αρ. 45/58939/25-10-2006 Εγκύκλιο του Υφυπουργού Εσωτερικών για το σκοπό, τη διάρθρωση και τους στόχους των Ε.Π.
3. την αρ. 66/50837/14-9-2007 Εγκύκλιο του Υφυπουργού Εσωτερικών, σχετικά με τις διαδικασίες κατάρτισης των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων ΟΤΑ α' βαθμού
4. το Προεδρικό Διάταγμα 185/2007 «Όργανα και διαδικασία κατάρτισης, παρακολούθησης και αξιολόγησης των επιχειρησιακών προγραμμάτων των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) α' βαθμού» με το οποίο καθορίστηκε η διαδικασία κατάρτισης των επιχειρησιακών προγραμμάτων.
5. την Υπουργική Απόφαση 5694/3-2-2011 σύμφωνα με την οποία τροποποιείται η ΥΑ 18183/13-4-2007
6. το Προεδρικό Διάταγμα Π.Δ.89/2011 (ΦΕΚ 213/29.09.2011 τεύχος Α') με το οποίο τροποποιείται το ΠΔ185/2007 «Όργανα και διαδικασία κατάρτισης, παρακολούθησης και αξιολόγησης των επιχειρησιακών προγραμμάτων των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) α' βαθμού».

ΣΚΟΠΟΣ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Σκοπός του Επιχειρησιακού Προγράμματος είναι η προώθηση της Δημοτικής και της εσωτερικής ανάπτυξης του Δήμου, σε εναρμόνιση με τις κατευθύνσεις αναπτυξιακού σχεδιασμού σε τοπικό και εθνικό επίπεδο και τις νέες αρμοδιότητες που ορίζει το Πρόγραμμα Καλλικράτης και ειδικότερα:

A) Προώθηση της τοπικής ανάπτυξης

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα κατά κύριο λόγο θα προσδιορίζει τις νέες δραστηριότητες που θα πρέπει να εκτελέσει ο Δήμος στο πλαίσιο των θεσμοθετημένων αρμοδιοτήτων του, με απώτερους σκοπούς :

α] την προστασία και αναβάθμιση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος της περιοχής και τη διασφάλιση της ποιότητας ζωής, με παρεμβάσεις στους τομείς (ενδεικτικά):

- Της προστασίας και της αειφόρου διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος
- Της βελτίωσης και διαχείρισης του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος
- Των τεχνικών υποδομών και των δικτύων εξυπηρέτησης

β] τη βελτίωση της κοινωνικής και οικονομικής ευημερίας των κατοίκων της περιοχής του, με παρεμβάσεις στους τομείς (ενδεικτικά):

- Της Κοινωνικής Πολιτικής και της Κοινωνικής Ενσωμάτωσης
- Της Υγείας
- Της Παιδείας / Δια βίου μάθησης/ Πολιτισμού / Αθλητισμού
- Της Ισότητας των Φύλων και των Ευκαιριών

γ] τη βελτίωση της τοπικής οικονομίας και απασχόλησης, με παρεμβάσεις στους τομείς (ενδεικτικά):

- Των οικονομικών και παραγωγικών δραστηριοτήτων
- Της απασχόλησης

B) Εσωτερική ανάπτυξη του Δήμου ως οργανισμού

Εκτός από τις δράσεις για την προώθηση της Δημοτικής και τοπικής ανάπτυξης το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα περιλαμβάνει δράσεις για τη βελτίωση της διοικητικής ικανότητας του Δήμου ως δημόσιου οργανισμού (ως φορέα παροχής συλλογικών αγαθών και υπηρεσιών αλλά και ως θεσμού διασφάλισης της υλοποίησης πολιτικών σε περιφερειακό επίπεδο, σύμφωνα με τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής, στο πλαίσιο των εθνικών και ευρωπαϊκών πολιτικών), με σκοπούς τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας, της αποδοτικότητας και της νομιμοποίησης της λειτουργίας της. Ειδικότερα οι σχετικές δράσεις αποσκοπούν :

- στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας των δραστηριοτήτων και στην καλύτερη εξυπηρέτηση του πολίτη
- στη βελτίωση της παραγωγικής ικανότητας των υπηρεσιών της, της ανάπτυξης του υφιστάμενου προσωπικού, της μηχανοργάνωσης, της προμήθειας εξοπλισμού και της εξασφάλισης γης και κτιριακών εγκαταστάσεων
- στη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης του Δήμου, μέσω του μεσοπρόθεσμου οικονομικού προγραμματισμού, της παρακολούθησης του κόστους των παρεχόμενων υπηρεσιών και της ορθολογικότερης οικονομικής διαχείρισης

Γ) Ανάπτυξη των συνεργασιών του Δήμου

Ο ρόλος του Δήμου, πλέον των οριοθετημένων από το θεσμικό πλαίσιο αρμοδιότητές, είναι να μεριμνά για τη συνολική ευημερία της περιοχής του. Η διοίκηση γίνεται αντιληπτή όχι μόνο ως διοίκηση για τη παροχή ορισμένων πάγιων υπηρεσιών του Δήμου, αλλά ως μέριμνα για το σύνολο των τοπικών υποθέσεων. Σ' αυτή την κατεύθυνση το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου θα πρέπει να επισημαίνει τη συμβολή που μπορούν να έχουν στην ανάπτυξη του Δήμου:

- Οι τοπικοί κοινωνικοί και οικονομικοί φορείς (ιδιωτικές επιχειρήσεις, σύλλογοι και μη κυβερνητικές οργανώσεις)
- Οι γειτονικοί όμοροι Δήμοι
- Οι λοιποί φορείς του πολιτικο-διοικητικού συστήματος της χώρας (Κεντρικοί φορείς και Περιφέρεια)

Επομένως, το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα εκτός από τις υπηρεσίες, τα έργα και τις ρυθμίσεις για τα οποία είναι αρμόδιος ο Δήμος, είναι δυνατό να εντοπίζει δραστηριότητες που ανήκουν στην αρμοδιότητα άλλων φορέων και να προσδιορίζει τις αναγκαίες ενέργειες συνεργασίας και συντονισμού με αυτούς.

Το πρόγραμμα εκτός των άλλων στοχεύει επίσης, στην αναβάθμιση του επιπέδου συνεργασίας του Δήμου με φορείς του ιδιωτικού, δημόσιου και κοινωνικού τομέα, σε τοπικό, διαπεριφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο, για τη συντονισμένη προώθηση της τοπικής ανάπτυξης και την από κοινού παροχή υπηρεσιών ή υλοποίηση δράσεων και συμφωνιών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Με βάση την Υπουργική απόφαση 18183,ΦΕΚ 534,Β, 13/4/2007 καθορίστηκε το περιεχόμενο και η δομή των επιχειρησιακών προγραμμάτων των ΟΤΑ, τα οποία περιλαμβάνουν τις ακόλουθες ενότητες και κεφάλαια¹:

- **Ενότητα 1: Στρατηγικός σχεδιασμός**
Κεφάλαιο1.1:Περιγραφή και αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης
Κεφάλαιο1.2: Στρατηγική του Δήμου και αναπτυξιακές προτεραιότητες
- **Ενότητα 2: Επιχειρησιακός προγραμματισμός**
Κεφάλαιο2.1:Στόχοι και δράσεις
Κεφάλαιο2.2:Τετραετής προγραμματισμός των δράσεων
- **Ενότητα 3: Οικονομικός προγραμματισμός και δείκτες παρακολούθησης και αξιολόγησης**
Κεφάλαιο 3.1.:Οικονομικός προγραμματισμός
Κεφάλαιο 3.2.: Δείκτες παρακολούθησης και αξιολόγησης του προγράμματος

Η Α' Ενότητα του Επιχειρησιακού Προγράμματος του Λέρου αναφέρεται στον Στρατηγικό Σχεδιασμό και περιλαμβάνει 3 κεφάλαια.

---

¹ Στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Ηρακλείου η 2^η και 3^η Ενότητα θα αποτελέσουν κοινή ενότητα με τίτλο «Επιχειρησιακός και Οικονομικός Προγραμματισμός»

Το πρώτο κεφάλαιο αφορά στην παρουσίαση και αξιολόγηση των βασικών γεωγραφικών, ιστορικών, διοικητικών, δημογραφικών, οικονομικών περιβαλλοντικών και χωροταξικών χαρακτηριστικών της περιοχής του Δήμου Λέρου, και στην καταγραφή των τεχνικών, κοινωνικών και άλλων υποδομών του Δήμου.

Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την περιγραφή της αναπτυξιακής φυσιογνωμίας της περιοχής και τον προσδιορισμό των κρίσιμων ζητημάτων ανάπτυξης της, που καλείται ο Δήμος να αντιμετωπίσει την επόμενη περίοδο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφεται και αξιολογείται το εσωτερικό περιβάλλον του Δήμου και πιο συγκεκριμένα η οργανωτική τους δομή, οι δραστηριότητες και οι λειτουργίες που επιτελούν, η στελέχωση και η υποδομή τους και τα οικονομικά αποτελέσματα των τελευταίων ετών.

Στη συνέχεια καταγράφονται τα δυνατά και αδύνατα σημεία τους και εντοπίζονται τα κρίσιμα ζητήματα εσωτερικής ανάπτυξης.

Η Α' Ενότητα ολοκληρώνεται με το 3^ο κεφάλαιο. Σε αυτό περιγράφεται το ευρωπαϊκό, εθνικό και περιφερειακό αναπτυξιακό πλαίσιο, το οποίο μαζί με τα κρίσιμα ζητήματα ανάπτυξης που εντοπίστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, αλλά και τις προτεραιότητες της Δημοτικής Αρχής και τις ευκαιρίες από το εξωτερικό περιβάλλον, θα αποτελέσουν τη βάση για τον καθορισμό του οράματος και των κατευθυντηρίων αρχών του Δήμου, που στη συνέχεια θα εξειδικευτούν σε συγκεκριμένους άξονες προτεραιότητας, μέτρα και γενικούς στόχους.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ - ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η σύνταξη της Α' Ενότητας του Επιχειρησιακού Προγράμματος (Στρατηγικός Σχεδιασμός), πραγματοποιήθηκε με βάση τη μεθοδολογία που προτείνεται στον Οδηγό Κατάρτισης Επιχειρησιακών Προγραμμάτων ΟΤΑ, της Ελληνικής Εταιρίας Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ ΑΕ), κατ' αντιστοιχία με όσα προβλέπονται στο σχετικό θεσμικό

πλαίσιο (ΥΑ και στο ΠΔ και αφορούν στο περιεχόμενο και στη διαδικασία κατάρτισης των ΕΠ). Ειδικότερα, η προτεινόμενη μεθοδολογία για την ολοκλήρωση του στρατηγικού σχεδιασμού, αναφέρεται σε μια διαδικασία 5 βημάτων που περιγράφονται ως εξής:

Βήμα 1 : Προετοιμασία και οργάνωση

Το πρώτο βήμα αφορά στην προετοιμασία και οργάνωση της όλης διαδικασίας κατάρτισης του επιχειρησιακού προγράμματος, μέσω ενεργειών όπως η συγκρότηση της ομάδας έργου, η διατύπωση των αρχικών κατευθύνσεων της δημοτικής αρχής, η οργάνωση και ο προγραμματισμός του έργου και η ενημέρωση του προσωπικού των υπηρεσιών και των ΝΠ του Δήμου.

Βήμα 2 : Συνοπτική περιγραφή και αξιολόγηση της κατάστασης της περιοχής του Δήμου

Κατά το 2^ο βήμα περιγράφεται συνοπτικά η γενική, μακροσκοπική εικόνα της περιοχής του Δήμου και αναφέρονται τα γεωγραφικά, πληθυσμιακά, κοινωνικά, οικονομικά, πολεοδομικά, περιβαλλοντικά και αναπτυξιακά χαρακτηριστικά της. Στη συνέχεια αξιολογείται η κατάσταση της περιοχής και εντοπίζονται τα κρίσιμα ζητήματα τοπικής ανάπτυξης σε κάθε θεματικό τομέα («Περιβάλλον και ποιότητα ζωής», «Κοινωνική Πολιτική, Παιδεία, Πολιτισμός και Αθλητισμός», «Τοπική Οικονομία και Απασχόληση», «Καθημερινότητα», «Διακυβέρνηση»). Για το σκοπό αυτό, η ομάδα έργου χρησιμοποιεί στατιστικά στοιχεία καθώς και στοιχεία από άλλες μελέτες που αφορούν στην περιοχή του Δήμου αλλά και πηγές όπως η βιβλιογραφία, η αρθρογραφία και το διαδίκτυο. Επίσης, στελέχη του Δήμου αξιολογούν την κατάσταση στην περιοχή του Δήμου, σε συγκεκριμένα θεματικά πεδία που αντιστοιχούν στις αρμοδιότητες και την ειδικότητα τους.

Βήμα 3 : Συνοπτική περιγραφή και αξιολόγηση του Δήμου και των νομικών προσώπων του ως οργανισμών.

Για τις ανάγκες του 3^{ου} βήματος συμπληρώθηκε από τους προϊστάμενους του Δήμου και, ερωτηματολόγιο, στο οποίο περιγράφουν και αξιολογούν συνοπτικά τα βασικά λειτουργικά, οργανωτικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της οικείας υπηρεσίας, στις εξής ενότητες: *δραστηριότητες & διαδικασίες λειτουργίας της υπηρεσίας, οργάνωση και συνεργασίες, ανθρώπινο δυναμικό & υλικοτεχνική υποδομή και οικονομικά της υπηρεσίας.* Στη συνέχεια η ομάδα έργου, αξιοποιώντας τις απαντήσεις στα προηγούμενα καταγράφει

τα δυνατά και αδύνατα σημεία της κάθε υπηρεσίας και εντοπίζει τα κρίσιμα ζητήματα εσωτερικής ανάπτυξης σε κάθε μία από τις προηγούμενες θεματικές ενότητες.

Βήμα 4 : Καθορισμός της στρατηγικής και των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων του Δήμου.

Σκοποί του βήματος είναι α) η επιλογή της στρατηγικής που θα ακολουθήσει ο Δήμος μέσω του καθορισμού γενικών στόχων και πολιτικών δράσης, β) η ομαδοποίηση των γενικών στόχων σε Άξονες και Μέτρα και γ) η διατύπωση του οράματος και των αρχών λειτουργίας και διακυβέρνησης. Οι ενέργειες αυτές εκτελούνται από την ομάδα έργου σε συνεργασία με τη Δημοτική αρχή, με βάση τα: συμπεράσματα της αξιολόγησης του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος του Δήμου, το ευρωπαϊκό, εθνικό και περιφερειακό αναπτυξιακό πλαίσιο και τις προτεραιότητες της Δημοτικής Αρχής.

Βήμα 5 : Έγκριση του στρατηγικού σχεδίου και διαδικασίες διαβούλευσης

Το 5^ο και τελευταίο βήμα για την ολοκλήρωση του Στρατηγικού Σχεδιασμού περιλαμβάνει τις εξής ενέργειες :

- Έγκριση του στρατηγικού σχεδίου από το Δημοτικό Συμβούλιο
- Δημοσιοποίηση του στρατηγικού σχεδίου μέσω των διαθέσιμων μέσων επικοινωνίας (Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και Ιστοσελίδα του Δήμου)
- Σύνοψη των συμπερασμάτων των διαδικασιών διαβούλευσης και ενημέρωση των αρμόδιων υπηρεσιών.

Η κατάρτιση της Β' Ενότητας του Προγράμματος που αναφέρεται στον επιχειρησιακό και οικονομικό προγραμματισμό, θα ολοκληρωθεί με τα ακόλουθα βήματα:

Βήμα 1 : Κατάρτιση σχεδίων δράσης

Βήμα 2 : Τετραετής προγραμματισμός των δράσεων

Βήμα 3 : Οικονομικός προγραμματισμός

Βήμα 4 : Ολοκλήρωση του προγράμματος & τελικές ενέργειες

κεφάλαιο 1.

1. ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

1.1. ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

1.1.1. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟ ΧΩΡΟ

Η κατανόηση και συστηματική μελέτη της αναπτυξιακής διαδικασίας στο νησιωτικό χώρο προϋποθέτει πρωταρχικά την αποσαφήνιση των βασικών εννοιών που συγκροτούν και συνεπώς προσδιορίζουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του χώρου αυτού.

Η γεωγραφική και κοινωνικοοικονομική ποικιλομορφία και πολυπλοκότητα του νησιωτικού χώρου, εκφράζεται μέσα από διάφορες χωροταξικές ενότητες, όπως είναι το νησί, η νησιωτική Περιφέρεια, το νησιωτικό σύμπλεγμα κ.λπ. Στην προσπάθεια ερμηνείας των εννοιών αυτών έχουν δοθεί αρκετοί ορισμοί (Ακαδημία Αθηνών, 2004).

Ο πλέον απλουστευμένος ορισμός για την έννοια «νησί» είναι αυτός που θεωρεί ως νησί κάθε τμήμα γης που δεν έχει χερσαία σύνορα. Η ερμηνεία αυτή βέβαια επικεντρώνεται στις φυσικές διαστάσεις και αγνοεί παντελώς τις κοινωνικοοικονομικές συνιστώσες της συγκεκριμένης χωρικής ενότητας.

Η Στατιστική Υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Eurostat), έχει διατυπώσει για την ίδια έννοια ένα στατιστικό κυρίως ορισμό, που, εκτός από τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά, περιλαμβάνει και κοινωνικοοικονομικές διαστάσεις. Έτσι, σύμφωνα με την Eurostat, νησί είναι κάθε τμήμα γης με έκταση τουλάχιστον 1 km², το οποίο διαθέτει επιπλέον τα εξής χαρακτηριστικά (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 1994, Eurisles 2000):

- Απέχει τουλάχιστον 1 km από την ξηρά, ενώ δεν έχει σταθερή σύνδεση μ' αυτήν.
- Έχει δημιουργηθεί με φυσικό τρόπο.
- Είναι μικρότερο από ήπειρο.

- Έχει ένα μόνιμο πληθυσμό στατιστικά σημαντικό (με ενδεικτικό όριο τους 50 κατοίκους) και συνεπώς στηρίζει κατοικία και οικονομικές δραστηριότητες.
- Δεν περιλαμβάνει πρωτεύουσα κράτους.

Ορισμοί έχουν δοθεί επίσης για τις νησιωτικές περιφέρειες, τα νησιωτικά συμπλέγματα και τα αρχιπελάγη.

Η *νησιωτική Περιφέρεια* ορίζεται ως η γεωγραφική περιοχή που αναφέρεται σε ένα νησί ή συγκροτείται από ομάδα νησιών με σχετικά ομοιοδή φυσικά ή και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά και προβλήματα ανάπτυξης, που τα διακρίνει από άλλες ηπειρωτικές περιοχές. Βασική παραδοχή για μια νησιωτική Περιφέρεια είναι η ομοιογένεια των προβλημάτων και δυνατοτήτων ανάπτυξης, που οδηγεί σε ιδιαίτερη αντιμετώπιση από πλευράς πολιτικής (Σοφούλης, 1990). Τα προβλήματα ανάπτυξης, που χαρακτηρίζουν το είδος αυτής της Περιφέρειας, έχουν στη βάση τους τη δυσχέρεια πρόσβασης στα διάφορα νησιά, τη μεγάλη απόσταση μεταξύ των επιμέρους νησιών και το διαφοροποιημένο μέγεθος των νησιών, με την κυριαρχία των μικρών νησιών.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε νησιωτική Περιφέρεια μπορεί να ενταχθεί τμήμα της χώρας-μέλους που περιβάλλεται από θάλασσα και δεν έχει καμία σταθερή σύνδεση με ηπειρωτική περιοχή, ούτε αποτελεί την έδρα πρωτεύουσας της συγκεκριμένης χώρας².

Το *νησιωτικό σύμπλεγμα* περιλαμβάνει ομάδα νησιών που έχουν μεταξύ τους λειτουργικές αλληλεξαρτήσεις και είναι χώρος ευαίσθητος σε επιρροές από ηπειρωτικές περιοχές.

Τέλος, το *αρχιπέλαγος* είναι μια εκτεταμένη θαλάσσια ενότητα, που περιλαμβάνει μια σχετικά απομονωμένη από τον ηπειρωτικό χώρο, συνήθως μεγάλη σε αριθμό, ομάδα νησιών με έντονες λειτουργικές διασυνδέσεις.

1.1.2. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η συνισταμένη όλων των παραπάνω εννοιών και η ειδοποιός διαφορά του νησιωτικού από τις λοιπές ενότητες χώρου είναι η «νησιωτικότητα».

---

². Ο ορισμός αυτός δόθηκε από το: Parlement Européen, Resolution sur les problemes des regions insulaires de l' Union Européenne, A4-0118/98.

Ο όρος νησιωτικότητα χρησιμοποιείται ευρύτατα τα τελευταία χρόνια τόσο στην ελληνική, όσο και στην ξένη βιβλιογραφία (στα Αγγλικά ο όρος αποδίδεται ως insularity). Προσδιορίζεται από το μόνιμο χαρακτηριστικό της γεωγραφικής ασυνέχειας και συνεπώς αποτελεί διαρκές φαινόμενο (με την έννοια ότι δεν εξαφανίζεται, αλλά μεταβάλλεται η έντασή του), που δεν δημιουργεί προβλήματα συγκυριακής φύσης, αλλά δομικά προβλήματα, τα οποία απαιτούν κατ' επέκταση συνεχή αναπτυξιακή παρέμβαση (Μέργος κ.ά., 2005).

Συγκεκριμένα, η φυσική ασυνέχεια του γεωγραφικού χώρου είναι σαφές ότι δημιουργεί προβλήματα στη συνεκτικότητα, στη λειτουργία και στην ολοκλήρωση (με την έννοια της ενσωμάτωσης των επιμέρους μονάδων-συστημάτων) του οικονομικού και του κοινωνικού χώρου. Η χωρική ασυνέχεια παρεμβάλλεται ανάμεσα στις ανθρώπινες δραστηριότητες, επηρεάζοντας σημαντικά τις διασυνδέσεις και τη σύγκλιση των δραστηριοτήτων, τις αγορές προϊόντων και εργασίας, την επιλογή του τόπου εγκατάστασης των δραστηριοτήτων, τον ανταγωνισμό και τη διαμόρφωση των τιμών, το κόστος παραγωγής, τις μεταφορές και επικοινωνίες κλπ. Η ασυνέχεια βέβαια υπάρχει σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό και στον υπόλοιπο, εκτός του νησιωτικού, χώρο. Στην περίπτωση όμως του ηπειρωτικού χώρου, η γεωμορφολογία του εδάφους και η απόσταση, επηρεάζουν έμμεσα τη συνέχεια του χώρου. Στην περίπτωση του νησιωτικού χώρου, στα προηγούμενα έρχεται να προστεθεί και η φυσική ασυνέχεια του χώρου. Συνεπώς, τα μέσα πολιτικής για το νησιωτικό χώρο μπορεί να έχουν θετικές επιδράσεις στην ανάπτυξη, αλλά δεν εξαλείφουν τα αίτια και τις επιπτώσεις της νησιωτικότητας (δηλαδή τη γεωγραφική ασυνέχεια), απλώς τις αμβλύνουν. Με λίγα λόγια, τα νησιά εξακολουθούν να παραμένουν νησιά (Biggi, 2000). Παρά τις όποιες προσπάθειες αναπτυξιακής πολιτικής, υπάρχει σημαντική διαφορά από τις επιπτώσεις της περιφερειακής πολιτικής στην ηπειρωτική χώρα. Για παράδειγμα, στον ηπειρωτικό χώρο η κατασκευή και λειτουργία ενός οδικού άξονα (η οποία είναι πλέον μόνιμη) αντιμετωπίζει το πρόβλημα της απομόνωσης μιας ορεινής και απομακρυσμένης περιοχής που είναι αποκομμένη από αστικά κέντρα και κύρια δίκτυα μεταφορών. Επιπλέον, υπάρχουν περιπτώσεις που ορισμένα τμήματα μεγάλων οδικών αξόνων λειτουργούν ως αναπτυξιακοί άξονες, με την έννοια της συγκέντρωσης κατά μήκος τους βιομηχανικών κυρίως δραστηριοτήτων. Κάτι αντίστοιχο είναι αδύνατο για το νησιωτικό χώρο (Ακαδημία Αθηνών, 2004).

Στο πλαίσιο αυτό, απαιτούνται μόνιμες πολιτικές και μέσα για την αντιμετώπιση, σε σταθερή βάση, του διαρκούς φαινομένου της γεωγραφικής ασυνέχειας και κατ' επέκταση της νησιωτικότητας. Συνεπώς, ενώ τα εντοπιζόμενα διαρθρωτικά προβλήματα των νησιών είναι επιδεκτικά σχετικής αντιμετώπισης και ρύθμισης, η αναγνώριση της ύπαρξης διαρκών φυσικών μειονεκτημάτων, δηλαδή του νησιωτικού χαρακτήρα, οδηγεί παράλληλα στην ανάγκη αναζήτησης ρυθμίσεων, πολιτικών και μέσων, ανάλογης χρονικής διάρκειας, οι οποίες θα παρέχουν σχετική αντιστάθμιση στα νησιά, σε μόνιμη βάση, έναντι αυτών των φυσικών μειονεκτημάτων τους (Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας – Σ.Α. Νησιωτικού Χώρου 2000-2006).

Καθίσταται σαφές λοιπόν, ότι το περιεχόμενο της νησιωτικότητας ενσωματώνει με ολοκληρωμένο και συνεκτικό τρόπο τα ιδιαίτερα φυσικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά του νησιωτικού χώρου, τα οποία συνοψίζονται στα εξής (Ακαδημία Αθηνών, 2004):

- Σχετική απομόνωση και αίσθηση μοναδικότητας.
- Σχετικά μικρή κλίμακα και εξαιρετικά ευρεία διαφοροποίηση των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων.
- Ιδιοτυπία της δομής της νησιωτικής κοινωνίας.
- Σχετικά περιορισμένη διαθεσιμότητα των παραγωγικών πόρων.
- Εξαιρετικά μεγάλες εποχικές διακυμάνσεις του ανθρώπινου δυναμικού των νησιών.
- Ιδιότητα του νησιωτικού χώρου ως δεξαμενή φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Ιδιόμορφη αντίληψη και συμπεριφορά του πληθυσμού σε σχέση με το χώρο, το χρόνο και τις κοινωνικές σχέσεις.
- Ιδιότυπη δυναμική και περιπλοκότητα των σχέσεων του νησιωτικού πληθυσμού με τη θάλασσα.

Από τα παραπάνω προκύπτουν οι βασικές επιπτώσεις της νησιωτικότητας στην αναπτυξιακή διαδικασία, που αναφέρονται στον κατακερματισμό των αφορών προϊόντων και εργασίας, που προκαλεί η ασυνέχεια του χώρου, στο αυξημένο κόστος μεταφορών, στις αναλογικά αυξημένες απαιτήσεις σε υποδομές και εξοπλισμούς και στην αδυναμία προσέγγισης στο ελάχιστο απαιτούμενο επίπεδο αναπτυξιακής βάσης (συγκεντρώσεις

πληθυσμού, ύπαρξη φυσικών πόρων κ.λ.π.). Το μέγεθος των επιπτώσεων αυτών ακολουθεί την ένταση της νησιωτικότητας, η οποία είναι αντιστρόφως ανάλογη με το μέγεθος του νησιού και ανάλογη με την απόστασή του από τις ακτές (Hache, 1998). Ειδικότερα, η ένταση της νησιωτικότητας προσδιορίζεται σε κάθε περίπτωση από τρεις παράγοντες, που είναι (Ακαδημία Αθηνών, 2004):

- **Η απομόνωση.**
- **Η απόσταση.**
- **Το μέγεθος.**

Η απομόνωση των νησιών (Fustier, 1995) διαφοροποιείται από τους δύο άλλους παράγοντες που προσδιορίζουν την ένταση της νησιωτικότητας και προκαλούν το περιφερειακό πρόβλημα των νησιών (και είναι το μικρό μέγεθος και η μεγάλη απόσταση από την ηπειρωτική χώρα). Η απομόνωση, που, όπως θα δούμε παρακάτω, αποτελεί τον θεμελιώδη προσδιοριστικό παράγοντα του φαινομένου της «διπλής νησιωτικότητας», διακρίνεται σε εξωτερική, που αφορά η σχέση νησιών και ηπειρωτικής χώρας και σε εσωτερική, που οφείλεται στο ασθενές διανησιωτικό σύστημα σχέσεων και ρών και στις αρνητικές εξωτερικές οικονομίες. Η εξωτερική απομόνωση έχει ως αποτέλεσμα το ότι η πρόσβαση στα νησιά είναι δυνατή σε ορισμένες χρονικές περιόδους και σε περιορισμένα σημεία του νησιωτικού χώρου (λιμάνια, αεροδρόμια). Η εσωτερική απομόνωση έχει ως αποτέλεσμα τις μειωμένες ευκαιρίες σχέσεων, ρών και επικοινωνίας μέσα στο νησιωτικό χώρο.

Η μεγάλη απόσταση από την ηπειρωτική χώρα έχει ως συνέπεια την αύξηση του κόστους μεταφοράς και τη μείωση των εξωτερικών οικονομιών και συγκεκριμένα των οικονομιών εγκατάστασης, ως συνέπεια της χαμηλής συγκέντρωσης επιχειρήσεων.

Το μικρό μέγεθος των νησιωτικών χωρικών μονάδων έχει ως συνέπεια την περιορισμένη αγορά προϊόντων, τη μικρή αγορά εργασίας, τους περιορισμένους φυσικούς πόρους και τις χαμηλές οικονομίες κλίμακας των νησιωτικών επιχειρήσεων.

Ως επιπλέον περιορισμοί, που χαρακτηρίζουν τα μικρού μεγέθους νησιά, τα οποία αποτελούν τη πλειονότητα του ελληνικού νησιωτικού χώρου, μπορούν να αναφερθούν (Σπιλάνης, 2005):

- Περιορισμοί *γεωμορφολογικού χαρακτήρα*. Το μικρό μέγεθος των νησιών συνεπάγεται μια σειρά περιορισμών που προκύπτουν: από την ορεινότητα των

νησιών αυτών, από την έλλειψη χώρων για την ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων και τα συνεπαγόμενα προβλήματα οργάνωσης των χρήσεων γης, καθώς και από την ανεπάρκεια υδάτινων πόρων.

- Περιορισμοί που οφείλονται στον *περιμετρικό χαρακτήρα και στην απομόνωση*. Οι περιορισμοί αυτοί, που είναι πολύ πιο έντονοι στα μικρά νησιά, αφορούν: το αυξημένο κόστος δημιουργίας υποδομών και λειτουργίας υπηρεσιών, τον αυξημένο χρόνο μεταφοράς και τις υποβαθμισμένες αναπτυξιακές ευκαιρίες για επενδύσεις και επιχειρηματικότητα, κατάρτιση, ενημέρωση και επικεντρωμένη πληροφόρηση, υγεία, κοινωνική ζωή κ.λπ.
- Περιορισμοί που αφορούν το *φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον*. Τα ευαίσθητα οικοσυστήματα των μικρών νησιών, σε συνδυασμό με την υπερκατανάλωση φυσικών και πολιτιστικών πόρων, μπορεί να προκαλέσουν ανεπανόρθωτες βλάβες και να οδηγήσουν στην κατάρρευση της αναπτυξιακής διαδικασίας, που στηρίζεται συνήθως στο μαζικό τουρισμό και, τελικά, στην πληθυσμιακή αποψίλωση και ερήμωση του νησιωτικού χώρου. Ειδικά η σχέση ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και οικοσυστήματος βρίσκεται σήμερα σε ευαίσθητη ισορροπία, κυρίως στα μικρά νησιά. Συγκεκριμένα, τα νησιά, ως ξεχωριστά οικοσυστήματα παρουσιάζουν ιδιαίτερη ευαισθησία, η οποία έχει διάφορες διαστάσεις (Κοκκώσης, 2000): (α) οικολογική ευαισθησία, όπου λόγω του μικρού μεγέθους και της αυξημένης βιοποικιλότητας υπάρχει κίνδυνος από ενδεχόμενες διαταραχές της οικολογικής ισορροπίας, (β) πολιτισμική ευαισθησία, λόγω του ανοίγματος των μικρών νησιωτικών κοινωνιών σε έντονες εξωτερικές επιδράσεις, (γ) οικονομική ευαισθησία, λόγω των περιορισμένων αναπτυξιακών δυνατοτήτων, αδυναμίας ανταγωνισμού πολλών παραγωγικών δραστηριοτήτων και διαταραχών στο οικονομικό σύστημα.

1.1.3. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΝΤΑΣΗ ΤΗΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά ισχύουν και στην περίπτωση των Δωδεκανήσων, που αποτελούν, όπως θα αναλυθεί και σε επόμενα κεφάλαια της παρούσας μελέτης, μαζί με τις Κυκλάδες, τους Νομούς με το μεγαλύτερο αριθμό, διασπορά και ποικιλία νησιών της Ελλάδας.

Σε τέτοιες περιπτώσεις, η μεγάλη, συνδυασμένη, ένταση των παραπάνω τριών παραγόντων νησιωτικότητας (απομόνωση, απόσταση, μέγεθος) εκφράζεται με το φαινόμενο της «διπλής νησιωτικότητας», όπου η απομόνωση, όπως έχει ήδη επισημανθεί, αναφέρεται ακόμα και μέσα στον ίδιο το νησιωτικό χώρο, εξαιτίας του μικρού (σε έκταση και πληθυσμό) μεγέθους των νησιών, της δυσκολίας ενδο-νησιωτικής επικοινωνίας και της απόστασης όχι μόνο από τη στεριά, αλλά και από τα μεγαλύτερα νησιά της περιοχής (Κουσουρνάς 2005, Christofakis et al. 2006).

Στον πίνακα, που ακολουθεί παρουσιάζεται ο αριθμός των προσεγγίσεων των πλοίων από το λιμάνι του Πειραιά στα λιμάνια του Νομού Δωδεκανήσου, απ' όπου φαίνεται η μεγάλη διαφοροποίηση στη συχνότητα των δρομολογίων στο νησιωτικό χώρο της Δωδεκανήσου.

Πίνακας 1.1: Αριθμός προσεγγίσεων πλοίων στα λιμάνια των νησιών της Δωδεκανήσου και ενδεικτικές αποστάσεις, από τον Πειραιά

Νησιά	Αριθμός προσεγγίσεων πλοίων από Πειραιά	Απόσταση (σε ναυτικά μίλια) από Πειραιά
Πάτμος	308	
Λέρος	277	
Κάλυμνος	359	
Κως	434	
Ρόδος	642	250
Αστυπάλαια	104	
Νίσυρος	62	
Τήλος	62	
Σύμη	62	
Καστελόριζο	31	240
Λειψοί	42	
Κάσος	124	
Κάρπαθος	144	333
Διαφάνι	93	
Χάλκη	62	

Πηγή: Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας, 2002, Ακτοπλοΐα 2002, Πειραιάς, Ιούνιος 2002.

Όπως φαίνεται στον πίνακα, ο αριθμός προσεγγίσεων στα λιμάνια του Νομού από τον Πειραιά, με άμεση ή έμμεση σύνδεση, κυμαίνεται από 31 (Καστελόριζο) έως 642 (Ρόδος).

Εκτός από τις συνδέσεις αυτές, υπάρχουν επίσης μια σειρά από δρομολόγια που εξυπηρετούν μεσαία και μικρά νησιά (άγονες γραμμές), καθώς και μια σειρά από δρομολόγια για ακόμη μικρότερα νησιά (ταχυδρομικές γραμμές). Ο αριθμός των

εγκεκριμένων πρόσφατα άγονων γραμμών για τα νησιά της Δωδεκανήσου είναι 16, με μέσο αριθμό δρομολογίων την εβδομάδα 2,4.

Σε γενικές γραμμές, τα χαρακτηριστικά και η ένταση της διπλής νησιωτικότητας στο νομό Δωδεκανήσου σκιαγραφούνται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 1.2: Δωδεκάνησα: Χαρακτηριστικά και ένταση νησιωτικότητας

Χωρικός κατακερματισμός	Αριθμός κατοικημένων νησιών	22
Μέγεθος νησιών	Κατανομή συχνοτήτων νησιών ανάλογα με την έκταση	
	Έκταση (σε km ²)	Αρ. νησιών
	Έως 10	5
	11-50	10
	51 - 100	4
	101 - 500	3
	50 και άνω	1
Κατακερματισμός αγορών εργασίας και προϊόντων	Κατανομή συχνοτήτων νησιών ανάλογα με τον πληθυσμό	
	Πληθυσμός	Αρ. νησιών
	Έως 100	7
	101 - 1000	7
	1001 - 5000	3
	5001 - 10000	2
	10001 - 20000	1
20001 - 50000	1	
50001 και άνω	1	
Περιορισμένη διαθεσιμότητα παραγωγικών πόρων και ευαισθησία νησιωτικών οικοσυστημάτων	<ul style="list-style-type: none"> • Αγροτικά προϊόντα • Υδάτινοι πόροι • Κ.ά. 	
Απόσταση	Ενδεικτικοί Προορισμοί	Απόσταση (σε ναυτικά μίλια)
	Πειραιάς - Ρόδος	250
	Πειραιάς - Καστελόριζο	240
	Πειραιάς – Κάρπαθος	333
	Ρόδος - Καστελόριζο	95
Περιορισμένη πρόσβαση – Εξωτερική Απομόνωση	Εναέριες Μεταφορές	Ακτοπλοϊκές μεταφορές
	<ul style="list-style-type: none"> • Αεροδρόμια / Αριθμός κατοικημένων νησιών = 0,36 • Μέσος ημερήσιος αριθμός δρομολογίων / Αριθμός κατοικημένων νησιών = 1,2 	<ul style="list-style-type: none"> • Μέσος ημερήσιος αριθμός δρομολογίων από Πειραιά / Αριθμός κατοικημένων νησιών = 0,12
Περιορισμένη πρόσβαση – Εσωτερική Απομόνωση	Αριθμός άγονων γραμμών	16
	Αριθμός άγονων γραμμών / Αριθμός κατοικημένων νησιών	0,73
	Προβλήματα σύνδεσης μικρών νησιών με την ηπειρωτική χώρα και διασύνδεσης νησιών, κυρίως τη χειμερινή περίοδο	

Όπως φαίνεται στον πίνακα, η νησιωτικότητα παρουσιάζεται ιδιαίτερα έντονη στο Νομό. Συγκεκριμένα, υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση της έκτασης και του πληθυσμού των νησιών, με κυριαρχία των μικρότερων εξ αυτών, αφού από τα 22 κατοικημένα νησιά τα 15 έχουν έκταση μικρότερη από 50 km² και τα 14 πληθυσμό μικρότερο των 1.000 κατοίκων. Επιπλέον στοιχείο είναι η διαφοροποίηση της απόστασής τους τόσο από την ηπειρωτική χώρα, όσο και μεταξύ των νησιών. Για τους λόγους αυτούς άλλωστε υπάρχει και μεγάλος σχετικά αριθμός άγονων γραμμών, τον οποίο συμπληρώνουν οι λοιπές ακτοπλοϊκές και εναέριες συνδέσεις, με τα γνωστά προβλήματα και τις δυσχέρειες πρόσβασης και διασύνδεσης.

Συμπερασματικά, το φαινόμενο της διπλής νησιωτικότητας, που όπως έχει ήδη αναφερθεί, αποτελεί μεταξύ άλλων βασικό χαρακτηριστικό του ελληνικού νησιωτικού χώρου και πρωταρχικά του Νομού Δωδεκανήσου, δημιουργεί περαιτέρω προβλήματα στην ανάπτυξη και τη χωρική συνοχή.

1.1.4. ΠΡΟΤΥΠΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Από τα παραπάνω, καθίσταται σαφές ότι κατά τη διαμόρφωση της αναπτυξιακής στρατηγικής του νησιωτικού χώρου πρέπει να ληφθούν υπόψη (Konsolas et. al., 2001, Παπαδασκαλόπουλος κ.ά. 2005):

- Ο μόνιμος χαρακτήρας του περιφερειακού προβλήματος: αναπτυξιακές παρεμβάσεις που είναι ικανές να επιλύσουν ή να αμβλύνουν σημαντικά το περιφερειακό πρόβλημα στον ηπειρωτικό χώρο (ζεύξεις, αυτοκινητόδρομοι, τρένα υψηλής ταχύτητας) δεν είναι αποτελεσματικές για το νησιωτικό χώρο.
- Η ανάγκη συνεχούς αναπτυξιακής παρέμβασης στο νησιωτικό χώρο, δεδομένου ότι το περιφερειακό πρόβλημα στο χώρο αυτό δε μπορεί να επιλυθεί σε μια προγραμματική περίοδο με την εφαρμογή ενός αναπτυξιακού προγράμματος.
- Οι βασικές παράμετροι της αναπτυξιακής στρατηγικής του νησιωτικού χώρου, που πρέπει να επισημανθούν, είναι η ανάγκη ενίσχυσης της εξωστρέφειας της νησιωτικής οικονομίας και ο «από τη βάση» σχεδιασμός και προγραμματισμός της ανάπτυξης σε επίπεδο «μικροπεριφέρειας» προγραμματισμού.

Για τη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης και αποτελεσματικής αναπτυξιακής στρατηγικής θα πρέπει να προσδιορισθεί και να εξειδικευθεί για το νησιωτικό χώρο το πρότυπο

ανάπτυξης. Το πρότυπο αυτό θα αποτελέσει το υπόβαθρο για την οικοδόμηση της ειδικά προσαρμοσμένης αναπτυξιακής στρατηγικής για το νησιωτικό χώρο.

Όπως προκύπτει από τη βιβλιογραφία της Περιφερειακής Οικονομικής Πολιτικής ή της Περιφερειακής Πολιτικής γενικότερα, η διαμόρφωση του προτύπου ανάπτυξης αποτελεί ουσιώδη προϋπόθεση για τη συστηματική χάραξη της αναπτυξιακής στρατηγικής. Η επιλογή αυτή συνήθως εξαρτάται από παράγοντες που αφορούν τα γεωφυσικά, οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά μιας χώρας ή μιας συγκεκριμένης χωρικής ενότητας, καθώς επίσης και από παράγοντες που αφορούν το εξωτερικό περιβάλλον, όπως η οικονομική συγκυρία, οι διεθνείς πολιτικοοικονομικοί προσανατολισμοί της χώρας, η διάρθρωση και ο γεωγραφικός προσανατολισμός των εξαγωγών της κ.λπ. (Παπαδασκαλόπουλος, 1995).

Στη διεθνή πρακτική, δύο κύρια πρότυπα οργάνωσης της ανάπτυξης συναντώνται, με διάφορες προσαρμογές. Τα πρότυπα αυτά, που εμφανίζονται και στο νησιωτικό χώρο, με κάποιες βέβαια διαφοροποιήσεις από το γενικό πλαίσιο, είναι το πρότυπο πολιτικής ανάπτυξης (της συγκέντρωσης - διάχυσης της ανάπτυξης) και το πρότυπο της ολοκληρωμένης – ενδογενούς ανάπτυξης (Ακαδημία Αθηνών, 2004).

1.1.5. ΠΟΛΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΥΣΗ

1.1.5.1. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Το πρότυπο της συγκέντρωσης - διάχυσης της ανάπτυξης ή όπως έχει επικρατήσει, «πολικό» πρότυπο ανάπτυξης, εκφράζεται στην πράξη με ανάπτυξη ορισμένων σημείων – αστικών κέντρων στο χώρο και την προώθηση της ανάπτυξης επιλεγμένων τομέων και κλάδων της οικονομίας που μπορούν να λειτουργήσουν ως «προωθητικοί». Στο πρότυπο αυτό αξιοποιούνται οι οικονομίες κλίμακας και συγκέντρωσης που δημιουργούνται από την ανάπτυξη αυτών των κλάδων και από τα οφέλη της συγκέντρωσης δραστηριοτήτων στην ίδια περιοχή.

Ως προωθητικές δραστηριότητες θεωρούνται οι δραστηριότητες που ανήκουν σε δυναμικούς κλάδους της τοπικής οικονομίας και έχουν την ικανότητα να προσελκύουν και να συμπαρασύρουν στην ανάπτυξη και άλλες δραστηριότητες, συμπληρωματικές και μη, διαχέοντας έτσι τις αναπτυξιακές επιδράσεις σε κλαδικό και χωρικό επίπεδο, μέσω των

«προς τα εμπρός» και «προς τα πίσω» διακλαδικών διασυνδέσεων που αναπτύσσουν σε κλαδικό επίπεδο και μέσω των σχέσεων και αλληλεξαρτήσεων (ροών προϊόντων, πρώτων υλών, εργαζομένων κ.λπ.) που αναπτύσσουν σε χωρικό επίπεδο.

Αποτελούν δηλαδή, με άλλα λόγια, την «ατμομηχανή» της ανάπτυξης, συμπαρασύροντας στην αναπτυξιακή πορεία το σύνολο των τοπικών οικονομικών δραστηριοτήτων. Ειδικότερα, οι προωθητικές δραστηριότητες (Παπαδασκαλόπουλος, 1995):

- ευνοούν την ανάπτυξη άλλων δραστηριοτήτων, μέσω των ροών των προϊόντων και των εισοδημάτων που προέρχονται από αυτήν,
- ευνοούν την πρόοδο των άλλων τομέων της οικονομίας, μέσω των εισοδημάτων που δημιουργούν και
- αυξάνουν το περιφερειακό εισόδημα, προκαλώντας προοδευτική συγκέντρωση νέων δραστηριοτήτων, οι οποίες προσελκύονται από την προοπτική διευκολύνσεων στην παραγωγή.

1.1.5.2. ΤΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Στο νησιωτικό και παράκτιο χώρο της Μεσογείου, δύο κύριοι τομείς λειτούργησαν παραδοσιακά ως «προωθητικές» δραστηριότητες: ο πρωτογενής τομέας και ο τουρισμός. Ιδιαίτερα ο τουρισμός τα τελευταία χρόνια αποτελεί τον κλάδο αιχμής, πάνω στον οποίο έχει στηριχθεί σχεδόν αποκλειστικά η οικονομία του νησιωτικού χώρου τόσο της Ελλάδος, όσο και της ευρύτερης περιοχής της Μεσογείου. Στην περίπτωση αυτή μάλιστα παρατηρείται το φαινόμενο μιας *υπερεθνικής πόλωσης*, αφού τα μεγάλα τουριστικά πρακτορεία καθορίζουν σχεδόν αποκλειστικά τους τουριστικούς προορισμούς και κατ' επέκταση προσδιορίζουν τη μορφή και την ένταση της συγκέντρωσης και της διάχυσης της ανάπτυξης (Ακαδημία Αθηνών, 2004).

Το πρότυπο της συγκέντρωσης και διάχυσης της ανάπτυξης σχεδιάζεται από την κορυφή της διοικητικής πυραμίδας, δηλαδή από το κέντρο (κεντρική διοίκηση). Η κεντρική διοίκηση, μέσω κυρίως των δημοσίων επενδύσεων σε έργα βασικής και αναπτυξιακής υποδομής, καθώς επίσης και μέσω της ενίσχυσης των κινήτρων για τουριστικές επενδύσεις στις περιοχές-πόλους, προσπαθεί να οργανώσει ορθολογικότερα και να κάνει περισσότερο ελκυστικές τις περιοχές τουριστικού προορισμού. Όπως προκύπτει και από τα παραπάνω,

ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του προτύπου αυτού είναι η λειτουργία Πόλων ή Κέντρων Ανάπτυξης, που έχουν ως ιδιαίτερα χαρακτηριστικά:

- Ένα επαρκές πληθυσμιακό μέγεθος, που εγγυάται την ευρωστία των αγορών προϊόντων και εργασίας.
- Την επάρκεια των επιχειρηματικών, τεχνικών και κοινωνικών υποδομών.
- Τη λειτουργία μιας τουλάχιστον «Πρωθητικής Δραστηριότητας». Στις περισσότερες βέβαια περιπτώσεις ο τουρισμός αποτελεί τη μοναδική πρωθητική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα την ισχυρή εξάρτηση των τοπικών οικονομιών από αυτήν.
- Κέντρα Ανάπτυξης που λειτουργούν στο νησιωτικό χώρο μπορούν να συνεισφέρουν ουσιαστικά στην αναπτυξιακή δυναμική του χώρου αυτού. Συγκεκριμένα, τα Κέντρα Ανάπτυξης:
- Αποτελούν τα «σημεία αναφοράς», προβάλλουν τη νησιωτική Περιφέρεια διεθνώς και συμβάλλουν στην ένταξή της σε διαπεριφερειακά και διεθνή δίκτυα συνεργασιών.
- Αναπτύσσουν «Πρωθητικές Δραστηριότητες» για το σύνολο της νησιωτικής Περιφέρειας και πρωτοστατούν στην ανάπτυξη κλάδων αιχμής.
- Συγκεντρώνουν παραγωγικές και μη υπηρεσίες και συμβάλλουν στη συγκράτηση του νέου σε ηλικία ανθρώπινου δυναμικού.
- Μειώνουν την αίσθηση της απομόνωσης στο νησιωτικό χώρο.

Πολλές φορές στο πρότυπο αυτό, η προσέγγιση της ανάπτυξης είναι «εκ των άνω» και γίνεται χωρίς την ουσιαστική συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και σχεδιασμού και κατ' επέκταση στην αναπτυξιακή διαδικασία. Συνήθως, οι τοπικοί φορείς συμμετέχουν στο δημόσιο σχεδιασμό και κυρίως στην επεξεργασία των αναπτυξιακών σχεδίων, αλλά χωρίς καθοριστική επίδραση στη διαμόρφωση της αναπτυξιακής στρατηγικής, που αποτελεί σχεδόν αποκλειστική ευθύνη των κεντρικών υπηρεσιών.

Τα προβλήματα που προκύπτουν από τη λειτουργία του προτύπου αυτού είναι συνήθως τα εξής:

1. Αδυναμία ουσιαστικής διαμόρφωσης και λειτουργίας Κέντρων Ανάπτυξης.
2. Αποτυχία στην προσέλκυση και ανάπτυξη άλλων, εκτός του τουρισμού, Πρωθητικών Δραστηριοτήτων και κυρίως δραστηριοτήτων που αφορούν τη μεταποίηση, τη νέα τεχνολογία και τις υπηρεσίες αιχμής.

3. Προβλήματα στη στήριξη και ανάπτυξη των τοπικών ΜΜΕ.
4. Αδυναμία εξυπηρέτησης επιθυμητών στόχων για την περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη με αποτέλεσμα την εξυπηρέτηση στόχων της υπερεθνικής πόλωσης (π.χ. μαζικός τουρισμός, ενίσχυση δραστηριοτήτων του διεθνούς τουριστικού κυκλώματος κ.λπ.).
5. Μονοκαλλιέργεια του τουρισμού, με αποτέλεσμα έντονες εποχικές διακυμάνσεις στην οικονομική δραστηριότητα και ευάλωτες οικονομίες, που εξαρτώνται από τις εξωγενείς κυρίως διακυμάνσεις του κλάδου του τουρισμού.
6. Κατασπατάληση των φυσικών και ανθρώπινων πόρων, συνεπεία του εξωγενώς διαμορφούμενου αναπτυξιακού προτύπου (υποβάθμιση του περιβάλλοντος, μείωση των υδάτινων αποθεμάτων, περιθωριοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού κ.λπ.).

Για να αντιμετωπισθούν τα προβλήματα αυτά απαιτείται:

- Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή του προτύπου με ουσιαστική συνεργασία και συμμετοχή περιφερειακών και τοπικών φορέων (Γ.Γ. Περιφέρειας, Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Τοπικών Αναπτυξιακών Φορέων).
- Η συμπληρωματική διαμόρφωση και εφαρμογή του προτύπου της ολοκληρωμένης – ενδογενούς ανάπτυξης, που στοχεύει στην ισόρροπη ανάπτυξη όλων των νησιών και στην αξιοποίηση όλων των αναπτυξιακών δυνατοτήτων και βασίζεται στην τοπική επιχειρηματικότητα.
- Η διαμόρφωση τελικά ενός σύνθετου προτύπου, πολιτικής και ολοκληρωμένης ανάπτυξης, προσαρμοσμένου στις ιδιαιτερότητες του νησιωτικού χώρου.

1.1.6. Η ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Η ανάπτυξη του νησιωτικού χώρου είναι μια πολύπλοκη και ιδιαίτερη διαδικασία, η δυσκολία της οποίας εκπορεύεται από την ίδια ιδιαιτερότητα και τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά της νησιωτικής μορφολογίας. Απαιτεί συνεπώς ειδική - εξειδικευμένη προσέγγιση η οποία υπερβαίνει την κοινή γνώση του αναπτυξιακού σχεδιασμού.

Το γεγονός της διαφορετικότητας του νησιωτικού χώρου, έχει πρόσφατα αναγνωριστεί και από την ΕΕ, η οποία στα πλαίσια της territorial agenda, της εδαφικής δηλαδή πολιτικής για την συνοχή, έχει αναθέσει σε ειδική ομάδα εργασίας υπό τον συντονισμό του ελληνικού

ΥΠΟΙΟ, την εξειδίκευση του αναπτυξιακού πλαισίου για τα ευρωπαϊκά νησιά. Στο πλαίσιο αυτό κύρια ζητούμενα είναι ο προσδιορισμός εννοιών όπως αυτές της συνοχής, της ανταγωνιστικότητας, της σύγκλησης στον νησιωτικό χώρο, η διερεύνηση ειδικών θεμάτων που απασχολούν ιδιαίτερα τα ευρωπαϊκά νησιά, όπως το ζήτημα της προσβασιμότητας, της διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης, της επιχειρηματικότητας, της προστασίας των πεπερασμένων πόρων (και ειδικά του πόσιμου ύδατος), του καθορισμού των χρήσεων γης της αντιμετώπισης των κλιματικών αλλαγών κ.α. Ακόμα, η διερεύνηση αυτή προσπαθεί να επισημάνει και να ερευνήσει σε βάθος τους ειδικούς τρόπους (προϋποθέσεις – στρατηγικές) που θα επιτρέψουν την βιώσιμη ανάπτυξη και ευημερία των νησιωτικών περιοχών της Ευρώπης.

Ο νησιώτικος χώρος του Νομού Δωδεκανήσου αποτελείται από το σύμπλεγμα των Δωδεκανήσων, στα οποία ανήκουν σημαντικά κατοικημένα νησιά με ιδιαίτερη αναγνωρισιμότητα και σημαντική ανάπτυξη (π.χ. Κως, Ρόδος κ.α.) καθώς και ένας μεγαλύτερος αριθμός ακατοίκητων μικρών νησιών και βραχονησίδων. Παρά το μικρό φυσικό τους μέγεθος και τη διεσπαρμένη πληθυσμιακά παραγωγική τους βάση, τα νησιά των Δωδεκανήσων έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα και σημασία για την Περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου, αλλά και την ίδια την χώρα. Οικονομικά αποτελούν τους κύριους τουριστικούς προορισμούς της Χώρας και συγκαταλέγονται ανάμεσα στους πλέον ώριμους τουριστικούς προορισμούς στην Ελλάδα και κατ' επέκταση στην Μεσόγειο. Παράλληλα τα νησιά αποτελούν σημαντικούς τόπους ανάπτυξης της αλιείας και της γεωργίας. Ωστόσο η μονοκαλλιέργεια του (μαζικού – θερινού) τουρισμού δεν είναι ικανή για την οικονομική και κοινωνική ευημερία, απαιτείται στοχοθέτηση του με την υποστήριξη νέων μορφών επιχειρηματικότητας σε ποιοτικότερες υπηρεσίες, συναρτούμενες δραστηριότητες κ.α. που θα επιτρέψουν την παραγωγή υψηλής προστιθέμενης αξίας. Ακόμα, απαιτείται η υποστήριξη και άλλων δραστηριοτήτων που θα καταστήσουν περισσότερο ολοκληρωμένες τις τοπικές οικονομίες και θα δημιουργήσουν αντιστάσεις σε ενδεχόμενες μεσοπρόθεσμες διαφοροποιήσεις της τουριστικής κίνησης. Περιβαλλοντικά, αποτελούν ένα νησιωτικό σύμπλεγμα υψηλής οικολογικής αξίας. Τα νησιά διαθέτουν επίσης αξιόλογα δασικά οικοσυστήματα έχουν σημαντικό ρόλο για την τοπική οικονομία, την ποιότητα του τουρισμού, την συγκέντρωση πόσιμου ύδατος. Η περιβαλλοντική ισορροπία πέρα από σημαντική είναι και κρίσιμη, καθώς απειλείται από την ανεξέλεγκτη τουριστική ανάπτυξη, τις κλιματικές αλλαγές και την μη βιώσιμη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων.

Τέλος, ένα ακόμα σημαντικό θέμα αποτελεί η ποιότητα ζωής, η οποία θα συμβάλλει στην ευημερία του τοπικού πληθυσμού. Η κάλυψη των ανθρωπίνων αναγκών με βιώσιμα συστήματα κοινωνικών υπηρεσιών θα πρέπει να μειώσουν αν όχι να εξαλείψουν το κενό παροχών και κοινωνικών εξυπηρετήσεων που διαμορφώνει η μορφολογία του νησιωτικού χώρου. Με την βοήθεια της τεχνολογίας, οι νησιωτικές περιοχές μπορούν να αυξήσουν την προσβασιμότητα τους προς την ηπειρωτική χώρα σε φυσικούς ή μη χρόνους. Εργαλεία όπως η τηλε-ιατρική, η ηλεκτρονική διοίκηση, η τηλε-εργασία κ.α. προσφέρουν νέες δυνατότητες εκμηδενισμού των φυσικών αποστάσεων και νέες ευκαιρίες ανάπτυξης για τον νησιωτικό χώρο.

1.1.7. Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΝΗΣΙΩΝ

Ο οικονομικο-κοινωνικός χώρος του Νησιού ορίζεται πέρα από το γεωγραφικό - μορφολογικό όρο του τμήματος ξηράς που περιβάλλεται από θάλασσα. Σύμφωνα με την Eurostat ως νησί θεωρείται κάθε τμήμα γης που περιβάλλεται από θάλασσα και το οποίο διαθέτει

- έχει έκταση τουλάχιστον 1 Km²
- απέχει τουλάχιστον ένα χιλιόμετρο από την ήπειρο
- διαθέτει μόνιμο πληθυσμό άνω των 50 ατόμων
- δεν έχει σταθερή σύνδεση με τη ξηρά
- δεν περιλαμβάνει πρωτεύουσα Ευρωπαϊκού κράτους

Με βάση τον παραπάνω ορισμό υπάρχουν περίπου 450 νησιά στην ΕΕ που καλύπτουν σημαντικό μέρος του εδάφους της. Σ' αυτά δεν περιλαμβάνονται (βάση του παραπάνω ορισμού) τα βρετανικά νησιά, η Ιρλανδία, η Μάλτα και η Κύπρος, οι οποίες δεν πληρούν το τελευταίο κριτήριο της Eurostat, παρόλο που ειδικά οι δύο τελευταίες λόγω μεγέθους έχουν επί της ουσίας έντονο νησιωτικό χαρακτήρα. Επίσης εξαιρούνται οι Βρετανικές υπερπόντιες κτήσεις οι οποίες πολιτικά δεν ανήκουν στην ΕΕ. Νησιά διαθέτουν 16 από τα 27 ευρωπαϊκά κράτη τα οποία αποτελούν είτε μέρος είτε αυτοτελής Ευρωπαϊκές Περιφέρειες. Συνολικά υπάρχουν 15 νησιωτικές περιφέρειες στην Ευρώπη (4 ελληνικές). ακόμα υπάρχουν ακόμα περισσότερες περιφέρειες που περιλαμβάνουν νησιά, το μέγεθος και το βάρος των οποίων διαφέρει σημαντικά. Σύμφωνα με την Επιτροπή, εκτιμάται (2003) ότι στην Ε.Ε. των 15 τα νησιά καταλαμβάνουν το 3,2% της έκτασης, διαθέτουν το 3% του πληθυσμού και παράγουν το 2,2% του ΑΕΠ.

Τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά των νησιών διαφέρουν στο βαθμό κατά τον οποίο διαφέρουν τα γεωμορφολογικά και πληθυσμιακά χαρακτηριστικά τους. Κατά αυτόν τον τρόπο οι νησιωτικές περιοχές της Ευρώπης διαφοροποιούνται μεταξύ:

- Περιοχών υψηλής πληθυσμιακής συγκέντρωσης (Μάλτα, Κύπρος, Σαρδηνία) – Περιοχών συγκέντρωσης πολλών μικρών, αραιοκατοικημένων νησιών (Κυκλάδες, Αρχιπέλαγος Τουρκού (Φινλανδία)).
- Συνολικού πληθυσμού που κυμαίνεται από 5,2 εκ. (Σικελία) έως 50 κατοίκους (μικρά νησιά Κυκλάδων)
- Εκτάσεων που κυμαίνονται από 1 Km² ως 25 Km² (Σικελία)
- Απόστασης από την ακτή από 1 έως 430Km² (Σαρδηνία, Σαν Πιέτρο)
- Επίπεδο διαβίωσης μεταξύ 139% του μέσου Ευρωπαϊκού, όπως εκφράζεται από το κ.κ.ΑΕΠ σε ΜΑΔ ως 61%.
- Πολιτική αυτονομία, καθώς πολλά νησιά απολαμβάνουν ισχυρό καθεστώς αυτονομίας (Σαρδηνία, Αζόρες, Ολαντ, Κορσική), άλλα συγκροτούν αυτοδύναμο περιφερειακό χώρο (Σικελία, Νησιά Αιγαίου, Κρήτη, Ιόνιο), ακόμα περισσότερα συγκροτούν διοικήσεις επιπέδου Nuts III (Shetlands, Gotland, Ceuta κ.α.) ή Nuts IV όπως για παράδειγμα οι Σποράδες.

Παρά τις διαφορές σε επιμέρους μεγέθη ο Ευρωπαϊκός νησιωτικός χώρος παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά, όπως:

- Η μειωμένη προσβασιμότητα ατόμων και εμπορευμάτων που κάνει την απόσταση και το κόστος επικοινωνίας και μεταφορών πολλαπλάσιο σε σχέση με αυτό των ηπειρωτικών περιοχών.
- Η υψηλή οικολογική αξία, η οποία οφείλεται τόσο στην ύπαρξη πολλών ενδημικών και σπάνιων ειδών τα οποία όντας σε καθεστώς απομόνωσης από τις ηπειρωτικές εκτάσεις εξελίχθηκαν στις ιδιαίτερες συνθήκες των νησιών, όσο και στην σημασία των νησιών για την μετανάστευση της ορνιθοπανίδας, ως σταθμοί ξεκούρασης.
- Η ναυτική και αλιευτική παράδοση που έχει καλλιεργηθεί από την άμεση επαφή με την θάλασσα, άλλα και η ανάπτυξη ιδιαίτερων τεχνολογικών μεθόδων για την διαχείριση της γεωργίας.
- Η τουριστική ανάπτυξη στην σύγχρονη εποχή, λόγω της ύπαρξης των μεγάλων ακτογραμμών άλλα και των λοιπών φυσικών και πολιτιστικών πόρων, η οποία

σε πολλές περιπτώσεις αποτελεί την κυριότερη οικονομική δραστηριότητα των νησιωτικών περιοχών

- Η υψηλή κοινωνική συνοχή, άλλα και οι κοινωνικές ιδιαιτερότητες του κοινωνικού χώρου των νησιών.
- Η ανάγκη «ξεχωριστών» υποδομών, δηλαδή υποδομών που δεν μπορούν να εκμεταλλευτούν οικονομίες κλίμακας μεγαλύτερες από αυτές που προσφέρει το κάθε νησί και οι οποίες αντιστοιχούν σε πολύ μικρότερης τάξης μεγέθους αριθμό κατοίκων από ότι στις ηπειρωτικές περιοχές (π.χ. ΧΥΤΑ, αεροδρόμια, λιμάνια).

1.1.8. ΤΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ – ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη αναφέρεται σε χωρικό και σε κλαδικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, είναι η διαδικασία ανάπτυξης με την οποία επιδιώκεται η προώθηση όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων, στις οποίες μια χωρική ενότητα παρουσιάζει τοπικά πλεονεκτήματα, καθώς και η εκμετάλλευση και αξιοποίηση όλων των πλουτοπαραγωγικών πηγών της. Παράλληλα, επιδιώκεται η ισόρροπη ανάπτυξη όλων των χωρικών μονάδων, χωρίς την υπερσυγκέντρωση του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων σε συγκεκριμένα σημεία του χώρου.

Προς την κατεύθυνση αυτή, επιδιώκεται **για το νησιωτικό χώρο** η παράλληλη ανάπτυξη περισσότερων τομέων και κλάδων (ανάλογα βέβαια με τα φυσικά, κοινωνικοοικονομικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά σε κάθε περίπτωση), όπως π.χ. ο ήπιος, εναλλακτικός τουρισμός (αγροτουρισμός, ναυταθλητικός τουρισμός, φυσιολατρικός τουρισμός, θεραπευτικός τουρισμός, πολιτιστικός τουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός κ.ά.), οι βιολογικές καλλιέργειες, η αλιεία, οι ΜΜΕ, οι χειροτεχνικές δραστηριότητες, η παραγωγή και προβολή τοπικών προϊόντων, οι τοπικές πολιτιστικές δραστηριότητες κ.λπ. Έτσι, δημιουργούνται προϋποθέσεις ολοκλήρωσης του τοπικού παραγωγικού κυκλώματος και αντιμετωπίζονται οι αρνητικές επιπτώσεις της μονοειδίκευσης και η αποκλειστική εξάρτηση από εξωγενείς και μη ελεγχόμενους παράγοντες.

Στο πλαίσιο αυτό, η ανάπτυξη δρομολογείται κατά βάση ενδογενώς. Οι τοπικοί παράγοντες (οργανισμοί, φορείς, επιμελητήρια, τοπικές επιχειρήσεις, τοπική πρωτοβουλία και

επιχειρηματικότητα) συνιστούν τους βασικούς μοχλούς της αναπτυξιακής διαδικασίας. Σε τοπικό επίπεδο αξιοποιούνται η παραγωγική δομή, η αγορά εργασίας, η επιχειρηματικότητα, οι φυσικοί πόροι, η κοινωνική και πολιτική δομή, οι παραδόσεις και η πολιτιστική κληρονομιά και δραστηριότητα, πάνω στις οποίες μπορεί να αρθρωθεί η οικονομική μεγέθυνση και η βελτίωση του επιπέδου ζωής (Coffey and Polese, 1985).

Η ενδογενής ανάπτυξη λοιπόν αφορά ένα ευρύ φάσμα παραγόντων, οι οποίοι συνδυαζόμενοι ενθαρρύνουν την ανάπτυξη των τοπικών οικονομιών (Bennett and Krebs, 1991). Κάθε ένας από αυτούς τους παράγοντες πρέπει να συντονίζεται με τους υπόλοιπους, υπόθεση που οδηγεί στην έννοια της συνεργασίας σε τοπικό επίπεδο, η οποία είναι αναγκαία συνθήκη για την τοπική-ενδογενή οικονομική ανάπτυξη. Η συνεργασία είναι μια έννοια που αναφέρεται σ' ένα μηχανισμό, ο οποίος θα εγγυάται και θα εξασφαλίζει μια, επιτυχή και βιώσιμη, τοπική οικονομική ανάπτυξη.

Υπό αυτούς τους όρους, η τοπική ανάπτυξη αποτελεί μια διαδικασία που αναφέρεται σε επίπεδο χαμηλότερο από το κρατικό και συνήθως χαμηλότερο και από το περιφερειακό. Η «μικροΠεριφέρεια» προγραμματισμού είναι το σημείο χωρικής αναφοράς του προτύπου της τοπικής ανάπτυξης (Χριστοφάκης, 2001). Η διαδικασία αυτή πραγματοποιείται μέσα στο πλαίσιο μιας τοπικής αγοράς εργασίας και συχνά καλύπτει μια επιφάνεια ίση προς ή μεγαλύτερη από μια περιοχή τοπικής εξουσίας (κυβέρνησης-αυτοδιοίκησης), αλλά με δραστηριότητα εστιασμένη σε ειδικές θέσεις, τομείς ή κοινωνικές ομάδες. Το στοιχείο δηλαδή το οποίο πάντοτε υπεισέρχεται στο θέμα είναι η τοπική εξουσία. Επιπροσθέτως, ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στον εκτεταμένο και γρήγορα αναπτυσσόμενο ρόλο του ιδιωτικού τομέα, στη διάρθρωσή του, στα εμπορικά και επαγγελματικά επιμελητήρια, στα όργανα συλλογικής κοινωνικής ευθύνης, στις αναπτυξιακές εταιρείες, στα συμμετέχοντα κεφάλαια, στις επιχειρηματικές δράσεις, στα συμβούλια των επιχειρήσεων και σε άλλους τομείς συνεργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Επομένως, το θέμα της συζήτησης χαρακτηρίζεται από πλουραλισμό ενεργειών, δράσεων και προσεγγίσεων (Bennet and Krebs, 1991).

Τελικά, η ικανότητα χάραξης της κατάλληλης διαδικασίας σε συνδυασμό με την ενεργοποίηση των διαθέσιμων πόρων (φυσικών και ανθρώπινων) μιας περιοχής, οδηγεί στη μορφή ανάπτυξης που ονομάζεται ενδογενής. Αυτό το πρότυπο μπορεί να

χρησιμοποιηθεί σε οποιοδήποτε επίπεδο χώρου. Αναμφισβήτητα, όταν η τοπική κοινότητα αποφασίζει να ενεργοποιήσει το διαθέσιμο δυναμικό, το αποτέλεσμα είναι ο καθορισμός μιας στρατηγικής ενδογενούς ανάπτυξης. Ο καθορισμός και η εφαρμογή αυτής της αναπτυξιακής στρατηγικής αποτελεί τη βάση για μια πολιτική τοπικής - ενδογενούς ανάπτυξης (Barquero, 1991).

Η εφαρμογή όμως του προτύπου της ενδογενούς-τοπικής ανάπτυξης και τα σημαντικά θετικά αναπτυξιακά αποτελέσματά του, οδήγησαν στην καθιέρωση του προτύπου αυτού και στην εφαρμογή του παράλληλα με το πολιτικό πρότυπο. Το νέο αυτό πρότυπο δρομολογήθηκε στην πράξη μέσα από διάφορες παραλλαγές και τελικά στη διαμόρφωση μιας νέας στρατηγικής περιφερειακής ανάπτυξης που στηρίζεται στη διάδραση τοπικού-εθνικού-υπερεθνικού. Οι παραλλαγές αφορούσαν την οργάνωση της παραγωγής, τη διασύνδεσή της με την Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη, τη διανομή, τις διαδικασίες κατάρτισης, την ανάπτυξη νέων σχέσεων μεταξύ επιχειρήσεων και τοπικών φορέων και, τελικά, τη δικτύωση σε όλους τους παραπάνω τομείς. Η πυκνότητα των δικτύων αυτών προσδιόριζε τις νέες εξωτερικές οικονομίες σε μικροπεριφέρειες που δεν διέθεταν μεγάλα αστικά κέντρα. Βέβαια, η ανάδειξη και αξιοποίηση δυναμικών δραστηριοτήτων και η δημιουργία εξωτερικών οικονομιών σε επίπεδο μικροΠεριφέρειας είναι στοιχεία σαφώς δανεισμένα από το πολιτικό πρότυπο.

Στο πλαίσιο αυτό, σε πρακτικό επίπεδο, εμφανίζονται οι Βιομηχανικοί Τόποι (Ιταλική Σχολή), τα Τοπικά Παραγωγικά Συστήματα (Γαλλική και Αμερικανική Σχολή), τα Συστήματα Καινοτομικού Περιβάλλοντος (Innovative Milieu) και τα Συστήματα Δημιουργικού Περιβάλλοντος (Creative Milieu), ως οι κυριότερες εκφράσεις - παραλλαγές του προτύπου αυτού (Ακαδημία Αθηνών, 2004).

Η διαμόρφωση των Βιομηχανικών Τόπων (BT) βασίστηκε στη Μαρσαλλιανή άποψη ότι οι οικονομίες κλίμακας δεν αποτελούν προνόμιο της μεγάλης επιχείρησης, αλλά μπορούν να προέλθουν και από τη συγκέντρωση πολλών ΜΜΕ σ' ένα τόπο, διότι η συγκέντρωση διευρύνει την αγορά εργασίας, μειώνει τον χρόνο και το κόστος προμήθειας εξειδικευμένων εισροών και αυξάνει τη διάχυση πληροφορίας και τεχνολογίας. Έτσι, ο Βιομηχανικός Τόπος (BT) ορίζεται ως η χωρική συγκέντρωση ΜΜΕ, που επικεντρώνουν τη

δραστηριότητά τους σ' ένα κλάδο και εξειδικεύονται σε διαφορετικές φάσεις της παραγωγικής διαδικασίας.

Οι επιχειρήσεις αυτές διαμορφώνουν μία ενιαία ομάδα, με κοινή αντίληψη στην οργάνωση της παραγωγής και κοινές αξίες, κυρίως οικονομικές.

Τα βασικά χαρακτηριστικά ενός ΒΤ είναι τα εξής:

- Η ύπαρξη μιας Προωθητικής Παραγωγικής Μονάδας, που μπορεί να ανήκει στο δευτερογενή ή στον τριτογενή τομέα της οικονομίας.
- Η ύπαρξη πολλών ΜΜΕ, που συνεργάζονται με την Προωθητική Παραγωγική Μονάδα στις διαφορετικές φάσεις της παραγωγικής διαδικασίας (με βασικά στοιχεία την Ευέλικτη Εξειδίκευση και τις Υπεργολαβίες).
- Η βιομηχανική οργάνωση, που στηρίζεται στο μείγμα ανταγωνισμός-συνεργασία.
- Η ανάπτυξη «επιχειρηματικού κλίματος», που ενισχύεται από την κατάρτιση και τη συσσώρευση ικανοτήτων.
- Η δημιουργία τοπικής συναίνεσης και η ενίσχυση της συνέργειας επιχειρήσεων και τοπικής κοινωνίας.

Το πρότυπο αυτό έχει τοπική διάσταση και ενδογενή χαρακτήρα. Έχει σημαντικές επιδράσεις στην αύξηση της παραγωγικότητας, στην ενίσχυση της καινοτομίας και στην ενσωμάτωση προσαρμοσμένης τεχνολογίας και στη δημιουργία νέων επιχειρήσεων.

Η αντίληψη των Βιομηχανικών Τόπων ενσωματώθηκε στην αντίληψη των Τοπικών Παραγωγικών Συστημάτων (ΤΠΣ), που αφορούν συγκέντρωση εξειδικευμένων επιχειρήσεων, η χωρική οργάνωση των οποίων εξαρτάται όχι από το παραγόμενο προϊόν, αλλά από το σύστημα παραγωγής.

Τα βασικά χαρακτηριστικά των ΤΠΣ είναι η ευελιξία και οι οικονομίες συγκέντρωσης. Η ευελιξία στηρίζεται αλλά και αξιοποιεί το μικρό μέγεθος των τοπικών επιχειρήσεων και αφορά τη γρήγορη προσαρμογή των επιχειρήσεων αυτών στις συνεχείς μεταβολές της ζήτησης και της τεχνολογίας. Οι οικονομίες συγκέντρωσης προκαλούνται από τη χωρική γειτνίαση των επιχειρήσεων και ενισχύονται στα ΤΠΣ από την παραγωγική εξειδίκευση των επιχειρήσεων. Τόσο η προσαρμογή των επιχειρήσεων στις μεταβολές της ζήτησης και της τεχνολογίας, όσο και η παραγωγική ειδικότητά τους υποστηρίζονται από τα Νέα Συστήματα Εφαρμογών της Πληροφορικής και παγιώνονται μέσω μιας διπλής δικτύωσης: των

επιχειρήσεων μεταξύ τους και των επιχειρήσεων με τοπικούς αναπτυξιακούς και κοινωνικούς φορείς ή οργανισμούς.

Η τρίτη προσαρμογή της πολιτικής τοπικής – ενδογενούς ανάπτυξης αφορά τα Συστήματα Καινοτομικού Περιβάλλοντος (ΣΚΠ). Σύμφωνα μ' αυτή την προσαρμογή η τοπική ανάπτυξη προκύπτει ως αποτέλεσμα καινοτόμων δράσεων και συνέργειας. Η διαμόρφωση αυτής της πολιτικής στηρίχθηκε σε δύο απόψεις (Gouttebel, 2001). Η πρώτη αφορά τη *Γεωγραφία της Καινοτομίας* και είναι μια περισσότερο εμπειρική προσέγγιση. Ο αριθμός και η αναπτυξιακή σημασία των καινοτόμων δράσεων εξαρτάται από τη γεωγραφική συγκέντρωση και κυρίως από τη συγκέντρωση «προωθητικών» επιχειρήσεων, όπως αυτές προσδιορίζονται στους «Βιομηχανικούς Τόπους». Η γειτνίαση και η συγκέντρωση επιχειρήσεων δημιουργεί επιχειρηματικό-βιομηχανικό περιβάλλον, που με τη σειρά του ευνοεί και προκαλεί τη διάχυση και αποδοχή της καινοτομίας, καθώς και τη δημιουργία καινοτόμου επιχειρηματικής αντίληψης. Η δεύτερη άποψη αφορά ακριβώς το Σύστημα Καινοτομικού Περιβάλλοντος (Aydalot, 1986). Σύμφωνα με την άποψη αυτή, δεν καινοτομεί η επιχείρηση αλλά το «περιβάλλον».

Αυτό το Σύστημα Καινοτομικού Περιβάλλοντος ορίζεται ως ένα χωρικό υποσύνολο, σαφώς οριοθετημένο, ανοικτό στο εξωτερικό αναπτυξιακό περιβάλλον, το οποίο ενσωματώνει τεχνογνωσία, κανόνες λειτουργίας και σύστημα σχέσεων. Στον ορισμό αυτό η τεχνογνωσία αφορά την οργάνωση της επιχείρησης, την παραγωγή και τη διανομή. Οι κανόνες λειτουργίας αφορούν τη συνεργασία των επιχειρήσεων, τον ανταγωνισμό, την αλληλεγγύη, την εμπιστοσύνη και την αμοιβαιότητα. Το σύστημα σχέσεων αφορά τόσο τη γνώση των επιχειρήσεων και των αναπτυξιακών και κοινωνικών φορέων, όσο και την ανάπτυξη των σχέσεων, που αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για τη δημιουργία των δικτύων.

Στην περίπτωση του ΣΚΠ (όπως άλλωστε και στις περιπτώσεις των ΒΤ και των ΤΠΣ, τις οποίες η προσέγγιση των ΣΚΠ προσπαθεί να συμπληρώσει) η τοπική ανάπτυξη δεν ενισχύεται από τη μεμονωμένη δράση επιχειρήσεων αλλά από τη συντονισμένη δράση των τοπικών αναπτυξιακών και κοινωνικών εταίρων (επιχειρήσεων, αναπτυξιακών φορέων, κοινωνικών εταίρων), όπου η καινοτομία έχει βασικό ρόλο. Αυτή η συντονισμένη δράση περιλαμβάνει: τοπική επιχειρηματική δραστηριότητα, ενεργοποίηση τοπικών εταίρων (πέραν των επιχειρήσεων), ανάπτυξη τοπικού άυλου κεφαλαίου (τεχνογνωσία, καινοτομία,

εμπιστοσύνη), ενθάρρυνση συνεργασίας και τέλος, διασφάλιση μιας μόνιμης σχέσης καινοτομίας και αγοράς.

Εξέλιξη της ιδέας του Καινοτομικού Περιβάλλοντος είναι το Δημιουργικό Περιβάλλον (ΔΠ), όπου η Περιφέρεια-αναπτυξιακό περιβάλλον δεν αρκεί να ενσωματώνει καινοτόμες δράσεις και προσαρμοσμένη τεχνολογία, αλλά πρέπει να βοηθά τις τοπικές επιχειρήσεις και τους φορείς να παράγουν καινοτόμες ιδέες. Στο ΔΠ η καινοτομία διαμορφώνεται και ενδογενώς. Το βασικό πρόβλημα που πιθανόν να αντιμετωπίσει η διαμόρφωση ενός τέτοιου προτύπου στο διάσπαρτο ελληνικό νησιωτικό χώρο προκύπτει από το μικρό μέγεθος των νησιών, τον κατακερματισμό του χώρου και τις χαμηλές συγκεντρώσεις μικρών κυρίως επιχειρήσεων. Η απάντηση στο πρόβλημα αυτό μπορεί να δοθεί μόνο από τη διαμόρφωση μιας αποτελεσματικής και κατάλληλα προσαρμοσμένης πολιτικής.

Πίνακας 1.3: Πολιτική για τη διαμόρφωση ΔΠ στο νησιωτικό χώρο

Παραδοσιακή Περιφερειακή Πολιτική– Κλασικά Μέσα	Πολιτική Δημιουργίας ΣΚΠ - Δικτυώσεις	Πολιτική Κοινωνικής και Πολιτιστικής Ανάπτυξης
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Υποδομές Μεταφορών ▪ Υποδομές Τηλεπικοινωνιών ▪ Υποδομές Ενέργειας ▪ Πολιτική Περιβάλλοντος ▪ Επιχειρηματικές Υποδομές ▪ Κίνητρα για Επενδύσεις ▪ Θεσμικές Ρυθμίσεις ▪ Κατάρτιση 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μεταφορά Τεχνογνωσίας ▪ Δίκτυα Συνεργασιών ▪ Στήριξη – Δημιουργία Εταιρειών Συμβούλων ▪ Υποστήριξη Νέων Επιχειρήσεων ▪ Δημιουργία Κεφαλαίων Υψηλού Επιχειρηματικού Κινδύνου ▪ Διαμόρφωση Βιομηχανικών Τόπων – Συστημάτων Καινοτομικού Περιβάλλοντος 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ενδυνάμωση Περιφερειακής Ταυτότητας ▪ Στήριξη Πολιτιστικών Φορέων ▪ Ενίσχυση Υπηρεσιών Αναψυχής ▪ Ενίσχυση Ποιότητας Ζωής ▪ Αξιοποίηση Τοπικών Ηγετικών Προσωπικοτήτων ▪ Ανάπτυξη της Κουλτούρας των ΔΠ στην Τοπική και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση

Πηγή: Maier and Obermaier, 2001

Η αποτελεσματική εφαρμογή της πολιτικής αυτής απαιτεί την ενεργοποίηση των τοπικών Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και των Ερευνητικών Πανεπιστημιακών Ινστιτούτων και Εργαστηρίων και τη συνεργασία τους με τους φορείς της τοπικής επιχειρηματικότητας.

Απαιτεί επίσης τη συνεργασία με τοπικούς αναπτυξιακούς και κοινωνικούς φορείς και την ενεργοποίηση των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης και της περιφερειακής διοίκησης. Συμπερασματικά, η τοπική ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που στηρίζεται στην ενεργοποίηση τοπικών ανθρώπινων, φυσικών και χρηματοδοτικών πόρων. Σχεδιάζεται και πραγματοποιείται από τοπικούς αναπτυξιακούς φορείς και είναι ανάπτυξη ενδογενής. Είναι έκφραση της τοπικής αλληλεγγύης, που δημιουργεί νέες κοινωνικές σχέσεις και δηλώνει τη θέληση των κατοίκων μιας μικροπεριφέρειας να αξιοποιήσουν τον τοπικό πλούτο, δημιουργώντας οικονομική ανάπτυξη (Guigou, 1983). Προϋποθέτει τη διαμόρφωση και ενεργοποίηση ενός ολοκληρωμένου αναπτυξιακού σχεδίου, που αναφέρεται στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές παραμέτρους της ανάπτυξης. Ενεργοποιείται από τις τοπικές αρχές και πραγματοποιείται με τη συνεργασία τοπικών επιχειρήσεων, επιμελητηρίων, εργατικών οργανώσεων, εκπαιδευτικών και ερευνητικών κέντρων, αναπτυξιακών φορέων κ.λπ.

1.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Ο Δήμος Λέρου εντάσσεται διοικητικά στην επαρχία Καλύμνου του Νομού Δωδεκανήσου της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου. Αποτελείται από μία Δημοτική Κοινότητα, που περιλαμβάνει, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε.:

- τη νήσο Λέρο τις νησίδες Λέβιθα και Φαρμακονήσι, που έχουν μόνιμο πληθυσμό.
- τις νησίδες Αρχάγγελος, Βελόνα, Γλάρος, Μαύρα, Μεγάλο Λιβάδι, Πηγανούσα, Πλάκα, Στρογγυλή και Τρυπητή, που δεν έχουν μόνιμο πληθυσμό.

Η Λέρος είναι το ένατο σε έκταση νησί του πρώην Νομού Δωδεκανήσου (έκταση 53 τ. χλμ. και μήκος ακτών 71 χλμ.). Είναι βραχώδες νησί με μικρές πεδινές εκτάσεις ανάμεσα στα διάφορα υψώματα. Οι ακτές του νησιού παρουσιάζουν έντονο διαμελισμό και σχηματίζουν ασφαλείς κόλπους.

Το νησί διαθέτει δύο λιμάνια, νοτιοδυτικά το Λακκί, ένα από τα μεγαλύτερα φυσικά λιμάνια της Μεσογείου, και βορειοανατολικά την Αγία Μαρίνα.

1.3. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Η Λέρος ανήκει στο νησιωτικό συγκρότημα του πρώην Νομού Δωδεκανήσου ο οποίος καταλαμβάνει τη 12^η θέση από άποψη πληθυσμιακού μεγέθους, μεταξύ των Νομών της χώρας. Οι πληθυσμιακές εξελίξεις στα Δωδεκάνησα ύστερα από μία περίοδο στασιμότητας (1951 - 1971), παρουσίασαν μια εντυπωσιακή βελτίωση, με αύξηση του πληθυσμού τη 10ετία 1971 - 1981 κατά 19.8 %, την 10ετία 1981 - 1991 κατά 12.6 % και κατά 16.27% την τελευταία 10ετία 1991-2001, στην οποία ο πληθυσμός ανήλθε σε 190.071 κατοίκους. Η αύξηση αυτή έχει ενισχύσει κυρίως τον αστικό πληθυσμό του Νομού.

Πίνακας 1.4: Δημογραφικά χαρακτηριστικά 1981-2001

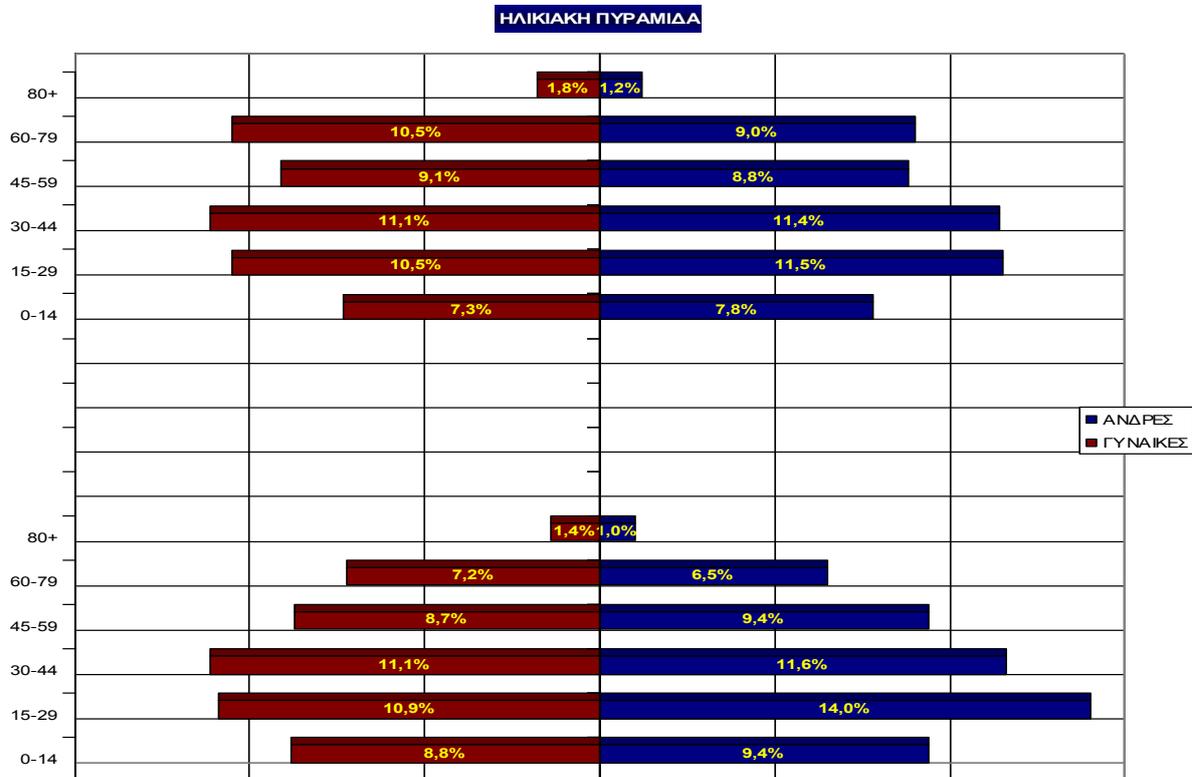
ΝΟΜΟΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	1981	1991	2001	Μεταβολή 1991-2001
Αριθμός κατοίκων	145071	163476	190071	16,3%
Πυκνότητα πληθυσμού (κατά τ.χμ.)	54	60	70	16,66%
Αστικός πληθυσμός	67733	74114	142773	92,6%
Ημιαστικός πληθυσμός	33875	45934	-	
Αγροτικός πληθυσμός	43463	43428	47298	8,9%
Γάμοι (μόνιμη κατοικία γαμπρού)	1037	1149	-	(91/81) 10,80%
Γεννήσεις (μόνιμη κατοικία μητέρας)	2348	1959	-	(91/81) -16,57%
Θάνατοι (μόνιμη κατοικία θανόντος)	1128	1339	-	(91/81) 18,71%
Πληθυσμός Περιφέρειας Ν. Αιγαίου	233.529	257.481	302686	17,56%
ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΧΩΡΑΣ	9.740.417	10.264.156	10.964.020	6,8%

Πηγή : Απογραφές ΕΣΥΕ – Επεξεργασία: Κουσουρνάς, 2005.

Η ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού στον Νομό παρουσιάζει σαφώς καλύτερη εικόνα από την κατάσταση σε εθνικό επίπεδο. Το ποσοστό του παιδικού πληθυσμού στον Νομό είναι κατά 3% περίπου υψηλότερο από αυτό που συναντάται στο σύνολο της επικράτειας. Το ίδιο συμβαίνει με τον αριθμό των ευρισκόμενων σε παραγωγική ηλικία με συνέπεια το ποσοστό του "γερασμένου" πληθυσμού στα Δωδεκάνησα να υπολείπεται του εθνικού μέσου όρου. Στο παραπάνω γράφημα παρουσιάζεται η ηλικιακή πυραμίδα κατά φύλο και

ηλικιακές ομάδες, τόσο σε επίπεδο επικρατείας (άνω μέρος του γραφήματος) όσο και σε επίπεδο Νομού (Κουσουρνάς, 2005).

Διάγραμμα 1.1: Πυραμίδα Ηλικιών Ν. Δωδεκανήσου

Πίνακας 1.5 : Εξέλιξη Πληθυσμού Νομού Δωδεκανήσου κατά Επαρχία, 1981 - 2001

	1981	1991	2001	Μεταβολή 1991-2001
1. Επαρχία Ρόδου	90963	101348	120889	19,28
2. Επαρχία Κω	21334	27308	31895	16,80
3. Επαρχία Καλύμνου	26941	28409	29786	4,85
4. Επαρχία Καρπάθου	5833	6411	7501	17,00
ΣΥΝΟΛΟ	145071	163476	190071	16,27

Πηγή: Απογραφές ΕΣΥΕ – επεξεργασία στοιχείων

Σε γενικές γραμμές, η εξέλιξη του πληθυσμού του Νομού επηρεάστηκε από την τουριστική δραστηριότητα και πρώτιστα τη σχετική κυριαρχία της Ρόδου. Η Ρόδος συγκεντρώνει το 61.6 % του συνολικού πληθυσμού της Δωδεκανήσου με 117.007 κατοίκους το 2001.

Έτσι, στο Νομό Δωδεκανήσου παρατηρούνται μεγάλες δημογραφικές ανισότητες, αφού στα τρία μεγάλα νησιά (Ρόδος – Κώς – Κάλυμνος) συγκεντρώνεται το 86% του συνολικού πληθυσμού του Νομού για λόγους γεωγραφικούς, αλλά και οικονομικούς, ενώ στα υπόλοιπα οι πληθυσμοί είναι μικροί, πλην αυτών της Λέρου και της Καρπάθου, που όμως και σ' αυτά τα νησιά ο πληθυσμός βρίσκεται κάτω από τους 10.000 κατοίκους.

Ειδικότερα, όσον αφορά την εξέλιξη του πληθυσμού κατά νησί, όλα τα νησιά, με μεγάλες όμως διαφορές μεταξύ τους, φαίνεται να ανακάμπτουν την τελευταία δεκαετία, μετά από τη σημαντική πληθυσμιακή συρρίκνωση των περισσότερων, κατά τις προηγούμενες δεκαετίες. Εξαιρεση αποτελεί η Κάσος, η οποία έχει σημειώσει πτώση του πληθυσμού την τελευταία δεκαετία 1991-2001. Εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι στα πολύ μικρά νησιά, Μεγίστη, Αγαθονήσι και Τήλο, οι αυξήσεις του πληθυσμού είναι ιδιαίτερα υψηλές (Κουσουρνάς, 2005).

Πίνακας 1.6: Εξέλιξη Πληθυσμού Νομού Δωδ/σου κατά νησί

	1951	1961	1971	1981	1991	2001	Μεταβολή % 91-01
1. Ν.Ρόδος	59087	63954	66609	87833	98181	117007	19,17
2. Ν. Μεγίστη	584	481	268	222	275	430	56,36
3. Ν. Σύμη	4003	3126	2497	2273	2332	2606	11,75
4. Ν. Χάλκη	621	523	387	334	281	313	11,39
5. Ν. Τήλος	1052	789	349	301	279	533	91,04
6. Ν. Κως	19076	18187	16650	20350	26379	30947	17,32
7. Ν. Νίσυρος	2327	1800	1289	984	929	948	2,05
8. Ν. Κάλυμνος	13712	14249	13281	14457	15842	16441	3,78
9. Ν. Αστυπάλαια	1807	1558	1146	1034	1073	1238	15,38
10. Ν. Λειψοί	885	724	597	574	606	698	15,18

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ
Α' Ενότητα: Στρατηγικός Σχεδιασμός – Α' Παραδοτέο Νοέμβριος 2011

11.Ν. Λέρος	7075	6626	8512	8136	8061	8207	1,81
12.Ν. Πάτμος	2731	2686	2486	2607	2715	3044	12,12
13.Ν. Αγαθονήσι	196	189	160	133	112	158	41,07
14.Ν. Κάρπαθος	6970	6707	5433	4649	5323	6511	22,32
15.Ν. Κάσος	1396	1422	1353	1184	1088	990	-9,01
ΣΥΝΟΛΟ	121522	123021	121017	145071	163476	190071	16,27

Πηγή : Απογραφές ΕΣΥΕ – επεξεργασία στοιχείων

Διαφοροποιημένη ως προς την πληθυσμιακή εξέλιξη και την πυκνότητα φαίνεται και η κατάσταση στους πρωτοβάθμιους ΟΤΑ και κυρίως στα Δημοτικά Διαμερίσματα του Νομού.

Πίνακας 1.7: Έκταση, πληθυσμός και πυκνότητα κατοίκησης 1991-2001 ανά ΟΤΑ '97 και νησί Νομού Δωδεκανήσου

Περιοχή	Πληθυσμός 2001	Πληθυσμός 1991	Έκταση (τ.χλμ.)	% Πληθυσμιακή μεταβολή	Πυκνότητα κατοίκησης (κάτ./τ.χλμ.)
ΔΗΜΟΣ ΡΟΔΟΥ	53.709	43.558	19,481	23,30	2756,99
Δ.Δ. Ρόδου	53.709	43.558	19,481	23,30	2756,99
ΔΗΜΟΣ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ	7.779	7.715	115,375	0,83	67,42
Δ.Δ. Αρχάγγελου	5.752	5.872	48,375	-2,04	118,9
Δ.Δ. Μαλώνος	1.096	1.030	43,375	6,41	25,27
Δ.Δ. Μασάρων	931	813	23,625	14,51	39,41
ΔΗΜΟΣ ΑΤΑΒΥΡΟΥ	3.225	3.548	234,350	-10,02	13,76
Δ.Δ. Έμπωνα	1.451	1.469	77,666	-1,23	18,68
Δ.Δ. Αγ. Ισιδώρου	590	576	48,700	2,43	12,11
Δ.Δ. Κρητηνίας	606	744	27,984	-18,55	21,66
Δ.Δ. Μονολίθου	334	515	46,525	-35,15	7,18
Δ.Δ. Σιάνων	244	280	34,475	-12,86	7,08
ΔΗΜΟΣ ΑΦΑΝΤΟΥ	6.712	6.306	46,100	6,44	145,60
Δ.Δ. Αρχιπόλεως	779	672	17,625	15,92	44,20
Δ.Δ. Αφάντου	5.933	5.634	28,475	5,31	208,36
ΔΗΜΟΣ ΙΑΛΥΣΟΥ	10.107	7.193	16,700	40,51	605,21
Δ.Δ. Ιαλυσού	10.107	7.193	16,700	40,51	605,21
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ	10.251	6.150	109,750	66,68	93,40
Δ.Δ. Καλυθιών	5.861	3.234	43,300	81,23	135,36
Δ.Δ. Κοσκινού	3.224	1.975	20,950	63,24	153,89

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ
Α' Ενότητα: Στρατηγικός Σχεδιασμός – Α' Παραδοτέο Νοέμβριος 2011

Δ.Δ. Ψίνθου	1.166	941	45,500	23,91	25,63
ΔΗΜΟΣ ΚΑΜΕΙΡΟΥ	5.145	5.122	211,825	0,45	24,29
Δ.Δ. Απόλλωνα	997	1.038	71,175	-3,95	14,01
Δ.Δ. Διφυλιάς	515	481	35,000	7,07	14,71
Δ.Δ. Καλαβάρδα	512	488	14,925	4,92	34,30
Δ.Δ. Πλατανίων	383	317	17,850	20,82	24,46
Δ.Δ. Σαλάκου	607	594	47,400	2,19	12,81
Δ.Δ. Σορώνης	1.236	1.232	13,675	0,32	90,38
Δ.Δ. Φανών	895	972	11,800	-7,92	75,85
ΔΗΜΟΣ ΛΙΝΔΙΩΝ	3.633	3.461	178,900	4,97	20,31
Δ.Δ. Καλάθου	380	526	17,525	-27,76	21,68
Δ.Δ. Λάρδου	1.212	912	41,750	32,89	29,03
Δ.Δ. Λίνδου	1.091	904	16,575	20,69	65,82
Δ.Δ. Λαέρμων	446	646	87,400	-30,96	5,10
Δ.Δ. Πυλώνας	504	473	15,650	6,55	32,20
ΔΗΜΟΣ ΝΟΤΙΑΣ ΡΟΔΟΥ	4.313	4.455	379,050	-3,19	11,38
Δ.Δ. Απολακκιάς	415	647	29,100	-35,86	14,26
Δ.Δ. Αρνίθας	310	302	22,025	2,65	14,07
Δ.Δ. Ασληπιείου	673	650	46,625	3,54	14,43
Δ.Δ. Βατίου	188	375	39,075	-49,87	4,81
Δ.Δ. Γενναδίου	655	542	33,475	20,85	19,57
Δ.Δ. Ιστρίου	485	357	18,400	35,85	26,36
Δ.Δ. Κατταβίας	590	603	97,350	-2,16	6,06
Δ.Δ. Λαχανιάς	341	346	25,375	-1,45	13,44
Δ.Δ. Μεσαναγρού	330	322	51,750	2,48	6,38
Δ.Δ. Προφίλιας	326	311	15,875	4,82	20,54
ΔΗΜΟΣ ΠΕΤΑΛΟΥΔΩΝ	12.133	10.637	89,150	14,06	136,10
Δ.Δ. Δαματρίας	477	469	12,375	1,71	38,55
Δ.Δ. Θεολόγου	856	773	22,375	10,74	38,26
Δ.Δ. Κρεμαστής	4.585	3.604	11,950	27,22	383,68
Δ.Δ. Μαριτσών	1.766	1.660	23,650	6,39	74,67
Δ.Δ. Παραδεισίου	2.646	2.531	9,425	4,54	280,74
Δ.Δ. Παστίδας	1.803	1.600	9,375	12,69	192,32
Ν. ΡΟΔΟΣ	117.007	98.181	1.401	19,17	83,54

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ
Α' Ενότητα: Στρατηγικός Σχεδιασμός – Α' Παραδοτέο Νοέμβριος 2011

ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΠΑΘΟΥ	5.750	4.748	219,924	21,10	26,15
Δ.Δ. Όθους	385	275	11,300	40,00	34,07
Δ.Δ. Απερίου	469	450	25,825	4,22	18,16
Δ.Δ. Αρκάσας	499	478	16,828	4,39	29,65
Δ.Δ. Βωλάδας	415	261	31,725	59,00	13,08
Δ.Δ. Καρπάθου	2.077	1.692	15,236	22,75	136,32
Δ.Δ. Μενέτων	723	697	44,610	3,73	16,21
Δ.Δ. Μεσοχωρίου	434	406	34,800	6,90	12,47
Δ.Δ. Πυλών	407	235	22,600	73,19	18,01
Δ.Δ. Σπόων	341	254	17,000	34,25	20,06
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΟΛΥΜΠΟΥ	761	575	104,876	32,35	7,26
Κ.Δ. Ολύμπου	761	575	104,876	32,35	7,26
Ν. ΚΑΡΠΑΘΟΣ	6.511	5.323	325	22,32	20,05
ΔΗΜΟΣ ΔΙΚΑΙΟΥ	6.094	5.371	62,575	13,46	97,39
Δ.Δ. Ασφενδιού	3.205	2.741	34,500	16,93	92,90
Δ.Δ. Πυλίου	2.889	2.630	28,075	9,85	102,90
ΔΗΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΔΩΝ	6.963	6.294	160,538	10,63	43,37
Δ.Δ. Αντιμάχειας	2.573	2.392	54,000	7,57	47,65
Δ.Δ. Καρδαμαίνης	1.783	1.451	35,150	22,88	50,73
Δ.Δ. Κεφάλου	2.607	2.451	71,388	6,36	36,52
ΔΗΜΟΣ ΚΩ	17.890	14.714	67,200	21,58	266,22
Δ.Δ. Κω	17.890	14.714	67,200	21,58	266,22
Ν. ΚΩ	30.947	26.379	290,375	17,32	106,60
ΔΗΜΟΣ ΑΣΤΥΠΑΛΛΙΑΣ	1.238	1.073	115,375	15,38	10,73
Δ.Δ. Αστυπάλαιας	1.238	1.073	115,375	15,38	10,73
Ν. ΑΣΤΥΠΑΛΛΙΑ	1.238	1.073	115,375	15,38	10,73
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΥΜΝΙΩΝ	16.441	15.742	134,544	4,44	122,20
Δ.Δ. Καλύμνου	16.441	15.742	134,544	4,44	122,20
Ν. ΚΑΛΥΜΝΟΣ	16.441	15.742	134,544	4,44	122,20
ΔΗΜΟΣ ΚΑΣΟΥ	990	1.088	69,464	-9,01	14,25
Δ.Δ. Κάσου	990	1.088	69,464	-9,01	14,25
Ν. ΚΑΣΟΣ	990	1.088	69,464	-9,01	14,25
ΔΗΜΟΣ ΛΕΙΨΩΝ	698	606	17,350	15,18	40,23
Δ.Δ. Λειψών	698	606	17,350	15,18	40,23

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ
Α' Ενότητα: Στρατηγικός Σχεδιασμός – Α' Παραδοτέο Νοέμβριος 2011

Ν. ΛΕΙΨΟΙ	698	606	17,350	15,18	40,23
ΔΗΜΟΣ ΛΕΡΟΥ	8.207	8.061	74,172	1,81	110,65
Δ.Δ. Λέρου	8.207	8.061	74,172	1,81	110,65
Ν. ΛΕΡΟΣ	8.207	8.061	74,172	1,81	110,65
ΔΗΜΟΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ	430	275	11,978	56,36	35,90
Δ.Δ. Μεγίστης	430	275	11,978	56,36	35,90
Ν. ΜΕΓΙΣΤΗ	430	275	11,978	56,36	35,90
ΔΗΜΟΣ ΝΙΣΥΡΟΥ	948	929	50,055	2,05	18,94
Δ.Δ. Εμπορείου	192	191	13,425	0,52	14,30
Δ.Δ. Μανδρακίου	708	677	25,275	4,58	28,01
Δ.Δ. Νικιών	48	61	11,355	-21,31	4,23
Ν.ΝΙΣΥΡΟΣ	948	929	50,055	2,04	18,94
ΔΗΜΟΣ ΠΑΤΜΟΥ	3.044	2.715	45,039	12,12	67,59
Δ.Δ. Πάτμου	3.044	2.715	45,039	12,12	67,59
Ν. ΠΑΤΜΟΣ	3.044	2.715	45,039	12,12	67,59
ΔΗΜΟΣ ΣΥΜΗΣ	2.606	2.332	65,754	11,75	39,63
Δ.Δ. Σύμης	2.606	2.332	65,754	11,75	39,63
Ν. ΣΥΜΗ	2.606	2.332	65,754	11,75	39,63
ΔΗΜΟΣ ΤΗΛΟΥ	533	299	64,525	78,26	8,26
Δ.Δ. Λιβαδίων	278	107	29,625	159,81	9,38
Δ.Δ. Μεγάλου χωριού (Χάλκης)	255	192	34,900	32,81	7,31
Ν.ΤΗΛΟΣ	533	299	64,525	78,26	8,26
ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΚΗΣ	313	281	37,043	11,39	8,45
Δ.Δ. Χάλκης	313	281	37,043	11,39	8,45
Ν. ΧΑΛΚΗ	313	281	37,043	11,39	8,45
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΑΓΑΘΟΝΗΣΙΟΥ	158	112	14,500	41,07	10,90
Κ.Δ. Αγαθονησίου	158	112	14,500	41,07	10,90
Ν. ΑΓΑΘΟΝΗΣΙ	158	112	14,500	41,07	10,90
ΝΟΜΟΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	190.564	163.476	2.705	16,60	70,45
ΠΕΡΙΦ. Ν. ΑΙΓΑΙΟΥ	301.745	257.481	5.278	17,19	57,17

Πηγή: ΕΣΥΕ - Απογραφές 1991,2001

Τα κατοικημένα νησιά που δεν εμφανίζονται συμπεριλαμβάνονται στους ΟΤΑ'97. Ως έκταση νομού δίνεται αυτή των κατοικημένων νησιών

Βέβαια, σχετικά με την πληθυσμιακή εξέλιξη θα ήταν παράλειψη να μην επισημανθεί η συμβολή των οικονομικών μεταναστών στην πληθυσμιακή ευρωστία του Νομού. Ειδικότερα, κατά τα τελευταία έτη διαπιστώνεται η ύπαρξη και διαβίωση γενικά στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, αλλά και ειδικότερα στα Δωδεκάνησα, σημαντικού αριθμού οικονομικών μεταναστών και αλλοδαπών.

Πίνακας 1.8: Πληθυσμιακά στοιχεία Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου – μόνιμοι κάτοικοι και αλλοδαποί, 2001

	Αριθμός κατοίκων	Αριθμός αλλοδαπών κατοίκων	Αριθμός μόνιμων κατοίκων
Νομός Δωδεκανήσου	190.071	18.735	188.114
Νομός Κυκλάδων	112.615	11630	110.345
Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	302.686	30.365	298.462

Πηγή: ΕΣΥΕ – Απογραφή 2001

Ο αριθμός των αλλοδαπών κατοίκων του Νομού Δωδεκανήσου αντιπροσωπεύει το 9,85% του συνολικού πληθυσμού, ενώ οι οικονομικοί μετανάστες, φθάνουν στα Δωδεκάνησα τους 15.000 περίπου, με το 80% αυτών να διαθέτει άδεια εργασίας.

Πίνακας 1.9: Πληθυσμιακά στοιχεία οικονομικών μεταναστών

	Με άδεια παραμονής	Υπό έκδοση άδειες	Χωρίς άδεια	Σύνολο
Ν. Δωδεκανήσου	13.274	337	1.122	14.733
Ν. Κυκλάδων	15.525	906	886	17.317
Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	28.799	1.243	2.008	32.050

Πηγή : ΕΣΥΕ – Απογραφή 2001

Σε γενικές γραμμές, τα μεγάλα κυρίως νησιά του Νομού Δωδεκανήσου λειτούργησαν ως πόλοι έλξης εργατικού δυναμικού από το εξωτερικό, αλλά και από άλλα

σημεία της Ελλάδας και όπως έχει ήδη αναφερθεί, το γεγονός αυτό επηρέασε καταλυτικά τη δημογραφική βελτίωση του Νομού.

Πίνακας 1.10: Εξέλιξη Πληθυσμού Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου με βάση τα προσωρινά στοιχεία του 2011

Διοικητική διαίρεση	Σύνολο	Άρρενες	Θήλειες	Πυκνότητα μόνιμου πληθυσμού ανά τετρ. χιλιόμετρο
Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	308.610	155.990	152.620	58,38
Περιφερειακή ενότητα Σύρου	21.390	10.400	10.990	209,91
Δήμος Σύρου - Ερμούπολης	21.390	10.400	10.990	209,91
Περιφερειακή ενότητα Άνδρου	9.170	4.570	4.600	24,13
Δήμος Άνδρου	9.170	4.570	4.600	24,13
Περιφερειακή ενότητα Θήρας	18.560	9.400	9.160	58,97
Δήμος Θήρας	15.250	7.670	7.580	168,28
Δήμος Ανάφης	240	120	120	5,95
Δήμος Ιητών	2.030	1.070	960	18,62
Δήμος Σικίνου	260	130	130	6,12
Δήμος Φολεγάνδρου	780	410	370	24,21
Περιφερειακή ενότητα Καλύμνου	29.600	14.890	14.710	74,06
Δήμος Καλυμνίων	16.140	7.970	8.170	119,96
Δήμος Αγαθονησίου	190	110	80	13,10
Δήμος Αστυπалаίας	1.310	680	630	11,48
Δήμος Λειψών	790	400	390	45,53
Δήμος Λέρου	8.130	4.210	3.920	109,61
Δήμος Πάτμου	3.040	1.520	1.520	67,50
Περιφερειακή ενότητα Καρπάθου	7.250	3.650	3.600	18,39
Δήμος Καρπάθου	6.160	3.090	3.070	18,97
Δήμος Κάσου	1.090	560	530	15,69
Περιφερειακή ενότητα Κέας - Κύθνου	3.730	1.960	1.770	14,97
Δήμος Κέας	2.420	1.240	1.180	16,25
Δήμος Κύθνου	1.310	720	590	13,08
Περιφερειακή ενότητα Κω	34.280	17.870	16.410	100,71
Δήμος Κω	33.300	17.340	15.960	114,70
Δήμος Νισύρου	980	530	450	19,58
Περιφερειακή ενότητα Μήλου	9.930	5.120	4.810	27,39
Δήμος Μήλου	4.960	2.510	2.450	30,97
Δήμος Κιμώλου	920	480	440	17,28
Δήμος Σερίφου	1.480	820	660	19,68
Δήμος Σίφνου	2.570	1.310	1.260	34,76

Περιφερειακή ενότητα Μυκόνου	10.190	5.290	4.900	96,88
Δήμος Μυκόνου	10.190	5.290	4.900	96,88
Περιφερειακή ενότητα Νάξου	21.380	10.780	10.600	34,36
Δήμος Αμοργού	1.940	1.010	930	15,35
Δήμος Νάξου και Μικρών Κυκλάδων	19.440	9.770	9.670	39,20

1.4. ΒΑΣΙΚΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ, ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

1.4.1. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η Λέρος είναι νησί του Νοτίου Αιγαίου και υπάγεται στο νομό Δωδεκανήσου. Βρίσκεται ανάμεσα στα νησιά Πάτμο και Λειψούς προς βορά και Κάλυμνο (1 ν.μ.) προς νότο, και απέχει από τον Πειραιά 179 ν.μ. και από τη Μικρασιατική ακτή 7 ν.μ. Έχει έκταση 54.6 km² και μήκος ακτογραμμής 83.75 km, γεγονός που δείχνει τον πλούσιο θαλάσσιο διαμελισμό των ακτών της, που σχηματίζουν βαθείς κόλπους και όρμους. Σημαντικότεροι είναι ο κόλπος του Λακκιού, ο μεγαλύτερος του νησιού και από τα ασφαλέστερα λιμάνια της Μεσογείου.

Ο Δήμος Λέρου αποτελείται από ένα Δημοτικό Διαμέρισμα, που περιλαμβάνει,

σύμφωνα με τα στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε.,:

¾ τη νήσο Λέρο

¾ τις νησίδες Κίναρος, Λέβιθα και Φαρμακονήσι, που έχουν μόνιμο πληθυσμό.

¾ τις νησίδες Αρχάγγελος, Βελόνα, Γλάρος, Μαύρα, Μεγάλο Λιβιάδι, Πηγανούσα, Πλάκα, Στρογγυλή και Τρυπητή, που δεν έχουν μόνιμο πληθυσμό. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της απογραφής πληθυσμού 2001 (Φ.Ε.Κ. 715 Β'/12-6- 2002), ο Δήμος Λέρου έχει 8207 κατοίκους, που είναι το 4.32% του πληθυσμού του νομού και το 2,71% του πληθυσμού της Περιφέρειας.

1.4.2. ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ – ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ

Στις «Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης Ν. Δωδεκανήσου» (ΥΧΟΠ-1984), προβλέπεται ότι ο πληθυσμός του Δήμου Λέρου θα φτάσει τους 9000 κατοίκους το 2001, και προτείνεται η οργάνωσή του σε μια οικιστική ενότητα, με ένα κέντρο 3^{ου} επιπέδου (Αγία Μαρίνα), ένα κέντρο 4^{ου} επιπέδου (Λακκί) και έντεκα κέντρα 5^{ου} επιπέδου. Ανάλογες είναι και οι προτάσεις της Π.Π.Χ.Σ.Α.Α.Π.Ν. Αιγαίου. Η Λέρος αντιμετωπίζεται οικιστικά σαν ενιαίο σύνολο: οι οικισμοί 3^{ου} και 4^{ου} επιπέδου χαρακτηρίζονται τοπικά κέντρα. Έτσι η Αγία Μαρίνα, 3^{ου} επιπέδου, και το Λακκί, 4^{ου} επιπέδου, αποτελούν το τοπικό κέντρο Λέρου, με αναμενόμενο πληθυσμό 8300 κατοίκους για το 2011, που βρίσκεται στη ζώνη επιρροής του υπερτοπικού κέντρου Καλύμνου, και σαν τοπικό κέντρο έχει ζώνη επιρροής που περιλαμβάνει τη Λέρο, την Κάλυμνο και την Ψέριμο.

Η προβλεπόμενη στάθμη του πληθυσμού ξεπεράστηκε μέχρι σήμερα, και η διάρθρωση του οικιστικού ιστού υπέστη, κατά την εικοσαετία που μεσολάβησε από τη χωροταξική μελέτη του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., ουσιώδεις μεταβολές, που οφείλονται όχι τόσο στην έντονη ανοικοδόμηση, όσο στη σημαντική διεύρυνση της έκτασης του δομημένου περιβάλλοντος, με τη δημιουργία εκτεταμένων διάσπαρτων χαλαρών οικιστικών συνόλων.

Σ' αυτό συνέβαλε αφενός η ύπαρξη ενός ικανοποιητικού οδικού δικτύου, κυρίως στους άξονες που είχαν διανοίξει οι Ιταλοί, το οποίο καλύπτει ολόκληρο το νησί, και αφετέρου στους κανόνες δόμησης που θεσπίστηκαν επίσημα ή ανεπίσημα κατά τη δεκαετία του 1980 και που εφαρμόζονται μέχρι σήμερα.

Η υφιστάμενη οικιστική ανάπτυξη παρουσιάζει την ακόλουθη εικόνα:

Στο κέντρο του νησιού αναπτύσσονται δύο ισχυροί πόλοι που συγκεντρώνουν **το σύνολο**

των δημόσιων υπηρεσιών και εξυπηρετήσεων: το οικιστικό σύνολο της Αγίας Μαρίνας και το Λακκί, που συνδέονται μέσω του κύριου οδικού άξονα του νησιού. Ο οικισμός Αγία Μαρίνα είναι πρωτεύουσα του Δήμου, και έχει ρυμοτομικό σχέδιο που περιλαμβάνει τρεις οικιστικές ενότητες – γειτονιές: την Αγία Μαρίνα στη βόρεια παραλία του κεντρικού τμήματος του νησιού, τον Πλάτανο στον αυχένα μεταξύ του λόφου του Κάστρου και του υψώματος Μεροβίγλι, και το Παντέλι στο μυχό του ομώνυμου όρμου.

Έχει αξιόλογο λιμάνι, που χρησιμοποιείται εναλλακτικά, αλλά όχι συχνά, από τα επιβατικά πλοία, όταν οι καιρικές συνθήκες δεν επιτρέπουν την προσέγγιση στο κύριο λιμάνι του νησιού στο Λακκί. Στην παραλιακή ζώνη αναπτύσσονται χρήσεις αναψυχής και κατά μήκος του κύριου οδικού άξονα περιορισμένης έκτασης κέντρο.

Έχει το ένα από τα τέσσερα Δημοτικά Σχολεία, δύο Νηπιαγωγεία και Γυμνάσιο, την Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού, Αρχαιολογικό Μουσείο που στεγάζεται σε νεοκλασικό διατηρητέο αρχοντικό, ΔΟΥ, Ταχυδρομείο, ΟΤΕ, Τράπεζα, τοπικό ραδιοφωνικό σταθμό και Αστυνομικό τμήμα.

Στον **Πλάτανο** περιμετρικά στην πλατεία και στους δρόμους που καταλήγουν σ' αυτή, και σε μικρότερο βαθμό γραμμικά κατά μήκος του κεντρικού οδικού άξονα, αναπτύχθηκαν χρήσεις κέντρου.

Το παραλιακό **Παντέλι** δεν έχει διαμορφωμένη περιοχή κεντρικών λειτουργιών, αλλά κατά μήκος της ελκυστικής παραλίας αναπτύχθηκαν χρήσεις εστίασης-αναψυχής.

Στα δύο άκρα του οικισμού, και σε παραθαλάσσιες εκτάσεις ιδιαίτερου φυσικού κάλλους όπου υπήρχαν διάσπαρτα κτίρια κατοικίας, αναπτύχθηκαν, χωρίς να αποτελούν συγκροτημένους οικισμούς, δύο οικιστικές μονάδες με χρήσεις κυρίως τουριστικών εγκαταστάσεων και παραθεριστικής κατοικίας, το Κριθώνι και ο Βρομόλιθος, που δεν έχουν περιληφθεί στο όριο του εγκεκριμένου σχεδίου, μολονότι αποτελούν περιαιστικές περιοχές της πρωτεύουσας.

Δεύτερος πόλος είναι το **Λακκί** όπου συγκεντρώνονται χρήσεις κυρίως υπερτοπικού χαρακτήρα:

- $\frac{3}{4}$ Το λιμάνι του είναι το κυριότερο του νησιού και εξυπηρετεί το σύνολο των μετακινήσεων επιβατών και εμπορευμάτων από και προς το νησί.
- $\frac{3}{4}$ Το κρατικό θεραπευτήριο παρέχει υψηλού επιπέδου ιατρικές υπηρεσίες στο σύνολο των κατοίκων του νησιού.
- $\frac{3}{4}$ Οι εγκατεστημένες εμπορικές επιχειρήσεις και μεταποιητικές μονάδες είναι ευρύτερης εμβέλειας
- Οι λειτουργίες αυτές συγκεντρώνουν καθημερινά το μεγαλύτερο μέρος του εργαζόμενου πληθυσμού του νησιού.

Στο κέντρο του οικισμού, που ταυτίζεται με αυτό της πόλης που σχεδίασαν οι Ιταλοί, αναπτύσσονται χρήσεις: Λιανικού εμπορίου, Εστίασης αναψυχής, Δημόσιων και Δημοτικών υπηρεσιών (Λιμεναρχείο, Αστυνομία., ΔΕΥΑΛ,), Εκπαίδευσης (δύο νηπιαγωγεία, δημοτικό σχολείο, γυμνάσιο και Τ.Ε.Ε.).

Στους ήπιους λόφους στα βόρεια του οικισμού, αναπτύχθηκαν οι οικιστικές συστάδες **Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος**, στην περιοχή του ομώνυμου Βυζαντινού Ναού, και **Καμαράκι**, που λειτουργούν σαν προάστια του Λακκιού, και **Μύλοι_Πλάκα**, ιδιαίτερα εκτεταμένη και αραιοδομημένη περιοχή, με προβληματικές προσπελάσεις και απουσία οργάνωσης και υποδομής. Αυτές οι οικιστικές συγκεντρώσεις αποτελούν τον περιαστικό χώρο του Λακκιού, από το οποίο είναι εξαρτημένες όλες οι εξυπηρετήσεις τους.

Σε επαφή με τα σημερινά νοτιοανατολικά όρια του Λακκιού βρίσκονται τα όρια του οικισμού **Τεμένια**, χωρίς κοινωνική υποδομή, που και αυτός μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκει στον περιαστικό χώρο του Λακκιού.

Σχεδόν σε επαφή με το Κριθώνι, βρίσκεται ο οικισμός **Άλιντα**, που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος της τουριστικής κίνησης. Στα δυτικά του αναπτύσσονται οι οικισμοί **Καμάρα**, (με όρια εφαπτόμενα σε εκείνα των Αλίντων), **Κόκκαλη**, και **Γούρνα**, των οποίων τα εγκεκριμένα όρια συνεχονται έτσι, ώστε οι οικισμοί αυτοί αποτελούν ένα ενιαίο οικιστικό σύνολο του εξωαστικού χώρου, χωρίς λειτουργίες κέντρου και κοινωνικές εξυπηρετήσεις, εξαρτημένο από τα δύο κέντρα του νησιού.

Οι δύο περισσότερο απομακρυσμένοι από την πρωτεύουσα οικισμοί, το **Παρθένι** στα βόρεια και ο **Ξηρόκαμπος** στα νότια, ορίζουν τα άκρα του κύριου οδικού δικτύου του νησιού. Είναι οικισμοί ψαράδων και περιορισμένης τουριστικής κίνησης, και οι μικρές αποστάσεις τους από τα κέντρα του νησιού ενισχύουν την εξάρτησή τους από αυτά. Στα δυτικά, στον κόλπο της Γούρνας, ο οικισμός Δρυμώνας, μολονότι εφάπτεται στα άτυπα όρια της περιαστικής περιοχής του Λακκιού, εν τούτοις έχει κύρια πρόσβαση από τον βόρειο κλάδο του βασικού οδικού δικτύου.

1.4.3. ΔΙΑΜΟΡΦΩΜΕΝΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ ΕΚΤΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΤΟΣ ΟΡΙΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ -

Η κύρια χρήση εκτός σχεδίου και εκτός των ορίων οικισμών, εκτός από αυτή του πρωτογενούς τομέα, είναι η κατοικία.

Στην ενιαία οικιστική περιοχή, που δημιουργούν στο κέντρο του νησιού τα θεσμοθετημένα και τα άτυπα όρια των οικισμών, όπως εφαρμόζονται, εμπεριέχονται δραστηριότητες του αστικού και του εξωαστικού χώρου : κατοικία, εξυπηρετήσεις, πρωτογενής και δευτερογενής παραγωγή.

Δεν έχουν θεσμοθετηθεί χώροι συγκέντρωσης παραγωγικών δραστηριοτήτων εκτός σχεδίου. Η προτεινόμενη από το ισχύον ΓΠΣ βιοτεχνική ζώνη στην περιοχή του Λακκιού δεν θεσμοθετήθηκε ούτε ενεργοποιήθηκε. Μικρή συγκέντρωση κυρίως εργαστηρίων υπάρχει στην Καμάρα, κατά μήκος του Επαρχιακού δρόμου, που πιθανό ευνοείται από τη γειτνίαση με το αεροδρόμιο, καθώς και στη περιοχή του Λακκιού, κατά μήκος του κύριου οδικού δικτύου.

Μεμονωμένες χρήσεις εκτός σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών είναι οι εξής:

- Ο χώρος απόθεσης απορριμμάτων στη Ν.Α. πλευρά του νησιού. Στον άμεσο προγραμματισμό του Δήμου είναι ο χαρακτηρισμός νέας θέσης ή νέων θέσεων απόθεσης απορριμμάτων και ΧΥΤΑ.
- Λατομική ζώνη στην ίδια ως άνω περιοχή.
- 3 θερμοκήπια στις περιοχές Λακκί, Μύλοι και Γερμανού.

- Δύο μονάδες παραγωγής σκυροδέματος στο Παρθένι.
- Μια μονάδα επισκευής σκαφών επίσης στο Παρθένι και δεύτερη στα Λέπιδα.

Από πλευράς φυσικής καταλληλότητας και προσπελάσεων είναι δυνατή η εξεύρεση θέσεων για την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 24 του ν.2508 / 97 (ΠΕΡΠΟ), και ίσως αυτό κριθεί αναγκαίο, με την αναμενόμενη και επιδιωκόμενη τόνωση ειδικών μορφών τουριστικής δραστηριότητας, η οποία, κρίνεται σκόπιμο να μην ανατρέψει τις δομές και τα μορφολογικά χαρακτηριστικά των υπαρχόντων οικισμών.

Επί του παρόντος, μολονότι υπάρχει προσφορά γης για ανέγερση κατοικίας, η ζήτηση είναι πολύ μικρή, ενώ οι αντικειμενικές αξίες των εκτός σχεδίου και εκτός των ορίων οικισμών γηπέδων, ιδιαίτερα αυτών που βρίσκονται σε περιοχές μέχρι 500 μέτρα από τη θάλασσα, είναι υψηλές, με ιδιαίτερα ακριβές τις παραλιακές περιοχές Αγία Μαρίνα – Κριθώνι - Άλιντα και Δρυμόνα – Γούρνας.

1.4.4. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ - ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Στο νησί κυριαρχεί το ήπιο εύκρατο μεσογειακό κλίμα, το οποίο κλίνει προς το θαλάσσιο. Ο χειμώνας είναι ιδιαίτερα ήπιος, με μέση θερμοκρασία που πλησιάζει τους 12οC. Το καλοκαίρι η μέση θερμοκρασία υπερβαίνει τους 25οC, η ατμόσφαιρα παραμένει όμως δροσερή εξ αιτίας της επίδρασης των ανέμων και της θάλασσας. Το φθινόπωρο εμφανίζεται σαφώς θερμότερο της άνοιξης. Η ηλιοφάνεια είναι από τις μεγαλύτερες της χώρας και κυμαίνεται περίπου στις 3.000 ώρες ετησίως. Χιόνι εμφανίζεται σπάνια. Ενδεικτικά, στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται οι μέσες μηνιαίες θερμοκρασίες της Λέρου.

Πίνακας 1.11: Μέσες μηνιαίες θερμοκρασίες στη Λέρου (σε βαθμούς Κελσίου)

Ιαν.	Φεβ.	Μαρ.	Απρ.	Μια.	Ιουν.	Ιουλ.	Αυγ.	Σεπ.	Οκτ	Νοε.	Δεκ.
11,5	12	13,4	17,8	20,5	25	27,3	27,6	24,9	20,5	16,4	13,3

Πηγή: ΕΜΥ

Η Λέρος σε αντίθεση με άλλα νησιά του Αιγαίου (όπως π.χ. οι Κυκλάδες) δέχονται αξιόλογο ύψος βροχής (βλ. Ρόδος 818 mm, Νάξος 379 mm, Αθήνα 349 mm) (ΕΜΥ).

Οι άνεμοι που πνέουν στη Λέρο είναι ιδιαίτερα ισχυροί, ακόμα και κατά τους καλοκαιρινούς μήνες (μελτέμια), με δυσμενείς επιπτώσεις στις ακτοπλοϊκές αλλά και τις αεροπορικές διασυνδέσεις. Οι επικρατούντες άνεμοι έχουν διεύθυνση βόρεια.

1.4.5. ΑΚΤΕΣ

Οι ακτές του νησιού Αιγαίου αποτελούνται στο μεγαλύτερο μέρος τους (~70-80%) από απόκρημνα τμήματα με κλίσεις >30%. Οι απόκρημνες ακτές και ανάλογα με τον τύπο των πετρωμάτων που τις αποτελούν, είναι κατά κανόνα περισσότερο ανθεκτικές στη διάβρωση που υφίστανται από την επίδραση των θαλάσσιων διεργασιών. Σε αυτόν τον τύπο των ακτών παρατηρούνται συχνά παράκτιες γεωμορφές, όπως σπήλαια, αψίδες και στήλες. Συνηθισμένη εικόνα στη μορφολογία των είναι η εναλλαγή απόκρημνων ακτών μεγάλου μήκους, με ομαλές ακτές μικρού μήκους, με παράκτια ιζήματα (κροκάλες, άμμοι).

Αυτές οι ομαλές ακτές αναπτύσσονται συνήθως σε περιοχές με χειμαρρώδεις αλλουβιακές αποθέσεις μικρών κοιλαδικών συστημάτων, που καταλήγουν στη θάλασσα. Οι ακτές με μικρές κλίσεις αποτελούνται συνήθως από παράκτια ιζήματα άμμων και κροκάλων, που είναι αποτέλεσμα της διάβρωσης και αποσάθρωσης των πετρωμάτων που εμφανίζονται στην ευρύτερη περιοχή, συνήθως σε περιοχές εκβολών χειμαρρωδών κοιλαδικών συστημάτων με τεταρτογενείς αλλουβιακές αποθέσεις. Στις ομαλές αυτές ακτές εμφανίζονται συνήθως παράκτιες θίνες, ενεργές ή σταθεροποιημένες με βλάστηση.

1.4.6. ΤΟΠΙΑ

Αναρίθμητα είναι τα ίσως όχι ιδιαίτερης οικολογικής αξίας, αλλά υψηλής αισθητικής αρμονίας, **τοπία** σε όλο το γεωγραφικό πλάτος του Νησιού. Βεβαιώς το τοπίο (με διαφορετικές εκφάνσεις) που κυριαρχεί το λεγόμενο αγροτικό.

Τα αγροτικά τοπία είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ φυσικού περιβάλλοντος και αγροτικών συστημάτων. Η μακράιωνη πορεία αυτής της αλληλεπίδρασης, έχει δημιουργήσει μια σειρά από ημι-φυσικά τοπία, τα οποία αν και δεν διακρίνονται για την παραγωγική τους αξία (εξαιτίας των περιορισμένων φυσικών πόρων), εντούτοις χαρακτηρίζονται από μεγάλη οικολογική και αισθητική αξία. Η οικολογική αξία έχει να κάνει με την ίδια τη φύση των παραδοσιακών αγροτικών συστημάτων παραγωγής, με τα οποία συντηρείτο με βιώσιμες πρακτικές η ποιότητα των περιορισμένων φυσικών πόρων. Για παράδειγμα, η συνεχής χρήση της γης διατηρούσε και συντηρούσε παραδοσιακές κατασκευές συγκράτησης του εδάφους και των υδάτων της βροχής, που είναι συνήθεις στα νησιά (αναβαθμίσεις, πεζούλες κ.λπ.) και οι οποίες αντιμετωπίζουν τη διάβρωση, εμπλουτίζουν τον υδροφόρο ορίζοντα και συντηρούν τη βλάστηση. Η αισθητική αξία, από την άλλη, αναφέρεται στη συμβολική δύναμη των αγροτικών αυτών τοπίων, τα οποία αποτελούν μεταξύ άλλων έναν αυτοτελή τουριστικό πόρο.

Τα χαρακτηριστικά του αγροτικού τοπίου μπορούν να διαχωριστούν σε πέντε κατηγορίες (Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., 2000):

1. **Τις αναβαθμίδες, οι οποίες αποτελούν πολύτιμο μέσο συντήρησης των φυσικών πόρων (έδαφος, νερό). Η εγκατάλειψη της γεωργίας τις τελευταίες δεκαετίες και η απουσία εξειδικευμένων τεχνιτών συντήρησης τους, έχει οδηγήσει σε ευρύτατη υποβάθμιση της ποιότητάς τους, όπου αυτές δεν έχουν καταστραφεί πλήρως.**
2. Τις **περιφράξεις**, οι οποίες χρησιμοποιούνται για τη διαχείριση των κοπαδιών των αιγοπροβάτων (συνήθως από πέτρες) και την προστασία ευπαθών καλλιεργειών από τους ανέμους, με φυτοφράκτες (συνήθως από καλαμιές). Οι περιφράξεις χρησιμοποιήθηκαν σε πολύπλοκα συστήματα διαχείρισης της βόσκησης και ανανέωσης του βοσκητικού δυναμικού των άγονων βοσκοτόπων.
3. Τα **μονοπάτια**, τα οποία αποτελούσαν τις οδούς χερσαίας επικοινωνίας μεταξύ των οικισμών των νησιών. Ο συνδυασμός τους με περιφράξεις, προσφέρει τοπία μεγάλου φυσικού κάλλους, αν και η εγκατάλειψή τους, σε συνδυασμό με τη διάνοιξη αγροτικών δρόμων, έχει οδηγήσει στην καταστροφή πολύ σημαντικού ποσοστού τους.
4. Οι **αγροτικές κατασκευές**, οι οποίες είναι μια ευρύτατη κατηγορία που περιλαμβάνει κατασκευές αποθήκευσης προϊόντων και διανυκτέρευσης στους αγρούς (αποθήκες, οικήματα), κατασκευές στάθμευσης ή σταβλισμού των ζώων (στάνες, στρούγγες), ειδικές κατασκευές για εκτροφή ζώων ή/και πουλιών

(περιστερεώνες), κατασκευές μεταποίησης προϊόντων στον αγρό (αλώνια, λιχνιστήρια, πατητήρια) ή σε ειδικούς χώρους (ανεμόμυλοι, υδρόμυλοι), κατασκευές άρδευσης ή ύδρευσης των ζώων (πηγάδια, στέρνες). Ο πλούτος και η ποικιλία στην μορφή και στις τεχνικές κατασκευής τους είναι τεράστιος και σε συνδυασμό με το κυρίαρχο υλικό κατασκευής (πέτρα), καθιστούν τις κατασκευές αυτές εξαιρετικά «πολύτιμες» για την αισθητική αξία του τοπίου. Όπως και με τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά, ο εκσυγχρονισμός της αγροτικής παραγωγής από τη μια με τη χρήση διαφορετικών υλικών στη συντήρησή τους ή την αντικατάστασή τους και η εγκατάλειψη της γεωργίας από την άλλη, έχουν οδηγήσει σε σημαντική υποβάθμιση της ποιότητάς τους.

5. Οι **υπόλοιπες κατασκευές της υπαίθρου**, οι οποίες περιλαμβάνουν κυρίως τους αρχαιολογικούς χώρους (π.χ. κάστρα) αλλά και διάφορους και ποικίλους (σε μέγεθος, τεχνοτροπία και αρχιτεκτονική) ιερούς χώρους (βλ. Πάτμο, Χάλκη κ.α).
6. Η διατήρηση του αγροτικού τοπίου δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο συγκεκριμένης πολιτικής. Οι υφιστάμενες διατάξεις για την εκτός σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών δόμηση που επιτρέπουν τη δόμηση όχι μόνο σε οποιοδήποτε αγροτεμάχιο έχει έκταση μεγαλύτερη των 4 στρεμμάτων, αλλά και σε πολλές περιπτώσεις σε οικόπεδα μικρότερα (μέχρι 750 τ.μ. όταν βρίσκεται επί του εθνικού και επαρχιακού οδικού δικτύου), χωρίς ουσιαστικά περιορισμούς στη μορφή των κτιρίων και με ύψος που συχνά ξεπερνά τα επιτρεπόμενα 7,5 μέτρα, έχει δημιουργήσει σημαντικές αλλοιώσεις στο τοπίο. Τις αλλοιώσεις αυτές έρχονται να συμπληρώσουν τα δημόσια έργα, οι οχλούσες δραστηριότητες (λατομεία, χωματερές, εργοστάσια παραγωγής ενέργειας), οι αποθήκες, τα εμπορικά κέντρα και κάθε είδους κατασκευή που δεν λαμβάνει υπόψη της τα μορφολογικά χαρακτηριστικά και την κλίμακα της περιοχής. Η προσπάθεια εφαρμογής χωροταξικής πολιτικής εξειδικευμένης σε επίπεδο νησιού που ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του '80 με τις χωροταξικές μελέτες δεν έχει προχωρήσει (βλ. επόμενο κεφάλαιο), ενώ και η υφιστάμενη νομοθεσία καταστρατηγείται στην πράξη, δεδομένης της ανεπάρκειας των μηχανισμών ελέγχου και καταστολής.

Οι προσπάθειες που έγιναν για τη στήριξη των αναβαθμίδων και τη συντήρηση μονοπατιών με χρηματοδοτήσεις από το 2ο και 3ο ΚΠΣ είχε μόνο σημειακά αποτελέσματα, δεδομένου ότι προωθήθηκε αποσπασμένα και όχι ως τμήμα μιας ολοκληρωμένης πολιτικής π.χ. για

ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού (περιπατητικού, οικολογικού, πολιτιστικού, αγροτουρισμού κλπ).

1.4.7. ΚΥΝΔΥΝΟΙ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ- ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ

Όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω το πλούσιο φυσικό περιβάλλον της περιοχής και αντιμετωπίζει κινδύνους υποβάθμισης και αφανισμού, εξαιτίας κυρίως των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων που έχουν να κάνουν κυρίως με την (άναρχη και υπέρμετρη) δόμηση, την τουριστική επιδρομή και την ανεξέλεκτη αλιεία. Ωστόσο σε ένα πολύ μεγάλο βαθμό, και ιδιαίτερα σε σχέση με αντίστοιχες περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας, η νησιωτικότητα και κατ' επέκταση η φυσική απομόνωση πολλών νησίδων και περιοχών των Δωδεκανήσων, έχουν προστατέψει ένα Θησαυρό από φυσικό πλούτο. Ποιο όμως είναι το αύριο του φυσικού περιβάλλοντος.

Οι εξελίξεις και οι τάσεις δεν είναι θετικές. Οι κλιματικές αλλαγές που συντελούνται παγκοσμίως και οι υπερ-μεγεθείς αλλοιώσεις του φυσικού περιβάλλοντος οδηγούν το έδαφος (κυρίως) πολλών περιοχών στην χώρα σε αυτό που οι επιστήμονες ονομάζουν «Ερημοποίηση»

Η ερημοποίηση έχει πολλούς ορισμούς. Ένας από του πιο γνωστούς είναι ο εξής: «Ερημοποίηση είναι η υποβάθμιση γαιών στις ημίξηρες περιοχές που προέρχονται από κλιματικές αλλαγές και ανθρώπινες ενέργειες και προκαλούν μείωση της εδαφικής γονιμότητας, δομής και ικανότητας να διατηρούν χλωρίδα, πανίδα και ανθρώπινη δραστηριότητα καταλήγοντας σε πενία, εξάντληση και τελικά εγκατάλειψη και καταστροφή της γης»³.

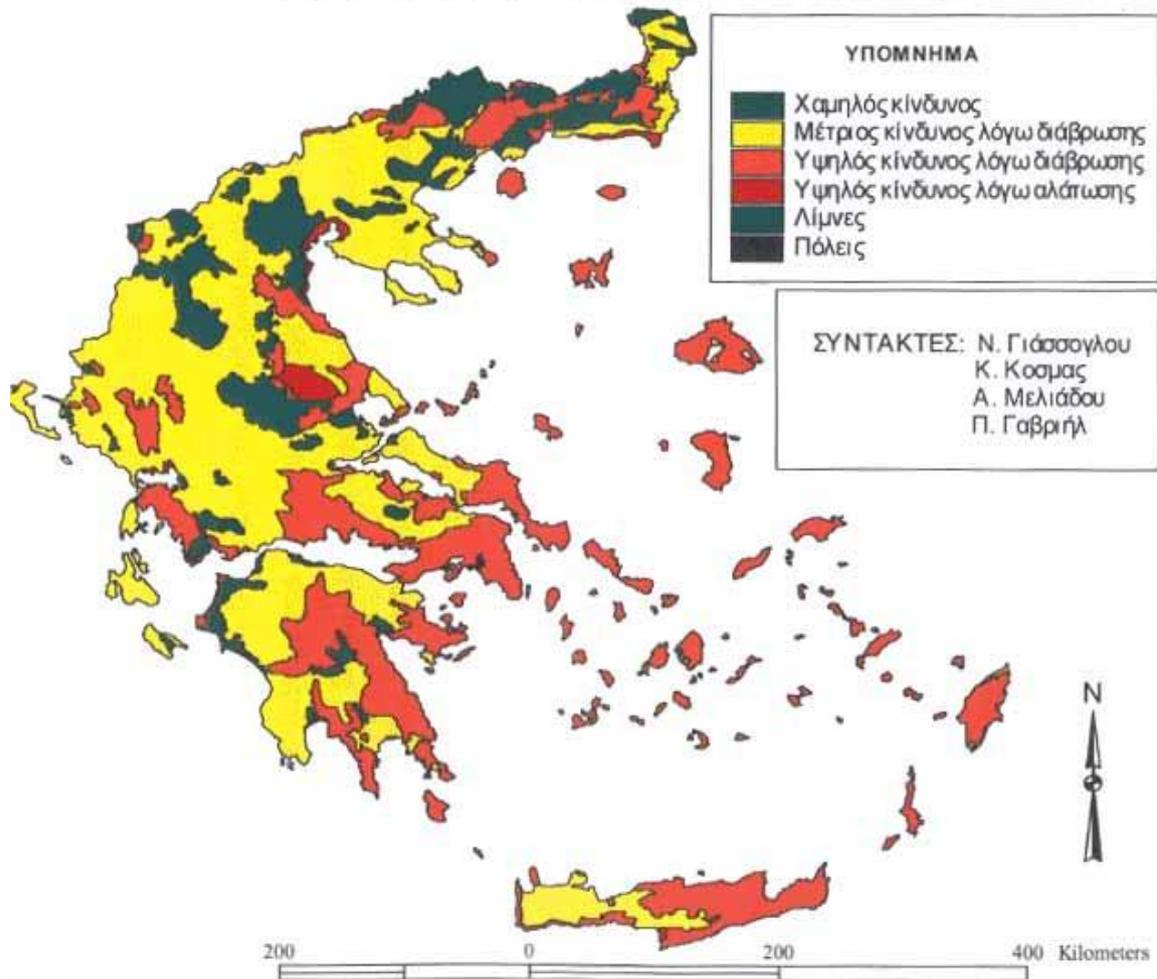
Η ερημοποίηση σύμφωνα με τα προγράμματα CORINE και MEDALUS απειλεί πάνω από 30% της ελληνικής επικράτειας. Είναι ο σημαντικότερος κίνδυνος υποβάθμισης γαιών στην Ελλάδα, αλλά και στην υπόλοιπη Μεσόγειο. Στην Ελλάδα σύμφωνα με Εθνική Επιτροπή για

---

³ Για να δημιουργηθεί ένα εκατοστό εδάφους στην ξηροθερμική ζώνη της Μεσογείου, χρειάζονται από 500 έως 1000 χρόνια. Επομένως, σε μερικές περιοχές (και) της Ελλάδας τα τελευταία 30 χρόνια έχουν χαθεί από κακή χρήση γης τριάντα εκατοστά εδάφους που απαιτεί 30.000 χρόνια για να ξαναγίνει.

την Καταπολέμηση της Απερήμωσης⁴ ξεχωρίζουμε τους παρακάτω 2 κλιματικούς τύπους υψηλού κινδύνου:

ΧΑΡΤΗΣ ΔΥΝΗΤΙΚΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ Εθνική Επιτροπή Κατά της Ερημοποίησης

1. **Πολύ υψηλός κίνδυνος.** Ξηροθερμο-μεσογειακή ζώνη.- Περιέχει 5% της συνολικής έκτασης - Θερμές παραλιακές περιοχές της Α. Κρήτης και των ΝΑ Κυκλάδων, κλπ.

⁴ Στα πλαίσια των διεθνών συνθηκών για την προστασία του περιβάλλοντος (Ατζέντα 21), η Ελλάδα δημιούργησε το 1996 με νόμο την Εθνική Επιτροπή για την καταπολέμηση της απερίμωσης το 1996, ενώ το 2001 κατετέθη το Σχέδιο Δράσης για την καταπολέμηση της απερίμωσης.

2. **Υψηλός κίνδυνος.** Θερμο-μεσογειακή ζώνη (10% έκτασης). – Βόρεια παράλια Κρήτης, Νότια παράλια Κρήτης και Α. Κρήτης, Δωδεκάνησα, Κυκλάδες, Κύθηρα, ΒΑ και Α. Παράλια Αργολίδας και Κορινθίας, Ν.Α. παράλια Αττικής, ΝΔ παράλια Ευβοίας, Χίος, Μυτιλήνη, κλπ.

Τόσο από τον χάρτη, όσο και από τα αναφερόμενα στο θέμα για την ερημοποίηση, γίνεται κατανοητό ότι η προστασία του περιβάλλοντος στη βάση μιας ολοκληρωμένης περιβαλλοντικής και αειφορικής διαχείρισης είναι μονόδρομος (και) για την περιοχή των Δωδεκανήσων.

1.5. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

1.5.1. ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Στο Δήμο Λέρου λειτουργούν οι κάτωθι υποδομές που αντιπροσωπεύουν τις εξής βαθμίδες της εκπαίδευσης:

Πίνακας 1.12: Υποδομές για την εκπαίδευση

Είδος Σχολείου	Αριθμός Σχολείων	Αριθμός Αιθουσών	Αριθμός Μαθητών	Αριθμός δασκάλων
Νηπιαγωγείο	6	10	130	11
Δημοτικό	4	40	550	50
Γυμνάσιο	3	30	300	40
Λύκειο	2	35	350	40

Τα βασικότερα προβλήματα του νησιού στον τομέα της εκπαίδευσης είναι η υπογεννητικότητα, η έλλειψη αιθουσών, η μεταφορά των μαθητών και η ανταπόκριση των αιτημάτων από την πλευρά του ΟΣΚ.

1.5.2. ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Στο Δήμο Λέρου λειτουργούν οι παρακάτω υπηρεσίες υγείας και κοινωνικής πρόνοιας.

Πίνακας 1.13: Υποδομές Υγείας και Πρόνοιας

Είδος	Πλήθος	Ιατροί	Νοσηλεύτες	Λοιπό Προσωπικό	Έδρα
Νοσοκομεία	1	45	378	410	
Κέντρα Υγείας	1				
Δημοτικά ιατρεία					
Ιατρεία (Ιδιωτικά)					
Άλλο					

Στην περιοχή καταγράφεται ιδιαίτερο πρόβλημα στο κομμάτι της πρόνοιας και της υγείας που προέρχεται από την ανεπάρκεια προσωπικού.

1.5.3. ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

Μουσεία

Αρχαιολογικό Μουσείο, Αγ.Μαρίνα

Το Αρχαιολογικό Μουσείο της Λέρου βρίσκεται στον κατηφορικό δρόμο που ενώνει τον Πλάτανο με το λιμάνι της Αγίας Μαρίας. Στεγάζεται στο ανακαινισμένο κτίριο της παλαιάς Αστικής Σχολής που κτίστηκε το 1882 με δαπάνες της Λεριακής Αδελφότητας του Καΐρου. Στο Μουσείο εκτίθενται πλούσια, αξιόλογα, αρχαιολογικά ευρήματα, επιγραφές, επιτύμβιες στήλες, νομίσματα, ψηφιδωτά και αγγεία από ανασκαφές και περισυλλογές από όλες τις περιοχές του νησιού. Στο προαύλιο έχουν τοποθετηθεί τα ψηφιδωτά από την παλαιοχριστιανική εκκλησία του Παρθενίου.

Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Πύργος Μπελένη, Άλιτα

Στην παραλία των Αλίντων υπάρχει ο επιβλητικός Πύργος Μπελένη, που κτίστηκε από τον Λεριό ομογενή και ευεργέτη Παρίση Μπελένη. Το μουσείο εκθέτει πολύτιμα εκθέματα της νεότερης ιστορίας και λαογραφίας της Λέρου. Εκθέτει υπολείμματα από το ένδοξο πλοίο μας «Βασίλισσα Όλγα», συλλογή αντικειμένων και όπλων από τη Μάχη της Λέρου και ένα ιατρείο από την εποχή του μεσοπολέμου. Ο πύργος Μπελένη, ένα κομψό αρχοντικό αναπαλαιωμένο με ιδιαίτερη φροντίδα, φιλοξενεί το Λαογραφικό και Ιστορικό Μουσείο, ενώ στην αυλή του οργανώνονται μεγάλες πολιτιστικές εκδηλώσεις, κυρίως στις αρχές του Αυγούστου.

Εκκλησιαστικό Μουσείο Παναγιάς Κάστρου

Το μουσείο βρίσκεται δίπλα από την εκκλησία της Παναγιάς μέσα στο Κάστρο. Στους χώρους του μουσείου φυλάσσεται η Βιβλιοθήκη, η οποία περιέχει σπάνια χειρόγραφα, μαρμάρινα ευρήματα (μαρμάρινη μολυβήθρα) και θαλάσσιοι θησαυροί. Επίσης εκτίθενται εκκλησιαστικά κειμήλια, Ιερά Ευαγγέλια, Ιερά Άμφια και διάφορα αφιερώματα από το 14ο αιώνα μέχρι σήμερα.

Πολεμικό Μουσείο ΤΟΥΝΕΛ ΜΕΡΙΚΙΑΣ

Στην τοποθεσία Μερικιά στο Λακκί, ανασκευάστηκε ένα τούνελ του 2ου Παγκ. Πολέμου, ιταλικής κατασκευής, και λειτουργεί ως πολεμικό μουσείο. Διαθέτει πλήθος φωτογραφιών, εκθεμάτων με απομεινάρια του 2ου Παγκ. Πολέμου, της Μάχης της Λέρου των Ελλήνων βετεράνων πολέμου καθώς και οπτικοακουστικό υλικό το οποίο προβάλλεται σε ειδική οθόνη προβολής

Εκκλησίες

Κάστρου

Στο λόφο Απιτύκι, στο κέντρο σχεδόν του νησιού της Λέρου, υψώνεται το Μεσαιωνικό Κάστρο της Παναγίας, το οποίο πήρε το όνομά του από το ναό της Θεοτόκου όπου είναι αποθησαυρισμένο το «Ιερό Παλλάδιο των Λεριών», η εικόνα της Παναγίας Οδηγήτριας που με θαυμαστό τρόπο έφθασε στο νησί της Λέρου την εποχή της Εικονομαχίας. Σε χρυσόβουλο του Αλεξίου Κομνηνού το Κάστρο απαντάται με την ονομασία Κάστρο Παντελίου και είναι εδρασμένο σε θεμέλια Αρχαίας Ακρόπολης, στη σημερινή του δε

μορφή το διαμόρφωσαν οι Ιππότες του Αγ. Ιωάννου μετά τους Βυζαντινούς του κήτορες. Ο ναός της Παναγίας είναι κτίσμα του 11ου αιώνα, το χρυσοποίκιλτο τέμπλο είναι του 1745 καθώς και ο Δεσποτικός θρόνος και ο Άμβωνας. Στο χώρο του Κάστρου υπάρχει ακόμη ο ναός της Αγ. Τριάδας με σπαράγματα τοιχογραφιών του 9ου αιώνα, του Αγ. Νικολάου και ένας μεσαιωνικός ναός που πρόσφατα αφιερώθηκε στον Άγνωστο Χριστιανό Μάρτυρα. Η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας, ντυμένη με ασήμι και φέρουσα την χρονολογία 728, πιθανολογείται ότι ήταν έργο του Ευαγγελιστή Λουκά. Και εδώ στο Κάστρο ο Λέριος μοναχός Δαμασκηνός λειτούργησε σχολή από το 1726, ανυψώνοντας την παιδεία του νησιού, η οποία έπαυσε να λειτουργεί στα μέσα του 19ου αιώνα. Το Κάστρο του Παντελίου είναι το σημαντικότερο μεσαιωνικό μνημείο της Λέρου, το οποίο σύμφωνα με μια παράδοση, τον καιρό των εικονομάχων τον 9ου αιώνα εθεάθη έξωθεν της Λέρου μικρά κιβωτός και εν μέσω δύο λαμπάδων τοποθετημένων ήτο εικόνισμα της Παναγίας.

Παναγιά η Γουρλομάτα

Χτισμένο το 14ο αιώνα από αρχαία υλικά, το βυζαντινό εκκλησάκι της Παναγίας της Γουρλομάτας είναι γνωστό για τις εξαιρετικές τοιχογραφίες του, από τις οποίες πιθανότατα πήρε και το όνομά του. Χρονολογούνται από το 1327 και αποτελούν υπέροχο δείγμα λαϊκής τέχνης.

Άγιος Πέτρος / Ιερά Μόνη Αγ. Αγγέλων

Ο Άγιος Πέτρος μια εκκλησία του 14ου αιώνα βρίσκεται στη Ν.Δ. πλευρά του νησιού κοντά της Μονής Αγ. Αγγέλων. Το μοναστήρι ανεγέρθη το 1994, όραμα της γνωστής ιεραποστόλου Μοναχής Γαβριηλίας Παπαγάννη, την αφιέρωσε στους Αγίους Αγγέλους τους οποίους ευλαβείτο και η ίδια επέλεξε τον τόπο. Το Καθολικό της Μονής και την ανατολική πτέρυγα ανήγειρε η υποτακτική της Γαβριηλία Γεωργίου μετά το Θάνατο της Γερόντισσας.

Ο Μητροπολιτικός ναός

Ένα οικοδόμημα στο κέντρο του Πλατάνου όπου παλαιότερα υπήρχε μικρότερος ναΐσκος αφιερωμένος στην Παναγία (για τον οποίο δυστυχώς δεν υπάρχουν περισσότερα ιστορικά στοιχεία) είναι μια τρίκλιτη σταυροειδής θολωτή βασιλική με τρούλο. Το μεσαίο κλίτος είναι αφιερωμένο στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου, το βόρειο κλίτος στον Άγιο Σπυρίδα, και

το νότιο στον Άγιο Νικόλαο. Ο ναός οικοδομήθηκε γύρω στο 1860 και περίπου 40 χρόνια μετά στις αρχές του 20ου αιώνα έγινε ο Μητροπολιτικός ναός του νησιού.

Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος

Λίγο έξω από το Λακκί στέκεται εκεί από το 1000 μ.Χ. και είναι μια από τις πιο αξιόλογες εκκλησίες, με υπέροχα ψηφιδωτά του 11ου αιώνας. Πρόκειται για το πλέον αξιόλογο μεσαιωνικό μνημείο του νησιού και ένα από τα σημαντικότερα του Αιγαίου.

Το Παλαιόκαστρο

Ή το Κάστρο των Λεπίδων, που δεσπόζει στην κορυφή του λόφου πάνω από το Ξηρόκαμπο, είναι αρχαιότερο από το Κάστρο της Παναγιάς στην Αγία Μαρίνα. Είναι χτισμένο πάνω στα θεμέλια αρχαίας ακρόπολης, που χρονολογείται από το 2500 π.Χ. Στην πρωτοχριστιανική περίοδο χτίστηκε μεγάλη βασιλική εκκλησία ενώ σήμερα στον ίδιο χώρο υπάρχει το κατάλευκο εκκλησάκι της Παναγιάς.

Στην παραλία του Κόκκαλη, σε μια βραχονησίδα, είναι χτισμένο το γραφικό εκκλησάκι του Αγ. Ισίδωρου.

Η Αγία Κιουρά

Η εκκλησία της Αγίας Κιουράς είναι κτισμένη σε μια υπέροχη τοποθεσία, πίσω από τον κόλπο του Παρθενίου. Ιδιαίτερα εντυπωσιακές είναι οι αγιογραφίες του ναού. Η ιδέα της αγιογράφησης της ξεκίνησε από τους Κυριάκο Τσακίρη και Αντώνη Καραγιάννη, οι οποίοι ήταν πολιτικοί κρατούμενοι στο στρατόπεδο της Λέρου κατά τη διάρκεια της δικτατορίας. Η Βυζαντινή εκκλησία της Αγίας Κιουράς βρίσκεται στη θέση που υπήρχε παλιότερα παλαιοχριστιανική εκκλησία και έχει κηρυχθεί διατηρητέο ιστορικό μνημείο.

Στο Παρθένι κτίστηκε μια μικρή εκκλησία και το Μετόχι του Αγ. Γεωργίου με κομμάτια από τους κίονες του Αρχαίου Ναού της Άρτεμης.

Παραδοσιακοί οικισμοί

Πλάτανος, Αγία Μαρίνα, Λακκί

Φυσικά μνημεία

Τα νησιά και βραχονησίδες Πλάκα, Πηγανούσα, Στρογγύλη, Μαύρα, Γλάρος, Μεγάλο Λιβιάδι, Τρυπητή, Βελόνα, Φαραδονήσια, Γλαρονήσια έχουν χαρακτηρισθεί ως τόποι ιδιαίτερου φυσικού κάλλους,. Τα νησιά Αρχάγγελος, Φαραδονήσια, Λέρικο και Μικρό και Μεγάλο Γλαρονήσι έχουν ενταχθεί στο κοινοτικό δίκτυο προστατευόμενων περιοχών "NATURA 2000"

Πολιτιστικοί σύλλογοι

Μορφωτικός Πολιτιστικός Σύλλογος Νέων "Αρτεμις", Θεατρική Ομάδα Λέρου, Πανελλήνια Ένωση Λερίων

Εκδηλώσεις

Οι αξιόλογες πολιτιστικές εκδηλώσεις (συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις, ναυταθλητικοί αγώνες, διαλέξεις, εκθέσεις ζωγραφικής κλπ), όπως επίσης και τα πανηγύρια με τοπικά μουσικά και χορευτικά συγκροτήματα που διοργανώνονται κάθε καλοκαίρι στον Πλάτανο, το Λακκί και τα Άλιντα από το Δήμο Λέρου και την Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης σε συνεργασία με τους τοπικούς φορείς συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον κάθε επισκέπτη.

Στο πρώτο δεκαήμερο του Αυγούστου πραγματοποιούνται οι ναυταθλητικοί αγώνες "Άλιντα", που ξεκίνησαν το 1907.

Από τις παραδοσιακές λαϊκές εκδηλώσεις που διοργανώνονται κάθε χρόνο, ξεχωρίζουν οι Απόκριες, η γιορτή του Κλήδονα και η γιορτή του κρασιού. Τις Απόκριες οργανώνεται καρναβάλι από την δημοτική αρχή της Λέρου με παλλαϊκή συμμετοχή. Μεταμφιεσμένοι με κοστούμια και μάσκες, τις "καμουζέλες", περιφέρονται στα σοκάκια χορεύοντας και τραγουδώντας. Στο ίδιο πνεύμα τα παιδιά του νησιού, κι αυτά μεταμφιεσμένα σε μικρά

καλογεράκια, γυρίζουν στις πόρτες και απαγγέλλουν αυτοσχέδια στιχουργήματα με αστεία νοήματα.

Η γιορτή του Κλήδονα κάθε χρόνο ξεκινά στις 23 Ιουνίου, την παραμονή του Αϊ-Γιάννη του Προδρόμου. Σε κάθε γειτονιά έχουν συγκεντρωθεί τα στεφάνια της Πρωτομαγιάς και διάφορα ξερά κλαδιά που τα καίνε μέσα σε κλίμα χαράς και κεφιού. Την ίδια μέρα επίσης τα κορίτσια του νησιού έχουν συγκεντρώσει μικρά αντικείμενα π.χ. δακτυλίδια, κουμπιά, δακτυλήθρες, που το καθένα ανήκει σε κάποιο πρόσωπο. Τα "σημάδια" ή "ριζικάρια" αυτά, όπως τα αποκαλούν, τα ρίχνουν σε μια στάμνα με "αμίλητο νερό" που έχουν φέρει από τις πηγές, χωρίς να μιλήσουν σε κανένα στη διαδρομή. Έπειτα σκεπάζουν τη στάμνα με ένα κόκκινο μαντίλι και συγχρόνως λένε "Κλειδώνουμε την Κλήδονα με του Αι-Γιαννιού τη χάρη κι όποια ειχε καλό ριζικό, να δώσει να το πάρει". Η στάμνα μένει σκεπασμένη στο ύπαιθρο κάτω από τα άστρα όλο το βράδυ και με την ανατολή τα κορίτσια "βγάζουν τον Κλήδονα" και συγκεντρώνονται γύρω του. Ένας νέος παίρνει μέσα από τη στάμνα ένα-ένα τα σημάδια και συγχρόνως τραγουδάει ένα δίστιχο που θεωρείται μαντικό για την ιδιοκτήτρια του αντικειμένου. Οι υπόλοιπες κοπέλες που συμμετέχουν, γελάνε ή σατιρίζουν ανάλογα με το περιεχόμενο του τραγουδιού.

Στη γιορτή του Αλωνάρη γίνεται αναπαράσταση του αλωνίσματος με γλέντι, χορό, παραδοσιακή μουσική και κρασί που κρατάει μέχρι το πρωί. Η γιορτή του κρασιού γίνεται κάθε χρόνο τον Αύγουστο, όταν το νησί έχει πολλούς παραθεριστές, οι οποίοι μαζί με τους ντόπιους τιμούν δεόντως το έθιμο.

Άλλη λαϊκή εκδήλωση αθλητικού χαρακτήρα είναι τα Μπουλαφέντια. Στα πλαίσια της γιορτής αυτής, οργανώνονται τον Αύγουστο από τον Δημοτικό Οργανισμό Νεολαίας και Άθλησης, αγώνες ανώμαλου δρόμου και ποδοσφαίρου που αφιερώνονται στον καρδιοχειρουργό Μπουλαφέντη, το σπουδαίο τέκνο της Λέρου. Διεθνές Συμπόσιο Λέρου: Στο νησί είχαν εξοριστεί την περίοδο της δικτατορίας περίπου 74 χιλιάδες αγωνιστές.

Η αξιοποίηση, με θετικό τρόπο, ακόμα και των πιο μαύρων σελίδων της σύγχρονης ιστορίας οδήγησαν την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δωδεκανήσου σε συνεργασία με το Δήμο και άλλους φορείς της Λέρου και υπό την αιγίδα του Προέδρου της Δημοκρατίας, στην καθιέρωση του Διεθνούς Συμποσίου με τίτλο: "Μέρες Μνήμης και Δημοκρατίας". Στόχος η

ανάδειξη της Λέρου σε νησί - φάρο για τα ανθρώπινα δικαιώματα και καθιέρωσή της ως τόπο προβληματισμού σε διεθνές επίπεδο.

Πανηγύρια

Αγίας Μαρίνας (17 Ιουλίου) στην πρωτεύουσα του νησιού, Παναγίας του Κάστρου (15 Αυγούστου), Αγίου Φανουρίου στον Ξηρόκαμπο (27 Αυγούστου)

1.5.4. ΑΘΛΗΤΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Η υφιστάμενη υποδομή χρήζει σε πολλές περιπτώσεις συντήρησης ενώ δεν υπάρχουν και στελέχη για τη σωστή λειτουργία αυτών. Δεδομένων των οικονομικών συνθηκών υπάρχει αδυναμία ενίσχυσης των τοπικών συλλόγων.

Πίνακας 1.14: Αθλητικοί Χώροι και Δραστηριότητες

Αθλητικοί χώροι	ΟΙΚΙΣΜΟΣ
Γήπεδο 5χ5, γήπεδο ανοικτού στίβου	Ξηροκάμπου
2 Γήπεδα τένις, 1 γήπεδο 5 χ 5 , 1 ποδοσφαίρου, κλειστό γυμναστήριο	Λακίου
2 ανοικτά γήπεδα μπάσκετ και 1 γήπεδο 5 χ5	Αγίας Ειρήνης
	Αγίων Σαράντα (Άλιντα, Καμάρα, Παρθένι)
Γήπεδο 7 χ 7	Χρηστού (Παντέλι, Βρωμόλιθος)
Ανοικτό στάδιο και ανοικτό γήπεδο μπάσκετ	Ευαγγελισμού
Ανοικτό γήπεδο μπάσκετ	Αγίας Μαρίνας

1.6. ΤΟΠΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

1.6.1. ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας κατά την τελευταία απογραφή, τα μεγέθη του οικονομικά ενεργού πληθυσμού εμφανίζονται αυξημένα σε σχέση με τις δύο προηγούμενες απογραφές, υπολειπόμενα όμως των αντίστοιχων μεταβολών σε επίπεδο νομού. Ειδικότερα, για το 2001, όπως παρουσιάζεται και στον πίνακα **1.15**, η ηλικιακή διάρθρωση του οικονομικά ενεργού και μη οικονομικά ενεργού πληθυσμού του Δήμου Λέρου, σε σύγκριση με αυτή των Δωδεκανήσων, παρουσιάζει ορισμένες ομοιότητες ως προς την αναλογία των απασχολούμενων και των ανέργων που αφορά κυρίως τις ομάδες ηλικίας 55-59,60-64 και 70+, όπου είναι περίπου η ίδια. Διαφορές εντοπίζονται στις νεότερες ομάδες ηλικίας και δη στις ομάδες 25-29, 30-34, 35-39, 40-44, 45-49, 50-54, όπου στο Δήμο Λέρου τα πράγματα είναι ευνοϊκότερα. Πιο συγκεκριμένα, για την ομάδα ηλικίας 25-29, ο Δήμος Λέρου παρουσιάζει για την ίδια χρονική περίοδο ποσοστό ανεργίας 9%, σε σχέση με το ποσοστό 19% του νομού Δωδεκανήσου. Για την ομάδα ηλικίας 30-34, ο Δήμος Λέρου έχει ποσοστό ανεργίας 6%, σε σχέση με το ποσοστό 15% του νομού Δωδεκανήσου, για την ομάδα ηλικίας 35-39, 4% σε αντίθεση με το 14% του νομού, για την ομάδα ηλικίας 40-44 και 45-49, εμφανίζει ποσοστό ανεργίας 3%, σε αντίθεση με το ποσοστό 14% και 13%, του νομού αντίστοιχα. Τέλος για τις ηλικίες 50-54, εμφανίζει ποσοστό ανεργίας 5% σε σχέση με το 15% του νομού.

Γενικά, η εξέλιξη της ανεργίας κατά τις τρεις τελευταίες απογραφές αποτυπώνεται ως εξής: το 1981 οι άνεργοι στο Δήμο Λέρου αποτελούσαν το 6% περίπου του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Το 1991 η συμμετοχή των ανέργων παρουσίασε σημαντική κάμψη (2,5% περίπου), ποσοστό όμως που ανήλθε σύμφωνα με την απογραφή του 2001, στο 9,61% επί του οικονομικά ενεργού πληθυσμού.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ
Α' Ενότητα: Στρατηγικός Σχεδιασμός – Α' Παραδοτέο Νοέμβριος 2011

Πίνακας 1.15: Οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός κατά ηλικιακή ομάδα, 2001

Ομάδες Ηλικιών	Λέρος				Δωδεκάνησα					
	Οικονομικώς ενεργοί			Οικονομικώς μη ενεργοί	Οικονομικώς ενεργοί				Οικονομικώς μη ενεργοί	
	Σύνολο	Απασχολούμενοι	Άνεργοι		Σύνολο	Απασχολούμενοι	Άνεργοι			
Σύνολο			«Νέοι»	Σύνολο			«Νέοι»			
Σύνολο	3.049	2.757	292	161	4.167	82.541	67.933	14.608	4.010	84.525
10-14	3	0	3	3	458	83	8	75	75	11.560
15-19	100	42	58	54	423	2.744	1.419	1.325	972	11.551
20-24	351	268	83	61	257	9.972	7.136	2.836	1.511	6.321
25-29	473	429	44	27	200	12.595	10.169	2.426	721	4.307
30-34	489	458	31	12	196	12.690	10.741	1.949	349	3.852
35-39	379	363	16	4	155	10.409	8.948	1.461	216	3.206
40-44	365	353	12	0	202	9.573	8.239	1.334	80	3.365
45-49	358	347	11	0	195	8.569	7.447	1.122	46	3.728
50-54	302	286	16	0	324	8.101	6.870	1.231	40	4.947
55-59	121	107	14	0	274	4.428	3.733	695	0	4.587
60-64	53	49	4	0	379	2.093	1.939	154	0	6.270
65-69	38	38	0	0	353	853	853	0	0	6.407
70-74	15	15	0	0	295	371	371	0	0	5.604
75+	2	2	0	0	456	60	60	0	0	8.820

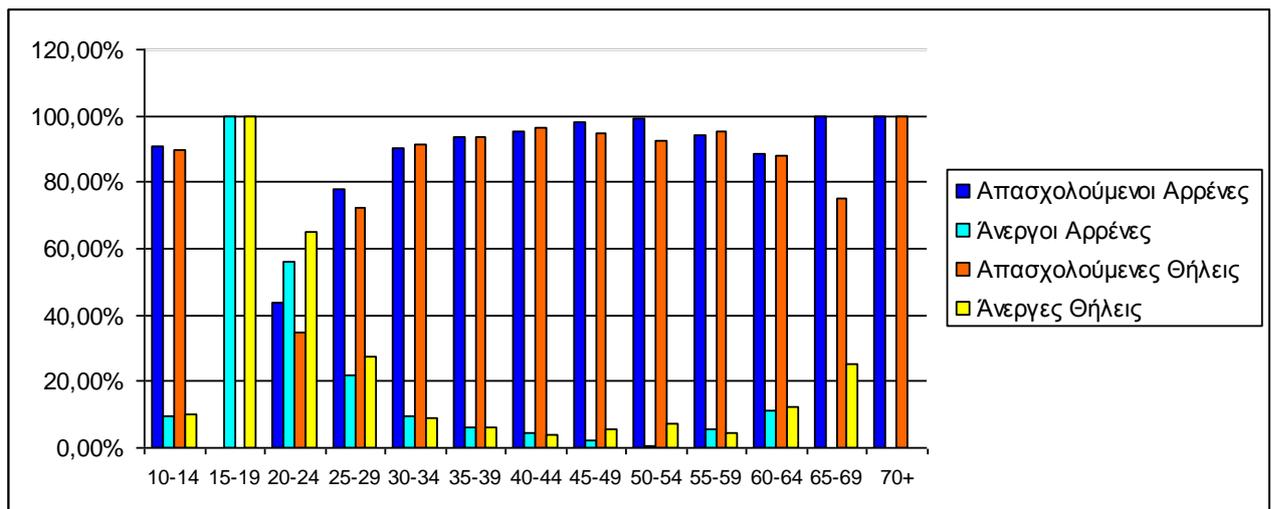
Πηγή: ΕΣΥΕ

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η διάρθρωση της απασχόλησης και της ανεργίας κατά φύλο. Η συμμετοχή των γυναικών, σύμφωνα με τα στοιχεία των απογραφών για το 1981 και το 1991, ήταν σε επίπεδα πολύ χαμηλά σε σχέση με τα αντίστοιχα του νομού, με διαφορά της τάξης των 20 εκατοστιαίων μονάδων (www.leros.com). Η διαφορά αυτή σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής 2001 υπολείπεται κατά 5 εκατοστιαίες μονάδες, εμφανίζοντας τάσεις εξισορρόπησης της διαφοράς.

Στον πίνακα 1.16 που ακολουθεί παρουσιάζεται η διάρθρωση της απασχόλησης και της ανεργίας κατά φύλο και ηλικιακή ομάδα, σύμφωνα με τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής. Στο σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, το ποσοστό ανεργίας για τους άρρενες ανέρχεται στο 9,34%, έναντι του 10,03% για τις θήλεις, ποσοστό που αντανακλά το φαινόμενο της μικρότερης συμμετοχής των θηλέων στην αγορά εργασίας, ιδιαίτερα εάν κανείς αναλογιστεί και την πληθυσμιακή υπεροχή των αρρένων στο δήμο.

Ως προς τις ηλικιακές ομάδες που πλήττει η ανεργία, παρατηρείται μια σχετική ομοιογένεια και στα δύο φύλα, με τις κατηγορίες 15-19 και 20-24 να πλήττονται εμφανώς περισσότερο, από τις υπόλοιπες ομάδες, με μεγαλύτερο αντίκτυπο στην ομάδα των θηλέων, όπως αντανακλάται και από το παρακάτω διάγραμμα. .

Διάγραμμα 1.2: Ποσοστά απασχολούμενων και ανέργων κατά φύλο και ομάδα ηλικιών, 2001

Πηγή: ΕΣΥΕ, επεξεργασία ομάδας μελέτης (ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΛΕΡΟΥ 2008-2015)

Πίνακας 1.16: Οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός κατά φύλο και ηλικιακή ομάδα, 2001

	Άρρενες					Θήλυς				
	Οικονομικώς ενεργοί			Οικονομικώς μη ενεργοί		Οικονομικώς ενεργοί			Οικονομικώς μη ενεργοί	
Ομάδες Ηλικιών			Άνεργοι					Άνεργοι		
	Σύνολο	Απασχολούμενοι	Σύνολο	«Νέοι»		Σύνολο	Απασχολούμενοι	Σύνολο	«Νέοι»	
Σύνολο	1.992	1.806	186	114	1.827	1.057	951	106	47	2.340
10-14	2	0	2	2	250	1	0	1	1	208
15-19	80	35	45	41	238	20	7	13	13	185
20-24	242	189	53	41	104	109	79	30	20	153
25-29	303	274	29	20	58	170	155	15	7	142
30-34	302	283	19	8	36	187	175	12	4	160
35-39	222	212	10	2	47	157	151	6	2	108
40-44	237	232	5	0	66	128	121	7	0	136
45-49	238	236	2	0	62	120	111	9	0	133
50-54	211	199	12	0	128	91	87	4	0	196
55-59	80	71	9	0	120	41	36	5	0	154
60-64	37	37	0	0	195	16	12	4	0	184
65-69	26	26	0	0	180	12	12	0	0	173
70-74	10	10	0	0	129	5	5	0	0	166
75+	2	2	0	0	214	0	0	0	0	242

Πηγή: ΕΣΥΕ

Αναλυτικότερα στοιχεία για την απασχόληση στο Δήμο Λέρου, παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί, που αναφέρεται στην ποσοστιαία κλαδική κατανομή των απασχολούμενων. Με βάση αυτόν τον πίνακα, παρατηρείται ότι ο πρωτογενής τομέας παραγωγής απασχολεί σχετικά μικρό ποσοστό του πληθυσμού, ενώ από τον δευτερογενή τομέα ο κλάδος των «κατασκευών» είναι πιο αναπτυγμένος για τον ανδρικό πληθυσμό (12,5%), τομέας όμως που δεν απασχολεί συνολικά και για τα δύο φύλα σημαντικό μέρος του πληθυσμού. Όσον αφορά τον τριτογενή τομέα, αυτός παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό συγκέντρωσης των απασχολούμενων. **Μεγαλύτερη ανάπτυξη παρουσιάζει ο κλάδος «Υγεία και κοινωνική μέριμνα», ιδίως ως προς την απασχόληση των γυναικών με το συντριπτικό ποσοστό 41,53% και 19,93% για τον ανδρικό.** Ακολουθούν οι κλάδοι της «δημόσιας διοίκησης» (8,63%) και του «εμπορίου» (9,81%). Γενικά, ο κλάδος της Υγείας, παρουσιάζει στη Λέρο τη μεγαλύτερη ειδίκευση, λόγω του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου (Κ.Θ.Λ.), που αποτελεί τη κύρια προωθητική δραστηριότητα για το νησί, όχι μόνο σε επίπεδο απασχόλησης στο δήμο, αλλά και συγκριτικά με την απασχόληση σε επίπεδο νομού. Ειδικότερα, ενώ ο νομός παρουσιάζει εξειδίκευση στους κλάδους του «εμπορίου» (Ζ) και του «τουρισμού» (Η), ο Δήμος Λέρου παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό απασχόλησης στο κλάδο Ν, «Υγεία και κοινωνική μέριμνα». Εξαιτίας του γεγονότος αυτού ο τριτογενής τομέας στη Λέρο εμφανίζεται αρκετά ενισχυμένος.

Ειδικότερα, η λειτουργία του Κ.Θ.Λ., αποτελεί το μεγαλύτερο εργοδότη στο νησί, απασχολώντας το 42% των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα. Οι δραστηριότητες του λιανικού και χονδρικού εμπορίου καθώς και των ξενοδοχείων και εστιατορίων απορροφούν αντίστοιχα το 9,8% και το 5,7% της συνολικής απασχόλησης του τομέα αυτού (www.leros.gr), καταδεικνύοντας την μικρή τουριστική δράση του νησιού. Στο δευτερογενή τομέα της απασχόλησης, το μεγαλύτερο μέρος, 75% περίπου, απασχολείται στον τομέα των κατασκευών ενώ τέλος η παρουσία του πρωτογενή τομέα στην οικονομική μεγέθυνση του νησιού είναι ισχνή, της τάξης του 7%.

Πίνακας 1.17: Απασχόληση κατά κλάδο δραστηριότητας στο δήμο Λέρου (%), 2001

ΚΛΑΔΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία	Αλιεία	Ορυχεία και λατομεία	Μεταποιητικές βιομηχανίες	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού	Κατασκευές	Εμπόριο, επισκευές	Ξενοδοχεία και εστιατόρια	Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες	Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	Εκπαίδευση	Υγεία και κοινωνική μέριμνα	Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	Νέοι	Στην ανασταφής, η σε σπλωσαν κλάδο οικονομικής δραστηριότητας
	A	B	Γ	Δ	Ε	ΣΤ	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Χ
Αρρένες	1,61	6,07	0,55	4,07	1,26	12,5 0	9,54	5,32	5,87	0,65	2,31	10,2 4	2,41	19,93	2,31	0,30	5,72	9,3 4	1,6 1
Θήλειες	1,23	5,11	-	2,18	0,57	0,09	10,3 1	6,62	1,32	1,99	3,31	5,58	7,00	41,53	1,42	1,70	0,09	4,4 5	5,4 9
Σύνολο Δήμου Λέρου	1,48	5,74	0,36	3,41	1,02	8,20	9,81	5,77	4,30	1,12	2,66	8,63	4,00	27,42	2,00	0,79	0,03	5,2 8	8,0 0
Σύνολο Νομού Δωδεκανήσου	4,05	1,55	0,14	5,20	1,09	9,86	13,1 2	22,9	6,95	1,37	3,86	7,74	4,42	3,50	3,42	0,64	0,01	4,8 6	5,2 5
Σύνολο Ελλάδος	14,0 4	0,45	0,28	12,02	0,91	8,56	14,7 5	5,74	6,44	2,58	5,81	7,81	6,08	4,50	3,32	1,40	0,03	-	5,3 0

Πηγή: ΕΣΥΕ

Η διαφοροποίηση αυτή του Δήμου Λέρου, φαίνεται ακόμα περισσότερο με τη χρήση του Συντελεστή Συμμετοχής, βάσει της απασχόλησης στους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας. Ειδικότερα, ο σημαντικότερος δείκτης για την προσέγγιση της ειδίκευσης και της χωρικής συμπεριφοράς των οικονομικών δραστηριοτήτων είναι ο Συντελεστής Συμμετοχής (QL). Ο υπολογισμός του δείκτη, σε επίπεδο Δήμου ως προς το νομό, γίνεται ως εξής:

$$QL = \frac{Air}{Ar} \cdot \frac{Ain}{An}$$

όπου

Air = η απασχόληση του κλάδου i στο Δήμο r

Ar = η συνολική απασχόληση του Δήμου r

Ain = η απασχόληση του κλάδου i στο σύνολο του Νομού n

An = η συνολική απασχόληση του Νομού n

Η ερμηνεία των τιμών του συντελεστή είναι η εξής:

Όταν $QL > 1$, η δραστηριότητα i είναι περισσότερο ανεπτυγμένη στο δήμο απ' ό,τι στο σύνολο του Νομού

Όταν $QL < 1$, η δραστηριότητα i είναι λιγότερο ανεπτυγμένη στο δήμο απ' ό,τι στο σύνολο του Νομού

Όταν $QL = 1$, η δραστηριότητα i είναι ανεπτυγμένη στο Δήμο όσο και στο σύνολο του Νομού.

Οι τιμές του δείκτη για τη Λέρο παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 1.18: Συντελεστές Συμμετοχής κατά κλάδο δραστηριότητας στο Δήμο Λέρου,

ΚΩΔΙΚΟΣ ΚΛΑΔΟΥ	ΚΛΑΔΟΣ	QL (κατά φθίνουσα τάξη)
N	Υγεία και κοινωνική μέριμνα.	7,836487
Π	Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα.	4,511916
B	Αλιεία.	3,706974
Γ	Ορυχεία και λατομεία.	2,567125
Ο	Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν	1,235201

	οικιακό προσωπικό.	
Λ	Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση.	1,114734
Ε	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού.	0,935581
Μ	Εκπαίδευση.	0,904856
ΣΤ	Κατασκευές.	0,831434
Ι	Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί.	0,812384
Ζ	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή, οχημάτων, μοτοσυκλετών και ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης.	0,747541
Κ	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες.	0,687611
Δ	Μεταποιητικές βιομηχανίες.	0,65582
Θ	Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες.	0,617942
Ξ	Δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα.	0,584553
Α	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία.	0,364517
Η	Ξενοδοχεία και εστιατόρια.	0,251244

Όπως φαίνεται στον πίνακα, επιβεβαιώνεται η ισχυρή ειδίκευση που παρουσιάζει η Λέρος στον κλάδο «Υγεία και κοινωνική μέριμνα». Επίσης, σημαντική είναι η ειδίκευση στους κλάδους των ετερόδοικων οργανισμών και οργάνων, στην αλιεία και στα ορυχεία και λατομεία. Τέλος, ειδίκευση παρουσιάζεται στους κλάδους που αφορούν τα ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό, καθώς και στις δημόσιες υπηρεσίες δηλαδή, Δημόσια διοίκηση, άμυνα και υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση.

Η διάρθρωση της απασχόλησης κατά ομάδες ατομικών επαγγελματιών, σύμφωνα με στοιχεία από την απογραφή του 2001, παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 1.19: Διάρθρωση Οικονομικά Ενεργού Πληθυσμού κατά φύλο και ομάδα ατομικού επαγγέλματος (%), 2001

A/A	Ομάδες Ατομικών Επαγγελμάτων	Άρρενες	Θήλεις	Σύνολο
1.	Μέλη των βουλευομένων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά	8,20%	6,81%	15,01%

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ
Α' Ενότητα: Στρατηγικός Σχεδιασμός – Α' Παραδοτέο Νοέμβριος 2011

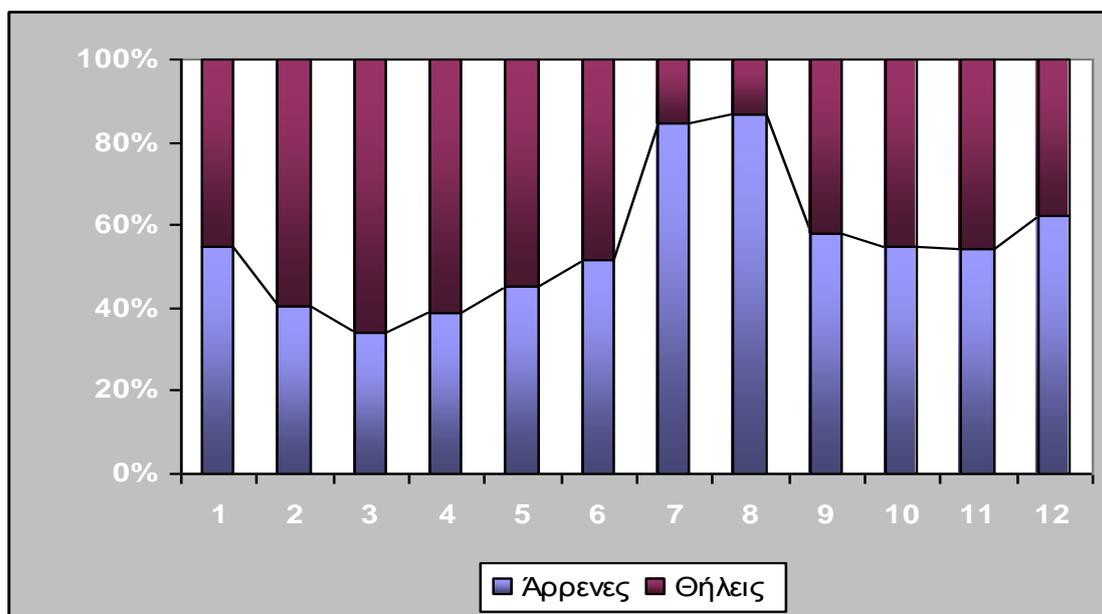
	στελέχη του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα			
2.	Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	6,36%	9,37%	15,73%
3.	Τεχνολόγοι τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	12,99%	25,35%	38,34%
4.	Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	7,58%	11,92%	19,50%
5.	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	14,46%	17,41%	31,87%
6.	Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι δασοκόμοι και αλιείς	6,56%	6,15%	12,71%
7.	Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	11,84%	2,18%	14,02%
8.	Χειριστές μηχανημάτων σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων και συναρμολογητές	4,26%	0,66%	4,93%
9.	Ανειδίκευτοι εργάτες χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	15,25%	11,07%	26,32%
10.	Δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς το επάγγελμά τους	1,15%	0,95%	2,09%
11.	"Νέοι"	5,28%	4,45%	9,73%
12.	Δε δήλωσαν επάγγελμα	6,07%	3,69%	9,76%
	Σύνολο	100%	100%	100%

Πηγή : ΕΣΥΕ – επεξεργασία στοιχείων

Παρατηρώντας τον πίνακα, είναι εμφανής μια σχετική συγκέντρωση εργατικού δυναμικού στην κατηγορία 3 «*Τεχνολόγοι τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα*» και 5 «*Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές*». Μεγάλο ποσοστό συγκεντρώνει και η κατηγορία 9 «*Ανειδίκευτοι εργάτες χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες*», ενώ η κατηγορία 8 «*Χειριστές μηχανημάτων σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων και συναρμολογητές*» παρουσιάζει τη μικρότερη συμμετοχή. Ενδιαφέρον παρουσιάζει όμως και η κατά φύλο διάρθρωση, με τις θήλεις στην κατηγορία 3 και 5 να συγκεντρώνουν και το υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης.

Η κατάσταση αυτή μπορεί να αποτυπωθεί και διαγραμματικά ως εξής, όπου στο διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζεται η ποσοστιαία κατανομή του ενεργού πληθυσμού κατά φύλο και ομάδα ατομικού επαγγέλματος.

Διάγραμμα 1.3: Ποσοστιαία κατανομή οικονομικά ενεργού πληθυσμού κατά φύλο και ομάδα ατομικού επαγγέλματος, 2001

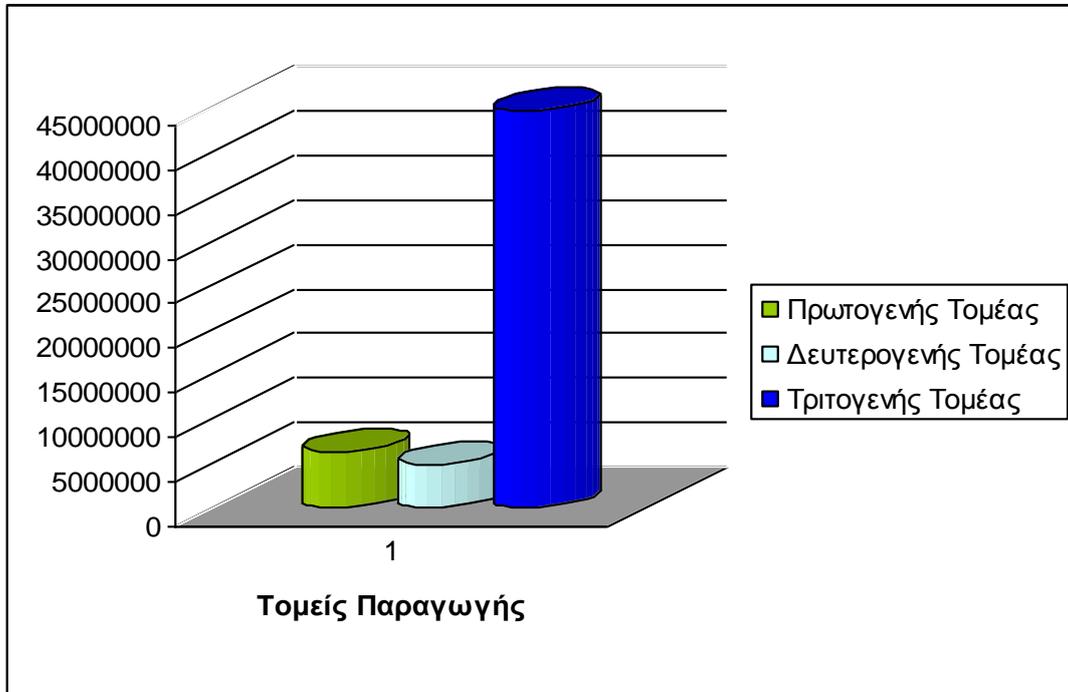

Πηγή : Απογραφές ΕΣΥΕ – επεξεργασία στοιχείων

Ως προς το ΑΕΠ, σύμφωνα με στοιχεία του ΚΕΤΑ Νοτίου Αιγαίου⁵, η Λέρος, για το έτος 2001, παρήγαγε μόλις το 2,2% του συνολικού ΑΕΠ του Νομού Δωδεκανήσου, καταλαμβάνοντας την 5^η κατά σειρά θέση από άποψη κατάταξης σε σχέση με τα άλλα νησιά. Στο παρακάτω διάγραμμα, που παρουσιάζει την τομεακή σύνθεση του ΑΕΠ, φαίνεται η σαφής υπεροχή του τριτογενή τομέα παραγωγής. Ειδικότερα, για το έτος 2001, σύμφωνα με την ίδια πηγή, το ΑΕΠ της Λέρου ανήλθε συνολικά στα 55.895.228 €. Από αυτά το ΑΕΠ του τριτογενή τομέα ανήλθε στα 44.612.824€ (79,82%), έναντι 4.889.984€ του δευτερογενή τομέα (8,75%) και 6.392.420€ του πρωτογενή (11,44%).

⁵ ΚΕΤΑ Νοτίου Αιγαίου, Έκθεση Επιχειρηματικότητα για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου 2007.

Διάγραμμα 1.4 : Α.Ε.Π. ανά παραγωγικό τομέα, 2001

Πηγή : ΚΕΤΑ Νοτίου Αιγαίου

Η διόγκωση αυτή του τριτογενή τομέα, οφείλεται κατά κύριο λόγο στη λειτουργία του Κ.Θ.Λ., που αποτελεί και τον μεγαλύτερο εργοδότη στο νησί, απασχολώντας όπως είδαμε το 42% των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα.

1.6.2. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

Η εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση ήταν ιδιαίτερα συχνό φαινόμενο στο Αιγαίο, κυρίως τη δεκαετία 1961-1971. Εξυπηρετούσε διττό στόχο: αφενός επέτρεπε τον προσπορισμό πρόσθετων εισοδημάτων που έρχονταν να ενισχύσουν τον οικογενειακό προϋπολογισμό και αφετέρου ελάφρυνε δημογραφικά τις νησιωτικές κοινότητες, διοχετεύοντας αλλού ένα μέρος του πληθυσμού τους.

Η Λέρος, εντούτοις, δεν επηρεάζεται σημαντικά από τα μεταναστευτικά ρεύματα. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, σύμφωνα με τη Μελέτη Ανάπτυξης Νήσου Λέρου (ΕΤΒΑ, 1989), καθ' όλη τη χρονική περίοδο 1960-85 μετανάστευσαν στο εξωτερικό, κυρίως σε Αυστρία,

ΗΠΑ, Γερμανία, 18 άτομα συνολικά, ενώ κατά την ίδια περίοδο η εσωτερική μετανάστευση έφθασε μόλις στα 37 άτομα. Εξαιτίας της ανάπτυξης του νησιού και κυρίως της λειτουργίας του Ψυχιατρείου, η εσωτερική μετανάστευση προς τα αστικά κέντρα, είναι ασήμαντη, ενώ παρατηρείται και έντονη τάση παλιννόστησης των μεταναστών.

Σήμερα, η Λέρος αποτελεί κυρίως πηγή εισόδου λαθρομεταναστών, από τα τουρκικά παράλια. Περίπου 7.000 άνθρωποι μπήκαν στην Ευρώπη από την «πύλη» Φαρμακονήσι - Λέρος τα τελευταία δυο χρόνια. Ο Δήμος διαχειρίζεται το θέμα. Η Επιτροπή Υπεράσπισης Μεταναστών και Προσφύγων συνεργάζεται με την Εκκλησία και τις τοπικές αρχές. Επιπλέον, λειτουργεί πρόγραμμα νομικής συνδρομής του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες (συγχρηματοδότηση Υπ. Υγείας και Ευρωπαϊκής Επιτροπής) ώστε να μπορούν να υποβάλλουν αιτήματα πολιτικού ασύλου - κάτι που δεν γίνεται σε άλλες «πύλες εισόδου».

1.7. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΒΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

1.7.1. ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Η κτηνοτροφία αποτελεί και αυτή μια απασχόληση κυρίως για ίδια κατανάλωση ή περιορισμένη τοπική κατανάλωση. Σύμφωνα με τη μελέτη του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου και Σ.Χ.Ο.Α.Π. του Δήμου Λέρου, στο Δήμο δραστηριοποιούνται συνολικά 75 περίπου κτηνοτρόφοι. Οι κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις τους είναι μικρές ως επί το πλείστον, με εξαίρεση ένα πτηνοτροφείο, με παραγωγή 1500 βρώσιμα κοτόπουλα ανά μήνα περίπου και 4500 κόττες αυγοπαραγωγής. Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται οι υπάρχουσες εκμεταλλεύσεις και ο αριθμός ζώων ανά κατηγορία, σύμφωνα με επίσημα στοιχεία της Γενικής Γραμματείας Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής, για το έτος 2004.

Επίσης, το 2008, σύμφωνα με στοιχεία της Διεύθυνσης Αγροτικής Ανάπτυξης της Νομαρχίας Δωδεκανήσου, εκτρέφονταν στο νησί της Λέρου 6.000 αίγες και 1.500 πρόβατα. Στην πραγματικότητα, όμως, ο αριθμός αυτός των ζώων ήταν πολύ μεγαλύτερος, λόγω του ότι

πολλά από αυτά δεν ήταν καταχωρημένα στα αντίστοιχα μητρώα. Ακόμα, υπήρχαν 35 μελισσοκόμοι με 2.500 κυψέλες, εκ των οποίων οι 27 μελισσοκόμοι με 2.000 κυψέλες ήταν επιδοτούμενοι.

Πίνακας 1.20: Κτηνοτροφικές Μονάδες, 2004

	Είδος Ζώου	Αριθμός
1.	Βοοειδή	330
2.	Μέλισσες	1.400
3.	Όρνιθες	16.000
4.	Χοίροι	850
5.	Πρόβατα	1.835
6.	Αίγες	6.450
7.	Κουνέλια	100

Πηγή: Γενική Γραμματεία Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής

Ως προς τα κύρια προϊόντα που παράγονται, από την κτηνοτροφία, αυτά είναι η μυζήθρα, το σκληρό τυρί και φυσικά το μέλι.

Στο σημείο αυτό, είναι αναγκαίο να επισημανθεί η παράδοση της Λέρου στο τομέα της Μελισσοκομίας. Η ύπαρξη θυμαριού που φύεται σε μεγάλη έκταση στο νησί, αλλά και δεκάδων άλλων φυτών, δημιουργούν ένα μοναδικό περιβάλλον ανάπτυξης της μελισσοκομίας, με ένα παραγόμενο προϊόν υψηλής θρεπτικής αξίας. Σήμερα, στη Λέρο σημειώνεται ετήσια παραγωγή περίπου 15 τόνοι μέλι, εξαιρετικής ποιότητας, που διατίθεται χωρίς τυποποίηση εντός και εκτός του νησιού.

Η περιορισμένη παραγωγή μελιού, για τα δεδομένα των δυνατοτήτων του νησιού οφείλεται κατά κύριο λόγο στον ένα και μοναδικό ετήσιο τρύγο, λόγω του ξηρού κλίματος και των περιορισμένων βροχοπτώσεων. Παράλληλα, η μη ύπαρξη συντονισμού της παραγωγής, οι περιορισμένες επιδοτήσεις, ο κατακερματισμός σε επιμέρους μικρούς παραγωγούς με μικρές και μεσαίες εκμεταλλεύσεις της τάξης των 10 μέχρι και 200 κυψελών και το έντονο πρόβλημα της διάθεσης του προϊόντος, λόγω της περιορισμένης αγοράς, περιορίζουν το δυναμικό αυτό κλάδο. Για το λόγο αυτό το 2004, ο ΚΟΙ.Σ.Π.Ε, σε συνεργασία με μέλη του

Μελισσοκομικού Συνεταιρισμού Λέρου, έχει δημιουργήσει μια διασφαλισμένη διαδικασία ελέγχου παραγωγής τροφίμου (HACCP), με την κατοχυρωμένη ονομασία «ARTEMIS», η οποία επεξεργάζεται και τυποποιεί το μεγαλύτερο μέρος του παραγόμενου μελιού του νησιού και το προωθεί στην αγορά, με στόχο την ενίσχυση της ποιότητας της παραγωγής, την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και την παραγωγή πολλαπλών, σωρευτικών θετικών συνεπειών. (www.koispe.gr). Οι επιστήμονες που δραστηριοποιούνται στο τομέα της κτηνοτροφίας είναι ένας ιδιώτης (ένας από τους συνολικά 8 του Νομού), δίχως να υπάρχει κάποια επιστημονική υποστήριξη από μέρος των δημοσίων υπηρεσιών.

1.7.2. ΑΛΙΕΙΑ – ΙΧΘΥΟΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ

Σημαντική παραγωγική πηγή για τη Λέρο αποτελεί ο κλάδος της αλιείας και της ιχθυοκαλλιέργειας, αποτελώντας ένα δυναμικά αναπτυσσόμενο κλάδο στην τοπική οικονομία. Σε επίπεδο απασχόλησης στα Δωδεκάνησα, η Λέρος μαζί με τη Ρόδο και τη Κάλυμνο, εμφανίζουν τα σημαντικότερα ποσοστά απασχόλησης. Ειδικότερα, η Ρόδος εμφανίζει το 29% και η Λέρος το 14% της αλιευτικής απασχόλησης στα Δωδεκάνησα στα μηχανοκίνητα επαγγελματικά αλιευτικά σκάφη και από 14% αντιστοίχως και στα δύο νησιά στις μονάδες ιχθυοκαλλιέργειας. Ειδικότερα, η διάρθρωση των απασχολούμενων στο τομέα της Αλιείας, αποτυπώνεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 1.21: Απασχολούμενοι σε αλιευτικές δραστηριότητες στο δήμο Λέρου και στο Νομό

	Δήμος Λέρου	Ν. Δωδεκανήσου
Ιχθυοτροφεία και μονάδες παραγωγής γόνου	168	1.210
Μηχανοκίνητα επαγγελματικά αλιευτικά σκάφη παράκτιας θαλάσσιας αλιείας με μηχανή κινήσεως μέχρι 19HP	100	738
Αλιευτικά σκάφη (κωπηλάτες λέμβοι) που χρησιμοποιούνται από επαγγελματίες αλιείς	50	202
Σύνολο	318	2.150

Πηγή: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης, 2005

Σύμφωνα με την μελέτη του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου και Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π. του Δήμου Λέρου, στο Δήμο δραστηριοποιούνται συνολικά 140 σκάφη με παραγωγή περίπου 2700

τόνους ετησίως. Το είδος των σκαφών αυτών καθώς και η ετήσια ποσότητα αλιευμάτων ανά σκάφος απεικονίζεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 1.22: Είδος αλιευτικών σκαφών και ετήσια παραγωγή αλιευμάτων

	Είδος Αλιευτικού Σκάφους	Πλήθος	Ετήσια ποσότητα αλιευμάτων ανά σκάφος
1.	Γρι-γρι	2	150 τόνοι
2.	Μηχανότρατες	4	100 τόνοι
3.	Βιντζότρατες	15	15 τόνοι
4.	Παράκτια σκάφη (δίχτυα, παραγάδια)	119	5 τόνοι

Πηγή: Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο και ΣΧΟΟΑΠ Δήμου Λέρου

Στα γρι-γρι απασχολούνται από 6 αλιεργάτες ανά σκάφος και στις μηχανότρατες και στα παράκτια σκάφη από 3 αλιεργάτες ανά σκάφος.

Σημαντική είναι και η δραστηριοποίηση των μονάδων ιχθυοκαλλιέργειας, με παραγωγή 1.200 τόνους περίπου ετησίως, όπου από άποψη επιστημονικής κατάρτισης του κλάδου, συναντάμε μόλις έναν ιχθυολόγο στο δήμο (έναν από τους συνολικά 6 του Νομού).

Πίνακας 1.23: Παραγωγή Μονάδων Ιχθυοκαλλιέργειας ανά είδος, 2000

Αριθμός Μονάδων	Εκτρεφόμενο Είδος	Παραγωγή (τόννοι)
6	Τσιπούρα	455,30
	Λαβράκι	747,80
	Σαργός	2,70
	Μυτάκι	20,40

Ως προς τα προϊόντα που παράγονται, ένα ποσοστό της τάξης του 10% διατίθεται στην τοπική αγορά από τους ίδιους τους αλιείς ή μέσω των 7 ιχθυοπωλείων που υπάρχουν στο

Λακκί και στον Αγιο Θεολόγο και ενός αυτοκινήτου (στο Παρθέني) και Αγία Μαρίνα. Η υπόλοιπη παραγωγή στέλνεται με ατομική πρωτοβουλία των αλιέων και με τη διαμεσολάβηση μεσαζόντων (μανάβηδων) κυρίως στον Πειραιά.

Και εδώ, η απουσία συντονισμένης συλλογικής δράσης, μειώνει την ανταγωνιστικότητα του κλάδου ως προς τη διάθεση του παραγόμενου προϊόντος ενώ δυσχεραίνει και την προσπάθεια υιοθέτησης σύγχρονων προδιαγραφών για τη διασφάλιση της ποιότητας και της ανταγωνιστικότητας του διατιθέμενου προϊόντος. Παράλληλα, η φθορά του ενάλιου πλούτου, σε όλο γενικά τον Δωδεκανήσιο θαλάσσιο χώρο λόγω της άσκησης της αλιείας πολλές φορές σε παράνομες περιόδους και παράνομες αλιευτικές ζώνες, επιβάλλει τη λήψη δραστικών μέτρων και ενεργειών για την προστασία του κλάδου.

1.7.3. ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ – ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ- ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ

Διαχρονικά, τόσο η Λέρος όσο και τα Δωδεκάνησα ποτέ δεν διέθεταν μεγάλης κλίμακας βιομηχανικές επιχειρήσεις εντάσεως κεφαλαίου, αλλά και εργασίας.

Γενικά, στο Δήμο Λέρου η μεταποιητική δραστηριότητα παρουσιάζεται περιορισμένη και το κύριο τμήμα της αναφέρεται στον κατασκευαστικό κλάδο, που παρουσιάζει συνεχή ανοδική πορεία. Οι κατασκευές είναι κυρίως κατοικίες, σε ποσοστό περίπου 50% (οι οικισμοί που οικοδομούνται περισσότερο είναι τα Αλιντα, η Αγία Μαρίνα, το Λακκί και η Καμάρα), ενώ σημαντικός είναι ο αριθμός των οικοδομικών αδειών για προσθήκες σε κατοικίες. Σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα είναι τα μεγέθη που αφορούν ανέγερση καταστημάτων και ειδικών κτιρίων.

Παράλληλα, υπάρχει σχετική δραστηριοποίηση στην εξόρυξη ορυκτών και πρώτων υλών (1 επιχείρηση στην εγκεκριμένη Λατομική Ζώνη, στην ΒΑ πλευρά του Τσίγκουνα, όπου απασχολούνται περίπου 10 άτομα, ως μισθωτοί), την παραγωγή τσιμέντου και εμπορία σιδήρων (3 επιχειρήσεις), καθώς και στην τυποποίηση των ιχθυοτροφικών μονάδων παραγωγής τσιπούρας - λαβρακίου, ενώ λειτουργούν κάποια εργαστήρια κοσμημάτων, αρτοποιίας & παραγωγής ειδών ζαχαροπλαστικής, κεραμικής και τουριστικών ειδών.

Η μεταποίηση και τυποποίηση γεωργικών προϊόντων από την άλλη, είναι πολύ περιορισμένη. Παρά την παρουσία μιας σημαντικής αγοράς στο νησί (Κ.Θ.Λ.) τα τοπικά παραγόμενα τρόφιμα είναι λιγοστά. Αξιόλογη ωστόσο είναι η παραγωγή ορισμένων εξαιρετικής ποιότητας τυροκομικών προϊόντων, τα οποία συντηρούνται με παραδοσιακό τρόπο (διατήρηση σε μίγμα λάσπης κρασιού, ρίγανης και στάχτης).

Όσον αφορά τη διάρθρωση στο χώρο των μεταποιητικών επιχειρήσεων, σύμφωνα με στοιχεία του Επιμελητηρίου, παρατηρείται σχετικά μεγάλη συγκέντρωση των μεταποιητικών επιχειρήσεων στο Λακκί, με ποσοστό 22%. Ακολουθεί ο Πλάτανος και τα Άλιντα με ποσοστό 7%, η Καμάρα, η Αγία Μαρίνα, ο Ξηρόκαμπος και το Πατελλο με 5% περίπου η κάθε περιοχή. Στις υπόλοιπες περιοχές η συγκέντρωση των μεταποιητικών επιχειρήσεων κυμαίνεται μεταξύ 4% περίπου στο Παρθέني και στην Πλάκα και έως 0,4% περίπου σε περιοχές όπως η Αγ. Αικατερίνη.

1.7.4. ΕΝΕΡΓΕΙΑ

Η Λέρος δεν διαθέτει αυτόνομο σύστημα παραγωγής ενέργειας. Είναι συνδεδεμένο νησί στο σύμπλεγμα Καλύμνου, Κω, Λειψοί, Τέλενδος, Ψέριμνος, Νίσυρος, Τήλος, Γυαλί. Η εγκατεστημένη ισχύς είναι στα 69.600 kW και η ετήσια ζήτηση είναι 218.000 kW.

Στη Λέρο, στην περιοχή Καμάρας στη θέση Σεπαρνιά από τον Φεβρουάριο του 2002 λειτουργεί αιολικό πάρκο επτά (7) ανεμογεννητριών Bonus 600KW MkIV, συνολική ισχύος 4,2 MW. Το αιολικό πάρκο κατασκευάστηκε από την εταιρία Rocas για λογαριασμό της ΔΕΗ. Η παραγόμενη ηλεκτρική ενέργεια διοχετεύεται στον ΑΣΠ της ΔΕΗ στην Κω.

Στην Λέρο δεν υπάρχει δημόσιο φωτοβολταϊκό πάρκο παρά μόνο ιδιωτικά και αυτή τη στιγμή ο Δήμος είναι στο τελικό στάδιο τοποθέτησης 6 στοιχείων σε στέγες σχολείων. Η Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας σύμφωνα με την 702/2008 απόφασή της, υπολογίζοντας τα περιθώρια για την εγκατάσταση φωτοβολταϊκών σταθμών ανά νησί, αποφάσισε ότι στην Λέρο μπορούν να κατασκευαστούν φωτοβολταϊκά πάρκα ανώτατης συνολικής ισχύος 1.115 kW.

1.7.5. ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ - ΕΜΠΟΡΙΟ

Η εμφανής υπεροχή του τριτογενή τομέα στην απασχόληση και στην οικονομία του νησιού, όπως διαπιστώθηκε και ανωτέρω, οφείλεται κυρίως στις δημόσιου χαρακτήρα υπηρεσίες και κατά δεύτερο λόγο στον τουρισμό, σε αντίθεση με την υπάρχουσα κατάσταση στον υπόλοιπο νομό.

Η διόγκωση του τριτογενή τομέα για τη Λέρο, είναι αποτέλεσμα κυρίως της λειτουργίας του Κ.Θ.Λ., που αποτελεί και τον μεγαλύτερο εργοδότη στο νησί, απασχολώντας το 42% των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα. Η επιλογή του νησιού για τη δημιουργία κρατικού ψυχιατρείου το 1957 προκειμένου να αποσυμφορηθούν άλλα ελληνικά ψυχιατρεία, οδήγησε στη μακρόχρονη και ισχυρή εξάρτηση της τοπικής οικονομίας από τη λειτουργία του ιδρύματος.

Ωστόσο, σημειώνεται ότι η κατάσταση αυτή ενδεχομένως να ανατραπεί με την προγραμματισμένη σταδιακή μείωση του αριθμού των ασθενών του θεραπευτηρίου, που αναμένεται να επιφέρει άμεσες και σημαντικές επιπτώσεις, αποτελώντας το πιο σημαντικό και σύνθετο πρόβλημα του νησιού που πρέπει να αντιμετωπισθεί.

Οι Δημόσιες και Δημοτικές υπηρεσίες, που συγκεντρώνουν τους περισσότερους απασχολούμενους στον τριτογενή τομέα, βρίσκονται στο Λακκί (όπου βρίσκεται η κεντρική μονάδα του ΚΘΛ, οι υπηρεσίες του Λιμανιού, Εκπαιδευτήρια, Αστυνομία και η ΔΕΥΑΛ), στα Λέπινια, (όπου βρίσκεται η δεύτερη μονάδα του ΚΘΛ), στην Αγία Μαρίνα και στον Πλάτανο, όπου βρίσκονται οι υπόλοιπες Δημόσιες και Δημοτικές Υπηρεσίες και εκπαιδευτήρια.

Ως προς τις δραστηριότητες του λιανικού και χονδρικού εμπορίου απορροφούν αντίστοιχα το 9,8% της συνολικής απασχόλησης του τομέα.

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία του Δήμου, στο νησί δραστηριοποιούνται περίπου 165 επιχειρήσεις λιανικού / χονδρικού εμπορίου, εκ των οποίων το 25% ασχολείται με την εμπορία τροφίμων και ειδών οικιακής χρήσης. Το φαινόμενο αυτό βρίσκει την εξήγησή του

στις ευκαιρίες που προσφέρει το Κ.Θ.Λ. με τις προμήθειές του σε διάφορα είδη (κυρίως τρόφιμα και αναλώσιμα).

Παράλληλα, λειτουργούν περίπου 60 επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών (κομμωτήρια, ενοικιάσεις / εμπόριο αυτοκινήτων, φροντιστήρια κ.α.), καθώς και περίπου 100 εστιατόρια – καφεμπάρ κλπ (www.leros.gr).

Όσον αφορά τη χωροταξική κατανομή των επιχειρήσεων, σύμφωνα με στοιχεία του Επιμελητηρίου, οι επαγγελματικές επιχειρήσεις, συγκεντρώνονται κυρίως στο Λακκί με ποσοστό 25% περίπου. Ακολουθεί ο Πλάτανος με 16%, η Αλίττα και η Αγ. Μαρίνα με ποσοστό 13% και 12% αντίστοιχα. Η περιοχή που συγκεντρώνει αμέσως μετά τις περισσότερες μονάδες είναι το Παντέλι με 6% και ακολουθούν οι υπόλοιποι οικισμοί, οι οποίοι καταλαμβάνουν ποσοστά συγκέντρωσης που κυμαίνονται από 4% έως και 0,3%.

Το Λακκί συγκεντρώνει επίσης τις περισσότερες εμπορικές επιχειρήσεις με ποσοστό 40% περίπου. Ακολουθεί ο Πλάτανος με 16%, η Αγ. Μαρίνα με 10%, η Άγκυρα και η Καμαρα με ποσοστό 6% και 5% αντίστοιχα. Η περιοχή που συγκεντρώνει αμέσως μετά τις περισσότερες μονάδες είναι ο Ξηρόκαμπος με 3%, με τους υπόλοιπους οικισμούς να ακολουθούν, με ποσοστά συγκέντρωσης που κυμαίνονται από 2% περίπου έως και 0,2%.

1.7.6. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η Λέρος ανήκει στην Ομάδα ΙΙ νησιών στην οποία περιλαμβάνονται 47 νησιά με σημαντική τουριστική δραστηριότητα ή νησιά που αναπτύσσονται τουριστικά, με ή χωρίς άλλη ιδιαίτερα δυναμική παραγωγική δραστηριότητα και εκμεταλλεύσιμους πόρους.

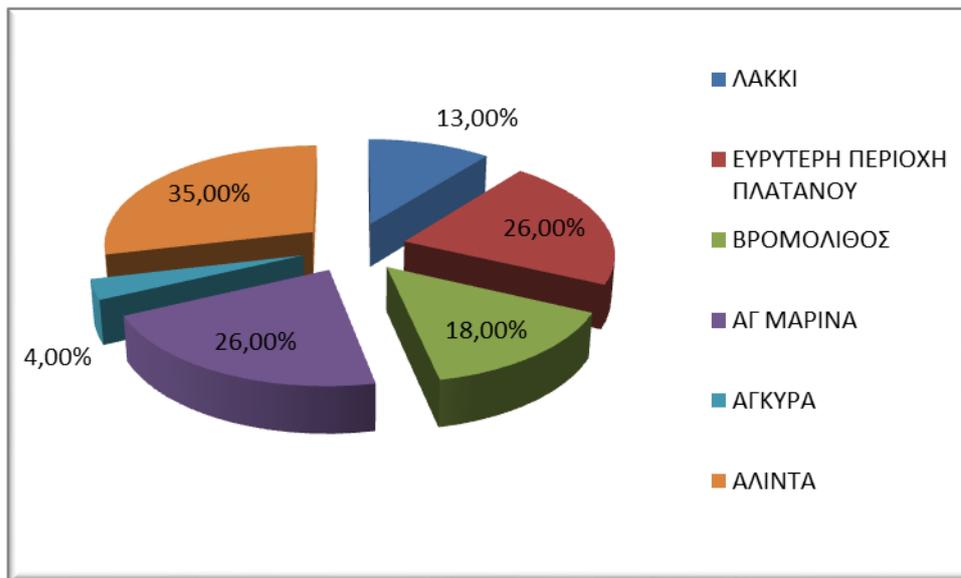
Στη περίπτωση της Λέρου, η επιχειρηματική δραστηριότητα στο χώρο του τουρισμού περιορίζεται σήμερα στη λειτουργία καταλυμάτων και εστιατορίων, δίχως την παρουσία της απαιτούμενης ξενοδοχειακής επιχειρηματικής δραστηριότητας, ώστε να καλυφθεί η ζήτηση της αγοράς για εναλλακτικές μορφές τουριστικής δραστηριότητας, παρά την παρουσία σημαντικών φυσικών και πολιτιστικών πόρων.

Σήμερα στη Λέρο, από άποψη δυναμικότητας ξενοδοχείων, γενικότερων καταλυμάτων, αλλά και camping, σύμφωνα με στοιχεία της Ομοσπονδίας Τουριστικών Οικογενειακών Καταλυμάτων Δωδεκανήσου (www.blueislands.gr), λειτουργούν:

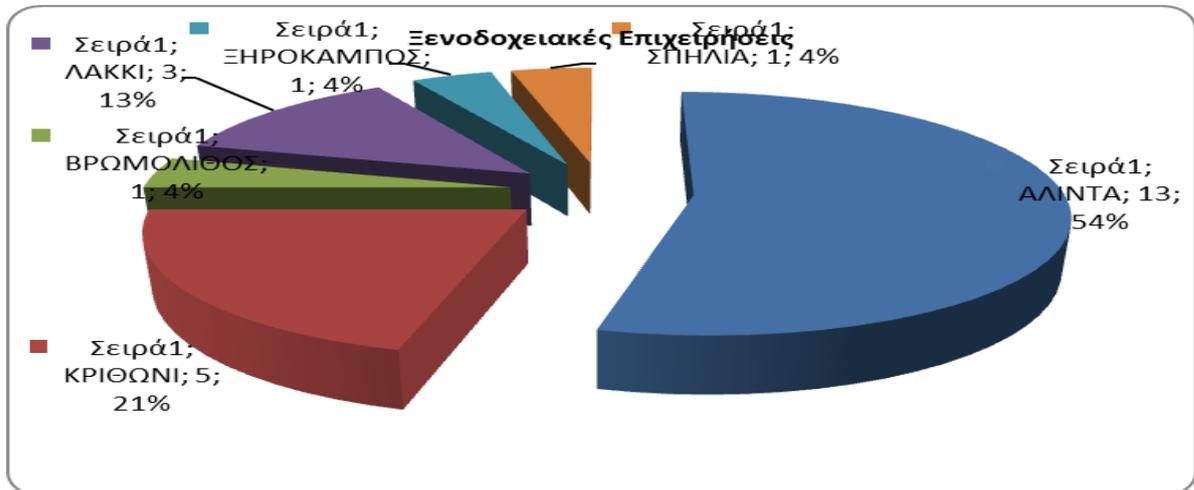
- 35 επιχειρήσεις ενοικιαζομένων δωματίων με 490-500 κλίνες περίπου,
- 24 ξενοδοχειακές επιχειρήσεις με 1.235-1.300 κλίνες περίπου και
- 1 camping (Ξερόκαμπος)

Αυτό σημαίνει ότι μαζί με τα αδήλωτα δωμάτια που ενδεχομένως περιστασιακά εξυπηρετούν την τουριστική κίνηση, η δυναμικότητα σε κλίνες της Λέρου είναι της τάξης των 2.000. Εξετάζοντας με ποιοτικό τρόπο τα στοιχεία παρατηρούμε πως οι απασχολούμενοι στον κλάδο της φιλοξενίας στην Λέρο (ιδιοκτήτες ξενοδοχείων, ενοικιαζομένων δωματίων, καθαρίστριες, ξενοδοχειακοί υπάλληλοι κ.ά.) είναι με βάση την δυναμικότητα και την ποιότητα των κλινών, το 1/7 των δηλωμένων κλινών, δηλαδή περίπου 250 άτομα. Χωροταξικά οι κλίνες και οι επιχειρήσεις εμφανίζονται στην Λέρο ως εξής (www.blueislands.gr):

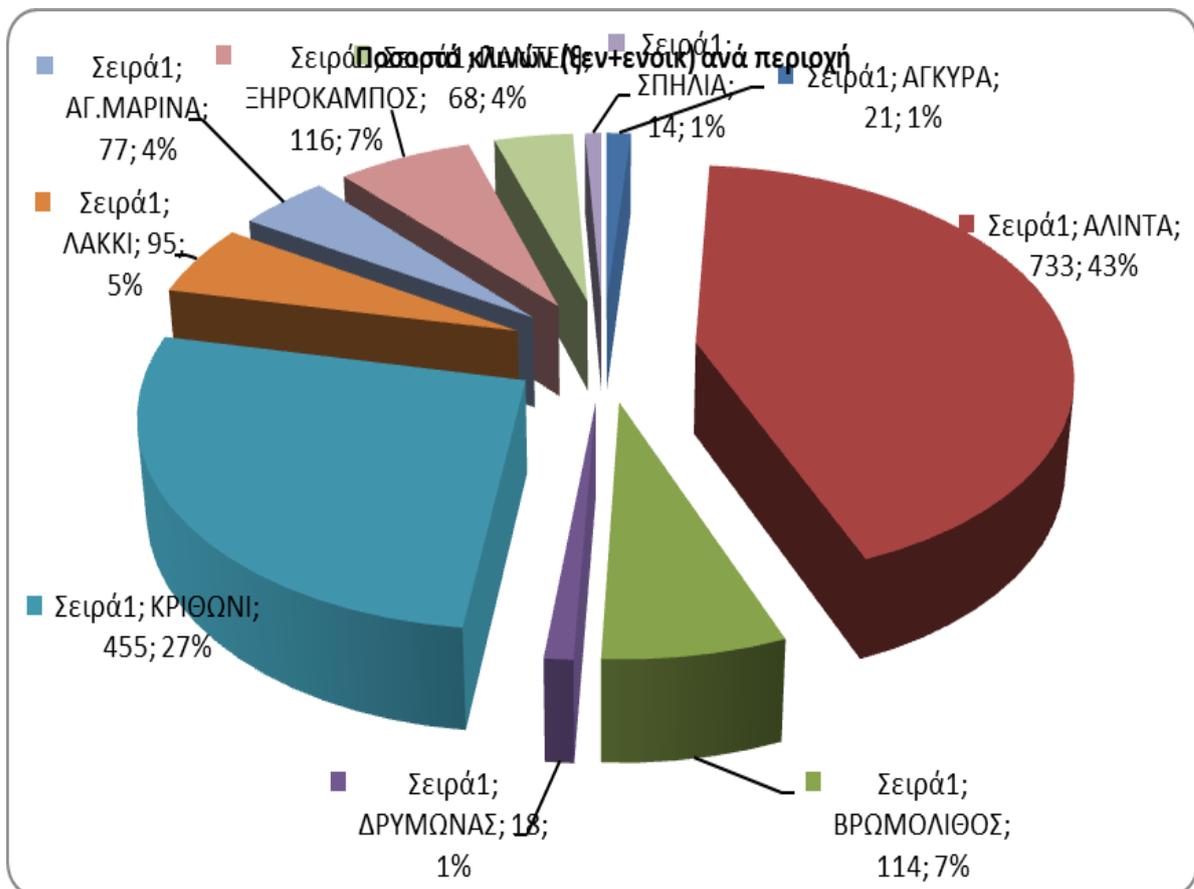
Διάγραμμα 1.5

Διάγραμμα 1.6

Διάγραμμα 1.7

Με βάση τα 3 προαναφερόμενα διαγράμματα γίνεται κατανοητό πως στα Άλιντα⁶ λειτουργούν οι περισσότερες ξενοδοχειακές μονάδες και επιχειρήσεις ενοικαζομένων δωματίων καθώς επίσης και το μισό περίπου των κλινών του νησιού.

Στο Κριθώνι βρίσκεται η μεγαλύτερη ξενοδοχειακή μονάδα του νησιού (300 κλινών) και ως εκ τούτου εμφανίζει υψηλά ποσοστά στη στατιστική ανάλυση. Ο Βρωμόλιθος⁷ είναι επίσης μια σημαντική τοποθεσία για το νησί τόσο σε επίπεδο κλινών, όσο και σε επίπεδο αριθμού ξενοδοχείων και επιχειρήσεων ενοικαζομένων δωματίων. Οι δύο βασικοί αστικοί πόλοι του νησιού (Αγία Μαρίνα και Λακκί) δεν εμφανίζουν σημαντική δυναμικότητα σε κλίνες και επιχειρήσεις, γεγονός που καταδεικνύει, εν μέρει, την πολεοδομική αδυναμία των κέντρων αυτών να φιλοξενήσουν νέες οργανωμένες τουριστικές μονάδες, αλλά και την ελκυστικότητα των «φτηνότερων» εκτός σχεδίου περιοχών. Σε ότι αφορά την κατηγορία των ξενοδοχειακών καταλυμάτων τα στοιχεία που προκύπτουν είναι:

- Το 80% περίπου των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων είναι κατηγορίας 2 αστέρων.
- Το 14% περίπου είναι ενός (1) αστεριού.
- Υπάρχει μόνο ένα ξενοδοχείο τεσσάρων (4) αστέρων (Κριθώνι Παρανταίς) και ένα τριών (3) αστέρων (Νεφέλη).

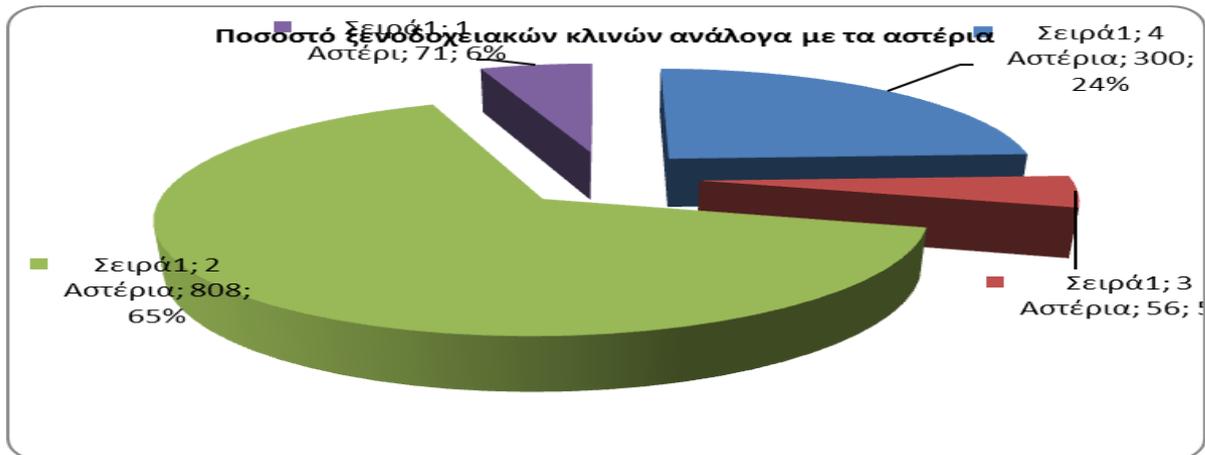
Σε επίπεδο ξενοδοχειακών κλινών και με δεδομένη την ύπαρξη της μεγάλης τουριστικής μονάδας των τεσσάρων (4) αστέρων στο Κριθώνι, προκύπτει το ακόλουθο σχήμα:

Διάγραμμα 1.8

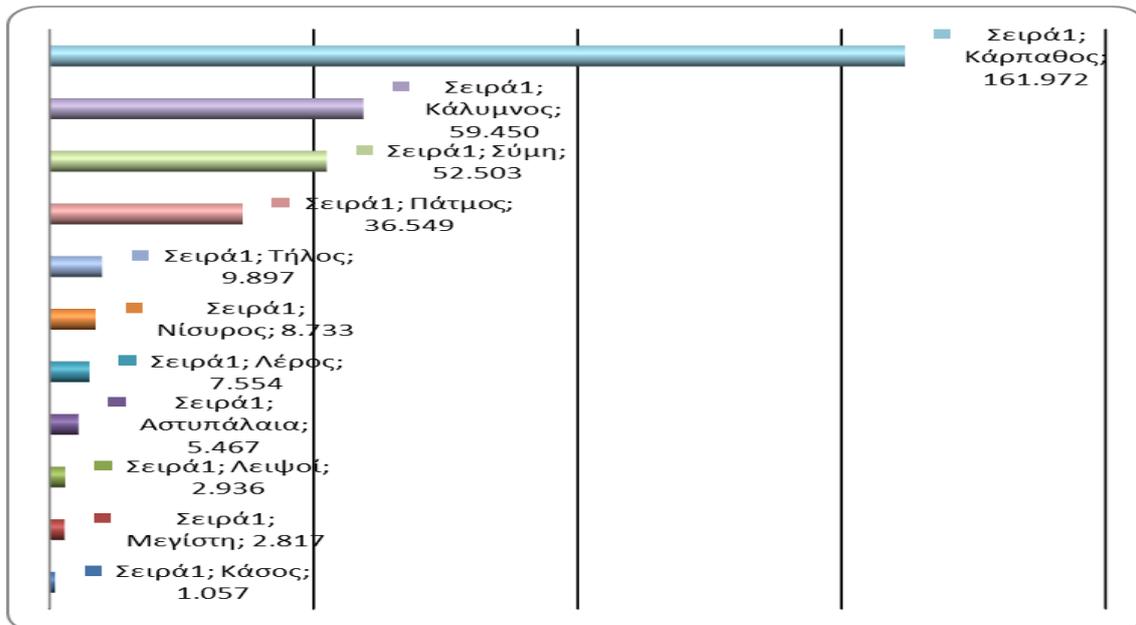
⁶ Τα Άλιντα βρίσκονται στο κέντρο του κόλπου της Αγίας Μαρίας και είναι πιο ανεπτυγμένη τουριστικά περιοχή της Λέρου με τα περισσότερα σύγχρονα Ξενοδοχεία και τουριστικές μονάδες. Η περιοχή είναι κατάφυτη από ευκαλύπτους πεύκα και αρμυρίκια, με μια μεγάλη παραλία από ψιλό βότσαλο. Στα Άλιντα βρίσκεται ο Πύργος του Μπελένη, ένα κομψό παραδοσιακό πέτρινο αρχοντικό με δυο πύργους αναπαλαιωμένο που φιλοξενεί τώρα το Ιστορικό και Λαογραφικό μουσείο της Λέρου. Στην αυλή του Πύργου Μπελένη οργανώνονται κάθε καλοκαίρι πολιτιστικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις. Στα Άλιντα υπάρχουν πολλά καταστήματα εστίασης και διασκέδασης. Κάθε χρόνο στο πλαίσιο της Ναυτικής Εβδομάδας οργανώνονται θαλάσσιοι αγώνες.

⁷ Ο Βρωμόλιθος έχει μία από τις πιο όμορφες παραλίες της Λέρου. Τα τελευταία χρόνια ο Βρωμόλιθος εξελίχθηκε από ένα μικρό οικισμό με δυο τρία σπιτάκια σε ένα τουριστικό θέρετρο με εξοχικές βίλλες κυρίως αλλοδαπών, ξενοδοχεία, μονάδες διαμονής, διαμερίσματα, εστιατόρια και μπαρ. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα η περιοχή να χάσει την φυσική ομορφιά της και το χειρότερο είναι ότι υπάρχουν μόνο δύο μικρές προσβάσεις για την παραλία.

Γίνεται κατανοητό πως το μεγαλύτερο ποσοστό των κλινών, άνω του 70%, του νησιού είναι χαμηλής κατηγορίας (1 και 2 αστέρια), γεγονός που καταδεικνύει το περιορισμένο εύρος της τουριστικής δραστηριότητας. Ο μέσος όρος των διανυκτερεύσεων τα έτη 1996-2002 είναι περίπου 15.000 διανυκτερεύσεις το έτος. Συγκρίνοντας τις διανυκτερεύσεις στα νησιά των Δωδεκανήσων το έτος 2002, εξαιρώντας την τουριστική Ρόδο και Κω, προκύπτει η ακόλουθη κατάταξη:

Διάγραμμα 1.9: Διανυκτερεύσεις στα «μικρά» Δωδεκάνησα (εκτός Ρόδου & Κω) το 2002

Πηγή: ΕΣΥΕ

Η Λέρος αποδεικνύεται ότι, ανάλογα το μέγεθός της, έχει αισθητά μικρότερα ποσοστά διανυκτερεύσεων από ότι έχουν άλλα αντιστοιχα νησιά των Δωδεκανήσων. Συνολικά, στην Λέρο πραγματοποιούνται, κατά μέσο όρο, το 0,10% των διανυκτερεύσεων στον Νομό (συμπεριλαμβανομένης της Ρόδου και της Κω).

Από τα διαθέσιμα στοιχεία, προκύπτει ότι οι Έλληνες επισκέπτες είναι σχεδόν διπλάσιοι από τους αλλοδαπούς, αλλά με μικρότερο μέσο όρο διανυκτερεύσεων, και επίσης ότι, κατά τους μήνες Ιανουάριο μέχρι Απρίλιο και Οκτώβριο μέχρι Δεκέμβριο, η κίνηση των αλλοδαπών επισκεπτών είναι πρακτικά μηδενική, ενώ υπάρχει σημαντική κίνηση Ελλήνων, γεγονός που μας επιτρέπει να αναγνωρίσουμε ότι δεν πρόκειται για τουρίστες αλλά για επαγγελματίες που έχουν κυρίως σχέση με τις δημόσιες υπηρεσίες του νησιού. Οι επισκέπτες αυτών των χρονικών περιόδων δεν κατευθύνονται στους κύριους τουριστικούς υποδοχείς του νησιού, οι οποίοι στα διαστήματα αυτά είναι πρακτικά ανενεργοί (μελέτη του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου και Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π. του Δήμου Λέρου).

1.7.6.1. Συνεδριακός Τουρισμός

Η Λέρος αναπτύσσει σταδιακά υποδομές ανάπτυξης συνεδριακού τουρισμού κυρίως για μικρά συνέδρια και σεμινάρια. Στο νησί υπάρχουν τέσσερις σχετικές υποδομές:

- Συνεδριακό κέντρο 300 – 350 θέσεων στην θέση Κριθώνι (CRITHONI'S HOTEL)
- Το συνεδριακό κέντρο της Ιεράς Μητροπόλεως Λέρου 100- 150 θέσεων στη θέση Πατριαρχείο – Άλιντα.
- Στην Αγία Μαρίνα, στο Βρούτζι, ένας καινούριος και πολύ ενδιαφέρον πολυχώρος ο «Παλιός Αλευρόμυλος Καστή».
- Στο Λακκί το παλαιό Ιταλικό κινηματοθέατρο του 1936-38, το οποίο ο Δήμος Λέρου αναστήλωσε και έκανε ένα σύγχρονο πολυχώρο για 250 άτομα.

Οι δύο τελευταίοι χώροι είναι πολύ σύγχρονοι, που αποδεικνύουν την τάση ανάπτυξης του συγκεκριμένου κλάδου στο νησί.

1.7.6.2. Φυσιολατρικός- Περιπατικός Τουρισμός

Η Λέρος είναι ένα μικρό νησί, το οποίο «ανακαλύπτεται» σε 2-3 μέρες το πολύ. Αυτό είναι ένα μειονέκτημα για τον τουρισμό, ο οποίος επιζητεί οπτικές εναλλαγές και νέα γνώση, ιδιαίτερα όταν επιλέγει να κάνει τις διακοπές του σε ένα νησί, το οποίο δεν έχει all inclusive ξενοδοχειακές υπηρεσίες.

Ως εκ τούτου ο τουρίστας της Λέρου, εκτός από τις διαδρομές του στον ιδιαίτερα ενδιαφέρον αστικό ιστό του αλλά και τις παραλίες, πρέπει να εμπλουτίσει τις εικόνες του με παραστάσεις από την φύση της Λέρου. Σε συνδυασμό με τις συνδυασμένες διαδρομές (χερσαίες και υποθαλάσσιες) που αναφέρονται στο τμήμα του καταδυτικού τουρισμού κατωτέρω, σκόπιμο είναι να δημιουργηθούν και αυτοτελείς χερσαίες διαδρομές για αυτούς που δεν ασχολούνται με τις καταδύσεις. Οι διαδρομές αυτές μπορούν να γίνουν με διάφορα μεταφορικά μέσα (αυτοκίνητα, μηχανάκια) αλλά προτείνονται να γίνουν με τα πόδια ή με ποδήλατα, έτσι ώστε να παρατείνεται χρονικά η εμπειρία αλλά και να γίνεται κατανοητότερη η πλούσια φυσική ομορφιά της Λέρου. Στην Λέρο, οι βασικές τουριστικές διαδρομές, που έχουν δημιουργηθεί (αλλά δεν είναι οι μόνες), χωρίς όμως να είναι οργανωμένες και με ιδιαίτερη σήμανση είναι οι εξής:

- Στο εκκλησάκι του Άγιου Ισίδωρου. Το εκκλησάκι βρίσκεται πάνω σε ένα μικρό νησάκι που ενώνεται με τη στεριά με μια μικρή λωρίδα σαν γέφυρα. Από εκεί υπάρχει μια υπέροχη θέα προς στον κόλπο της Γούρνας και στο Αιγαίο.
- Στην άκρη του κόλπου της Γούρνας βρίσκεται ένα άλλο μέρος ιδανικό για ημερήσια εκδρομή, ο Δρυμώνας, ένας μικρός ψαράδικος οικισμός με μικρή παραλία.
- Το Πλεφούτι είναι μια άλλη περιοχή πολύ δημοφιλής στους Λεριούς για εκδρομές ειδικά την Καθαρή Δευτέρα. Μια εκδρομή στο Πλεφούτι μπορεί να συνδυαστεί με μια επίσκεψη στο αρχαίο οχυρό, όπου πιθανολογείται ότι υπήρχε ναός αφιερωμένος στην Άρτεμη και βρίσκεται ακριβώς πριν το Αεροδρόμιο στο Παρθένι.
- Η εκκλησία της Αγίας Κιουράς στο Παρθένι, όπου όλες οι τοιχογραφίες έχουν γίνει από πολιτικούς εξόριστους την εποχή της δικτατορίας.
- Η διαδρομή από το Λακκί προς Γούρνα μέσω Πλάκας και η διαδρομή από την αριστερή στροφή του δρόμου στην Άγκυρα προς τους Μύλους. Στις διαδρομές αυτές γίνεται αντιληπτή η εικόνα της αγροτικής Λέρου με καταπράσινες πλαγιές, αγροικίες και χωράφια πάνω στις πλαγιές.

- Στο Λακκί υπάρχουν αμέτρητα σημεία για πικ-νικ και εκδρομή προς τα δυτικά με κατεύθυνση προς Μερκιές και Κατσούνι, το ακρωτήριο που βρίσκεται στην μπούκα του λιμανιού του Λακκιού. Όλη η περιοχή είναι πνιγμένη στα πεύκα, με αρκετούς απομονωμένους κόλπους ιδανικούς για κολύμπι καταδύσεις και ψάρεμα. Στο ύψωμα στο Κατσούνι υπάρχουν τα ερείπια των οχυρωματικών έργων των Ιταλών από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και τις βάσεις των αντιαεροπορικών κανονιών.
- Η Παναγία η Καβουράδενα στον Ξηρόκαμπο, το μικρό εκκλησάκι που είναι χτισμένο στο βράχο. Η εκδρομή μπορεί να συνδυαστεί με μια επίσκεψη στο Παλιόκαστρο με τα ερείπια από «κυκλώπεια» τείχη και το εκκλησάκι της Παναγίας.

Επίσης, υπάρχουν τέσσερις (4) αυτόνομες περιπατητικές (ή με όχημα) διαδρομές, ιστορικής περιήγησης:

α) Προς το Κάστρο της Παναγιάς

Για να φτάσουμε ως το Κάστρο της Παναγιάς (Κάστρο Παντελίου) από τις γειτονιές του Πλατάνου προς την Αγ. Παρασκευή, ακολουθούμε ένα μονοπάτι με 500 περίπου σκαλοπάτια. Στο Απιτύκι υπάρχουν πυροβολαρχίες και κτίρια στρατωνισμού. Η θέα είναι εκπληκτική. Φθάνοντας στην πύλη του Κάστρου, μεταφερόμαστε σε μια άλλη εποχή. Στο Μεσαιωνικό Κάστρο της Παναγιάς, το οποίο πήρε το όνομά του από το ναό της Θεοτόκου όπου είναι αποθησαυρισμένο το «Ιερό Παλλάδιο των Λερίων», βρίσκεται η εικόνα της Παναγίας Οδηγήτριας που με θαυμαστό τρόπο έφθασε στο νησί της Λέρου την εποχή της Εικονομαχίας. Σε χρυσόβουλο του Αλεξίου Κομνηνού το Κάστρο απαντάται με την ονομασία Κάστρο Παντελίου. Το κάστρο είναι εδρασμένο σε θεμέλια αρχαίας Ακρόπολης, στη σημερινή του δε μορφή το διαμόρφωσαν οι Ιππότες του Αγ.Ιωάννου μετά τους Βυζαντινούς του κτήτορες. Ο ναός της Παναγιάς είναι κτίσμα του 17ου αιώνα, το χρυσοποίκιλτο τέμπλο είναι του 1745 καθώς και ο Δεσποτικός Θρόνος και ο Αμβωνας.

Στο χώρο του Κάστρου υπάρχει ακόμη ο ναός της Αγ.Τριάδας με σπαράγματα τοιχογραφιών του 9ου αιώνα, του Αγ.Νικολάου και ένας μεσαιωνικός ναός που πρόσφατα αφιερώθηκε στον Άγνωστο Χριστιανό Μάρτυρα. Επί αρχιερατείας Νεκταρίου Χατζημιχάλη αναπαλαιώθησαν ο ναός, ο περιβάλλων χώρος και τα παρεκκλήσια και κτίσθηκε ιδιαίτερος χώρος όπου συνελλέγησαν και φυλάσσονται Ιερά Κειμήλια όλων των ναών του νησιού, στον ίδιο χώρο φυλάσσεται δε και η προσωπική του βιβλιοθήκη. Επίσης εδώ είναι

αποθησαυρισμένη η περίφημη βιβλιοθήκη της Παναγίας του Κάστρου που περιέχει χειρόγραφα και παλαιύτυπα που χρησιμοποιούσαν σε δύσκολες εποχές οι μαθητές της Σχολής του Μοναχού Δαμασκηνού, ο οποίος την ίδρυσε το 1726 και λειτούργησε στο χώρο αυτό για μισό περίπου αιώνα (μέχρι τα μέσα του 18ου αιώνα), αποτελεί δε το πρώτο Ελληνικό σχολείο του νησιού.

β) Από Λακκί για Ξηρόκαμπο

Αφήνοντας το Λακκί με κατεύθυνση που οδηγεί στον Ξηρόκαμπο φθάνουμε στα Τεμένια. Εκεί ήταν η βιομηχανική ζώνη ενώ σήμερα βρίσκεται το κτίριο της ΔΕΗ (πρώην SIER). Δίπλα ακριβώς βρίσκεται ο χώρος που κάποτε στεγαζόταν το εργοστάσιο αεριούχων Dogliani. Αμέσως μετά ήταν το ξυλουργείο του ιταλού Renzo, που διέθετε την μοναδική μηχανή κοπής και επεξεργασίας ξύλου. Εκεί κοντά βρισκόταν και το καθολικό νεκροταφείο. Σήμερα λειτουργεί ως ορθόδοξο ενώ παραμένουν μερικοί ιταλικοί τάφοι. Αφήνοντας πίσω τα Τεμένια, στα Λέπια βρίσκεται το ψυχιατρικό νοσοκομείο, που κτίσθηκε για να στεγάσει τον ιταλικό αεροναύσταθμο G. Rosseti (βάση υδροπλάνων). Διακρίνονται τα εντυπωσιακά κτίρια και ένας από τους δύο γερανούς, που κάποτε ανύψωναν τα υδροπλάνα να τα βγάλουν στην στεριά. Τα τρία μεγάλα υπόστεγα υδροπλάνων δεν υπάρχουν πλέον, το ένα μάλιστα από αυτά βρίσκεται σήμερα στο Τατόϊ Αττικής και στεγάζει το αεροπορικό μουσείο. Όταν αφήσουμε στα δεξιά την πύλη του Κρατικού Θεραπευτηρίου και συνεχίσουμε τον δρόμο προς τον Ξηρόκαμπο, συναντάμε τον οικισμό Σφακιά, και στα αριστερά ένα ασφαλτοστρωμένο δρόμο, που μας οδηγεί στο όρος Τσίγκουνα. Εκεί υπάρχουν τα κτίρια στρατωνισμού της πυροβολαρχίας 113 καθώς και το μηχανοστάσιο για τις ηλεκτρογεννήτριες. Το ανέβασμα στο Παλιόκαστρο εξασφαλίζει μια επίσκεψη σε μνημεία ιστορικού και ταυτόχρονα θρησκευτικού ενδιαφέροντος, όπως το εκκλησάκι της Παναγίας και τα ερείπια της παλαιοχριστιανικής βασιλικής. Μέσα στην ακρόπολη κατέφευγαν να προφυλαχθούν από επιδρομές οι πρόγονοι των σημερινών Λερίων. Συνεχίζοντας τον δρόμο προς τον Ξηρόκαμπο, θα συναντήσουμε την εκκλησία του χωριού, Αγ. Φανούριος, από την οποία περνά ένας δρόμος που οδηγεί στο όρος Σκουμπάρδα στα κτίρια στρατωνισμού των πυροβολαρχιών 262 και στον Αγ. Γεώργιο. Ο δρόμος είναι

ασφαλτοστρωμένος μόνο στην αρχή της διαδρομής. Η θέα από την κορυφή είναι πανοραμική για όλο το νησί και το Αιγαίο. Κατηφορίζοντας τον δρόμο του Ξηροκάμπου προς την παραλία, διερχόμαστε μέσα από το χωριό. Ο δρόμος συνεχίζει μέχρι το Διαπόρι - Τούρτουρας και τον φωτοηλεκτρικό σταθμό FT3. Η διαδρομή είναι ασφαλτοστρωμένη μέχρι το εκκλησάκι της Παναγιάς της Καβουράδαινας. Από το Διαπόρι ως τις πυροβολαρχίες 281 και 388 η πρόσβαση γίνεται πεζή, αλλά αξίζει τον κόπο, διότι στα κτίρια στρατωνισμού των πυροβολαρχιών διακρίνονται ακόμα τοιχογραφίες που έγιναν την περίοδο της κατοχής.

γ) Από Λακκί για Πατέλλα

Στην διαδρομή προς την Πατέλλα, μια διαδρομή που προσφέρει πολλές πληροφορίες για τη στρατιωτική οργάνωση των Ιταλών στο νησί, περνάμε πρώτα από το μνημείο του αντιτορπιλικού «Βασίλισσα Όλγα», στην παραλία του Λακκίου. Στα δεξιά μας βλέπουμε το κτίριο της Ιταλικής Ναυτικής Διοίκησης με την μεγάλη αποθήκη δίπλα του. Σχεδόν αμέσως μετά υπάρχει το κτίριο της ΥΝΤΕΛ και το κτίριο διαμονής του Διοικητή της Ναυτικής Βάσης (εδώ διέμενε και ο τελευταίος διοικητής ναύαρχος Mascerra). Τα κτίρια στην Γωνιά ήταν τα πρώτα που χτίστηκαν, πριν από την πόλη του Λακκίου, αλλά συνέχισαν να χτίζονται και αργότερα. Αριστερά φαίνεται η αποβάθρα που έδεναν οι τορπιλάκατοι (και σήμερα χρησιμοποιείται ως μαρίνα). Ακριβώς από πάνω, στην κορυφή του λοφίσκου υπάρχει η βάση του αντιαεροπορικού πολυβόλου (αερόφωνο). Αφού περάσουμε τη Γωνιά, μέσα από μια πευκόφυτη δασώδη περιοχή συναντούμε το Κουλούκι και την Μερικιά.

Εκεί βρίσκονται εγκαταλελειμμένες οι μεγάλες υπόγειες αποθήκες πυρομαχικών και τα συνεργεία. Εδώ θα συναντήσουμε το περίφημο Πολεμικό Μουσείο «ΤΟΥΝΕΛ» στο οποίο εκτίθενται πολεμικά αντικείμενα, φωτογραφικό και οπτικοακουστικό υλικό από τη «Μάχη της Λέρου». Συνεχίζοντας φτάνουμε στο στόμιο του φυσικού λιμανιού, στο ακρωτήριο Κατσούνι, όπου θα δούμε τα κτίρια στρατωνισμού, τον χώρο της μηχανής που τραβούσε το ανθυποβρυχιακό δίκτυο και την κολόνα που τύλιγε το καλώδιο με τα διάφορα εμπόδια, που έκλειναν την είσοδο του κόλπου. Εδώ βλέπει κανείς τις βάσεις των πυροβόλων της 250 και 227 πυροβολαρχίας και το μισογκρεμισμένο παρατηρητήριο. Επιστρέφοντας προς τον κεντρικό δρόμο και συνεχίζοντας φθάνουμε στην πυροβολαρχία Ducci όπου συναντούμε κάποια κτίρια, το ένα με θωρακισμένα παράθυρα και πόρτες. Τα σημάδια από τις ανατινάξεις είναι εμφανή.

Συνεχίζοντας φθάνουμε στην κορυφή της Πατέλλας. Στο χώρο αυτό ήταν κάποτε η διοίκηση της FAM DI CAT, δηλαδή η διοίκηση και ο συντονισμός ολόκληρου του αντιαεροπορικού συστήματος. Διέθετε και αερόφωνα για τον εντοπισμό αεροπλάνων με παρατηρητήρια υπό την διοίκηση του αντιπλοιάρχου V. Spigai. Σήμερα η στέγη του παρατηρητηρίου είναι γκρεμισμένη. Υπάρχουν τα υπολείμματα ενός μεγάλου και ενός μικρότερου αερόφωνου. Επίσης υπάρχουν και τα κτίρια στρατωνισμού και διοίκησης.

δ) Από Λακκί για Παρθένι

Στην διαδρομή προς τον Πλάτανο, στο ύψος της Άγκυρας συναντούμε έναν δρόμο στα δεξιά, που αν τον ακολουθήσουμε, φθάνουμε στην περιοχή Βίγλα όπου βρίσκεται η πυροβολαρχία 306. Είναι από τις πιο εντυπωσιακές οχυρές θέσεις του νησιού. Υπάρχουν οι σήραγγες εισόδου, οι θέσεις πυροβόλων και το κτίριο στρατωνισμού. Αν στο ύψος της Άγκυρας στρίψουμε αριστερά φθάνουμε στον Άγιο Νικόλαο τον φτωχό. Εκεί βρίσκεται ο ιταλικός ασύρματος με τρεις πανύψηλες κεραιές και το κτίριο τους, που σήμερα είναι ανοικτό και εγκαταλελειμμένο. Από την Άγκυρα στρίβοντας αριστερά φθάνουμε στη θέση Ράχη όπου ακόμα φαίνονται οι θέσεις της 211 πυροβολαρχίας. Συνεχίζοντας την διαδρομή από την Ράχη θα φθάσουμε, στην Καμάρα και τα Άλιντα. Στα Άλιντα αξίζει να επισκεφθούμε το λαογραφικό και ιστορικό μουσείο «Μανόλης Ήσυχος» στον Πύργο Μπελλένη, το οποίο είναι το μοναδικό μουσείο νεότερης ιστορίας της Δωδεκανήσου.

Φεύγοντας από τα Άλιντα και οδεύοντας προς το Παρθένι, στις περιοχές Καμάρα και Σμαλού θα συναντήσουμε μερικές από τις ιταλικές αποθήκες που χρησιμοποιούνται και σήμερα. Αμέσως μετά ένας χωματόδρομος οδηγεί στην πυροβολαρχία 906 στη Διπλόγουρνα, με ένα κτίριο στρατωνισμού όπου διακρίνονται τοιχογραφίες και επιγραφές στους τοίχους. Στην περιοχή Μάρκελλος βρίσκονται τα κατάλοιπα της πυροβολαρχίας, Farinata. Φθάνοντας στο Παρθένι, θα δούμε πολλά στρατιωτικά κτίρια τα οποία είναι σε λειτουργία και σήμερα, αλλά απαγορεύεται η είσοδος. Στην αποβάθρα διακρίνονται ακόμα, οι σιδηροτροχιές για τα βαγόνια που μετέφεραν τις νάρκες και τις τορπίλες. Συνεχίζοντας συναντάμε το λιμανάκι της Ρίνας. Εκεί είχε καταφύγει το "Inocea", που το ανακάλυψαν και το βύθισαν οι Γερμανοί. Ένα μικρό τμήμα γλίτωσε από την διάλυση και βρίσκεται μισοβυθισμένο κοντά στην ακτή. Ακόμα μπορούμε να διακρίνουμε τις δέστρες, που έδεναν

τα πλοία και υπολείμματα από το ανθυποβρυχιακό δίκτυ. Προχωρώντας προς τον Μπλεφούτι, στο ύψωμα υπάρχουν τα υπολείμματα της 888 πυροβολαρχίας. Στο ακρωτήριο Ασφούγκαρος βρισκόταν η πυροβολαρχία 899, διασώζεται το κτίριο στην πρόσοψη του οποίου υπάρχει η επιγραφή «Siamo orgogliosi di occupare un posto di combattimento, di sacrifici e di dovere», δηλαδή «είμαστε υπερήφανοι που βρισκόμαστε σε μια θέση μάχης, θυσίας και καθήκοντος». Αμέσως μετά είναι ο κόλπος της Βαγιάς όπου αποβιβάστηκαν οι Γερμανοί, μετά τη μάχη της Λέρου. Απέναντι στο νησάκι Στρογγυλή, βρίσκεται βυθισμένο σε βάθος έξι μέτρων ένα γερμανικό αποβατικό. Επίσης στις θέσεις Άγιος Πολύκαρπος, Άγιος Σπυρίδωνας, Γέρακας, Κλειδί, Θυμάρι και Φακουδιά, καθώς και σε άλλα σημεία υπάρχουν και άλλες πυροβολαρχίες εκ των οποίων αρκετές διαθέτουν και τοιχογραφίες εκείνης της εποχής.

Τέλος, η Λέρος, όπως και άλλα νησιά του Αιγαίου, μπορεί να αναπτύξει τουρισμό που ενδιαφέρεται για το λεγόμενο bird watching (παρατήρηση της άγριας ζωής), όπως επίσης, σε οργανωμένο πλαίσιο, του τουρισμού που ασχολείται με το κυνήγι. Στην Λέρο δραστηριοποιείται και **Κυνηγετικός Σύλλογος**, ο οποίος ιδρύθηκε το 1998 και αριθμεί περίπου 300 μέλη. Πρόκειται για έναν ουσιαστικά νέο σύλλογο. Κατασκεύασαν ιδιόκτητα γραφεία, δύο κλωβούς εξοικείωσης θηραμάτων, αλλά και πυρήνα προσαρμογής θηραμάτων στον κυνηγότοπο. Τοποθέτησαν ποτίστρες για να βρίσκουν νερό τα θηρεύσιμα είδη τους άνυδρους καλοκαιρινούς μήνες. Προχώρησαν στην κατασκευή πυροφυλακίου, ενώ κατασκεύασαν επίσης καταφύγιο για τους κυνηγούς αλλά και χώρους ξεκούρασης για κυνηγούς και φυσιολάτρες. Κάνουν επίσης έργα βελτίωσης βιοτόπων (καλλιέργειες, σπορές για τον σιτισμό των θηραμάτων), εκτρέφουν θηραματικούς πληθυσμούς και κάνουν και απελευθερώσεις. Έχουν καθαρίσει βιοτόπους από απορρίμματα και παράλληλα συνεργάζονται με διάφορους φορείς για την προστασία των δασών (δασοπροστασία-δασοπυρόσβεση). Στον τομέα αυτό ανήκει 20μελής ομάδα μελών του Κ.Σ. με τον ομοσπονδιακό θηροφύλακα.

Έχουν επίσης δημιουργήσει μια ομάδα διαχειριστικού σχεδιασμού, που ασχολείται με την έρευνα για τη διαχείριση και προστασία των ειδών της άγριας πανίδας και των βιοτόπων, ώστε να μπορούν να αξιοποιηθούν από τους κυνηγούς. Επιπλέον, ο σύλλογος ασχολείται με το σιτισμό των άγριων ειδών σε περιόδους δυσμενών καιρικών συνθηκών και επίσης με την

παρακολούθηση των απελευθερωμένων θηρεύσιμων ειδών αλλά και των ημερόβιων αρπακτικών. Έχουν κάνει δεντροφυτεύσεις, ενώ έχουν τοποθετήσει πινακίδες για την προστασία των δασών. Στο πλαίσιο πάντα της προσφοράς προς το σύνολο, προσφέρουν όπου μπορούν ανθρωπιστική βοήθεια σε διάφορες κοινωνικές ομάδες, πραγματοποιούν εκδηλώσεις φιλοπεριβαλλοντικού χαρακτήρα. Προβάλλουν τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές εκπομπές με αυτό το περιεχόμενο ενώ τυπώνουν και διανέμουν έντυπα για την αντιτυρική περίοδο. Οργανώνουν αιμοδοσία μεταξύ των μελών και τέλος έχουν προχωρήσει στην εκπόνηση πιλοτικού προγράμματος θηραματικής διαχείρισης. Αυτό το πρόγραμμα περιλαμβάνει συνολικό σχεδιασμό ανάπτυξης και διαχείρισης των θηραματικών πληθυσμών της Λέρου. Στα μελλοντικά σχέδια είναι η κατασκευή εκτροφείου θηραμάτων και η κατασκευή ενός φυσικού εκτροφείου σε βραχονησίδα της περιφέρειας. Σημειώνεται πως στο νησί έχουν εμφανιστεί πολλά κρούσματα λαθροθηρίας, κυρίως από επισκέπτες.

Τα κυριότερα ενδημικά είναι το αγριοκούνελο και η πέρδικα τσούκαρ. Η συνεχιζόμενη εμφάνιση της αιμορραγικής νόσου στους πληθυσμούς του αγριοκούνελου είναι η βασική αιτία της μη αύξησης των πληθυσμών του είδους. Όσο για την πέρδικα τσούκαρ, οι πληθυσμοί της βρίσκονται σε ικανοποιητικά επίπεδα με αποτέλεσμα να είναι και το κύριο θηρεύσιμο είδος κατά τη διάρκεια της κυνηγετικής περιόδου. Τα αποδημητικά θηράματα είναι η μπεκάτσα, η τσίχλα, ο κότσυφας. Οι πληθυσμοί τους κατά την περίοδο της μετανάστευσης αυξομειώνονται σύμφωνα με τις κλιματολογικές συνθήκες. Το θετικό είναι ότι δεν αντιμετωπίζουν προβλήματα με τους άρπαγες. Οι πληθυσμοί στην περιφέρεια βρίσκονται σε λογικά επίπεδα με αποτέλεσμα να λειτουργούν άριστα ως ρυθμιστές του οικοσυστήματος. Αντιθέτως, η εκρηκτική αύξηση των πληθυσμών της κουρούνας είναι ένα σημείο διερεύνησης και διαχείρισης.

1.7.6.3. Θαλάσσιος Τουρισμός- Θαλάσσια Περιήγηση

Το νησιωτικό σύμπλεγμα της Λέρου είναι ένας ιδανικός τόπος για την πραγματοποίηση διακοπών με σκάφος (ιστιοπλοϊκό, φουσκωτό, Yatch). Τα νησάκια και ο μεγάλος αριθμός των κόλπων και των όρμων αποτελούν ιδανικό μέρος για τον τουρισμό της θαλάσσιας περιήγησης. Η Λέρος είναι βασικός προορισμός, της δεύτερης μεγαλύτερης αγοράς

θαλάσσιας περιήγησης στην Ελλάδα, που είναι αυτή των Δωδεκανήσων (η πρώτη είναι το Ιόνιο).

Το μεγάλο φυσικό της λιμάνι και η στρατηγική θέση της Λέρου στα Δωδεκάνησα και στο Αιγαίο γενικότερα, γεγονός που αποδεικνύεται και ιστορικά, προσελκύει εκατοντάδες θαλάσσιους περιηγητές κάθε καλοκαίρι. Η Λέρος βρίσκεται ανάμεσα σε πολλούς θαλάσσιους προορισμούς που έχουν την αφετηρία τους είτε κάποιο ελληνικό ή κάποιο τουρκικό τουριστικό λιμένα.

Ο κόλπος στο Λακκί είναι 4.500 μέτρων με μεγάλο βύθισμα. Είναι αναμφισβήτητα ο καλύτερος φυσικός λιμένας όλης της ανατολικής Μεσογείου. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο που στην Λέρο, εδώ και πολλά χρόνια, λειτουργούν δύο (2) ιδιωτικές μαρίνες, με πολλές και αξιόλογες υπηρεσίες, αλλά και πολλούς ντόπιους εργαζόμενους. Οι εργαζόμενοι αυτοί μάλιστα εργάζονται στις μαρίνες και ειδικότερα στις ναυπηγοεπισκευαστικές τους εργασίες καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου. Ειδικότερα λειτουργούν:

- Η Leros Marina -Enros S.A. η οποία βρίσκεται στο βορειοανατολικό μέρος και στο τέλος του κόλπου, στο ακριβές σημείο όπου οι Ιταλοί έδεσαν τα υδροπλάνα τους.

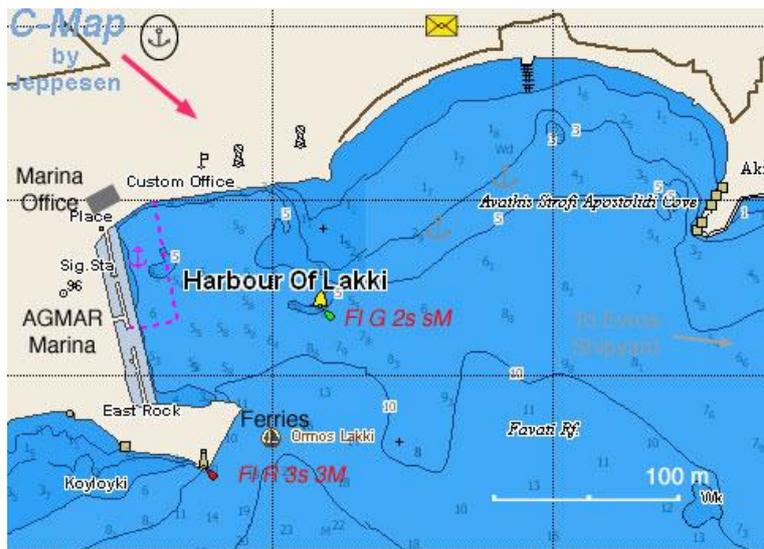

Η μαρίνα καταλαμβάνει έκταση 45.000m², με χώρο ελλιμενισμού 250 τουλάχιστον σκαφών και έχει όλες τις εξυπηρετήσεις μιας πολύ σύγχρονης μαρίνας τόσο σε επίπεδο τουριστικών εξυπηρετήσεων όσο σε επίπεδο επισκευαστικό. Η μαρίνα χρησιμοποιεί δύο γερανούς ανέλκυσης των σκαφών στην ξηρά για διαχείριση και επισκευή. Ο ένας είναι ένα travel lift ανυψωτικής ικανότητας 40 τόνων και ο άλλος είναι ένας κλασικός δικτυωτός γερανός ανυψωτικής ικανότητας 120 τόνων. Διαθέτει συνεργεία για κάθε είδους επισκευές, από μηχανές, πλαστικά, αντιοσμωτική προστασία, πανιά, ξυλουργικά,

υδραυλικά, ανοξείδωτα, συγκολλήσεις, μετατροπές και κάθε είδους βαψίματα, ως και καθετί που αφορά τα σκάφη.

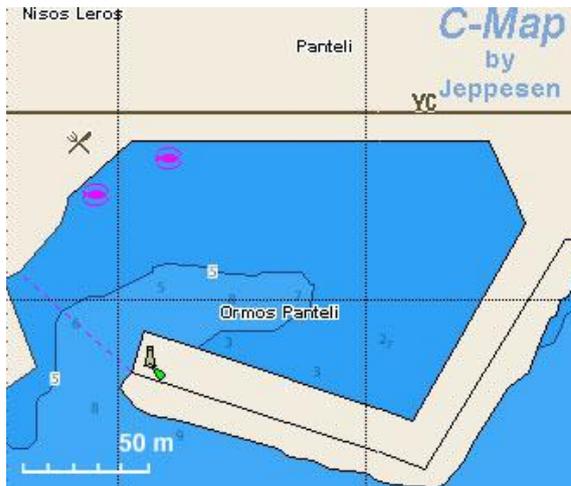
- Η μαρίνα Agmar S.A.

Η δεύτερη μαρίνα είναι η Agmar S.A., η οποία ιδρύθηκε το 1994. Η μαρίνα βρίσκεται στην αριστερή πλευρά του λιμανιού, ακριβώς πέρα από την εμπορική προβλήτα στην πόλη της Λακκί, επιφάνειας 10.000 m².

Η μαρίνα διαθέτει όλες τις σύγχρονες εξυπηρετήσεις για περίπου 50-75 σκάφη. Επενδύσεις της, μέσα στο 2011-2012 προβλέπεται να αυξήσουν την δυναμικότητά της κατά 30-40 σκάφη. Το 1999 η ίδια εταιρία ίδρυσε σύγχρονο ναυπηγείο στο Παρθένι, ένα καλά προστατευμένο λιμάνι, το οποίο βρίσκεται στα βόρεια της Λέρου 10 ν.μ. από την Μαρίνα στο Λακκί .

Στην Λέρο υπάρχουν και άλλες θέσεις προσωρινού ελλιμενισμού σκαφών αναψυχής. Υπάρχει λιμενική εγκατάσταση στο Παντέλι, η οποία φιλοξενεί κυρίως αλιευτικά σκάφη.

Ενώ υπάρχουν και πέντε (5) θέσεις αγκυροβολίων στις εξής περιοχές:

- Ξερόκαμπος
- Βρωμόλιθος
- Άλιντα
- Μπλεφούτι
- Παρθένι

Στην Λέρο επίσης δραστηριοποιείται και δύο εκδρομικά σκάφοι τα οποία το καλοκαίρι κάνει καθημερινές εκδρομές στα μικρά νησιά βόρεια της Λέρου όπως το Μαράθι, Ασπρονήσια, Τηγανάκια και Λειψούς. Κάθε μέρα υπάρχει διαφορετικό δρομολόγιο από την Αγία Μαρίνα. Επίσης κάθε χρόνο στη Λέρο διοργανώνονται επίσημοι αγώνες φουσκωτών σκαφών στο λιμάνι Λακκίου, για το Πανελλήνιο Πρωτάθλημα.

Μια ακόμη σημαντική εκδήλωση που έχει να κάνει με την θάλασσα είναι τα «ΑΛΙΝΤΙΑ» που διοργανώνονται στα Άλιντα. Είναι μια ιστορική εκδήλωση που διεξάγεται κάθε Αύγουστο από το 1907 έως σήμερα. Τα πρώτα «ΑΛΙΝΤΙΑ» διοργανώθηκαν από τρεις Λέριους της Αιγύπτου, μέλη της Λεριακής Αδελφότητας που ιδρύθηκε το 1873 στο Κάιρο. Πρόκειται για ναυταθλητικούς αγώνες οι οποίοι περιλαμβάνουν αγωνίσματα ιστιοδρομίας, κολύμβησης, κατάδυσης, κωπηλασίας, ιστιοσανίδας και θαλάσσιου σκι και καταλήγουν σε λαμπερό πανηγύρι με βεγγαλικά.

Τέλος, αναφερόμαστε στην δυνατότητα ανάπτυξης στο νησί του αλιευτικού τουρισμού είτε με καΐκι, είτε με ψαροντούφεκο, καθώς όλο το νησί είναι ένας ψαρότοπος, ένας παράδεισος για κάθε ερασιτέχνη ψαρά. Σημειώνεται πως το νησί επιλέχθηκε και

διοργανώθηκε με πλήρη επιτυχία το 6ο Παγκόσμιο Φεστιβάλ Ψαροτούφεκου «Spearfishing Champions League».

1.7.6.4. Καταδυτικός Τουρισμός

Η Λέρος, διαθέτει ένα μοναδικό υποθαλάσσιο πλούτο, σε παγκόσμιο επίπεδο, ο οποίος έχει τις δυνατότητες να εξελιχθεί σε ατμομηχανή της λεριακής οικονομίας.

Όπως είναι γνωστό στον βυθό της Λέρου, υπάρχουν δεκάδες ναυάγια από την εποχή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, που είναι πραγματικά μαγνήτης για οποιαδήποτε δύτη σε ολόκληρο τον κόσμο, ανεξαρτήτου επιπέδου. Μάλιστα, επειδή η Λέρος είναι ένα ηφαιστειακό νησί, η διαφάνεια του ύδατος είναι πολύ υψηλή, με ορατότητα σε βάθος 30-45 μέτρων. Στη Λέρο, η Εφορεία Ενάλιων Αρχαιοτήτων έχει αποδεσμεύσει δύο περιοχές όπου επιτρέπεται η υποβρύχια δραστηριότητα:

- περιοχή από ακρωτήριο Σουμάρι έως ακρωτήριο Μαύρος Κάβος και
- περιοχή από όρμο Ξηροκάμπου έως όρμο Διαπόρι.

Ο Δήμος της Λέρου έχει ζητήσει την αποδέσμευση 7 ναυαγίων του 2ου Παγκοσμίου Πολέμου για να είναι προσβάσιμα στους δύτες. Κατά το Δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο η Λέρος έζησε μια από τις μεγαλύτερες μάχες στην ανατολικό μεσόγειο όταν οι Γερμανικές δυνάμεις βομβάρδισαν το νησί για το καταλάβουν από τις συμμαχικές δυνάμεις και τους Ιταλούς που είχαν συνθηκολογήσει. Η μάχη διάρκεσε 50 περίπου ημέρες από το Σεπτέμβρη - Νοεμβριο του 1943. Πολλά πλοία και αεροπλάνα βυθίστηκαν στη Λέρο στην διάρκεια αυτών των μαχών. Ο βυθός της Λέρου αποτελεί ένα μοναδικό μουσείο του Β' παγκοσμίου πολέμου για όσους ασχολούνται με τις καταδύσεις και ο υποβρύχιος πλούτος του νησιού είναι μαγνήτης έλξης για τον καταδυτικό τουρισμό. Τα βασικότερα και γνωστότερα ναυάγια είναι:

- Ναυάγιο ελληνικού αντιτορπιλικού «Βασίλισσα Όλγα». Το πλοίο βυθίστηκε στις 26 Σεπτεμβρίου του 1943, σηματοδοτώντας ουσιαστικά την έναρξη της Μάχης της Λέρου⁸. Το ναυάγιο βρίσκεται σε απόσταση μικρότερη του μισού μιλίου και σε

---

⁸ Το Βασίλισσα Όλγα βυθίστηκε από γερμανική αεροπορική επιδρομή στις 26 Σεπτεμβρίου 1943, ενώ ήταν αγκυροβολημένο στον όρμο Λακκί της Λέρου. Οι κάτοικοι του Λακκίου

μέγιστο βάθος 32 μέτρων. Τεράστιοι κάλυκες, βλήματα, σφαίρες, βόμβες βυθού, ακόμα και ανθρώπινα οστά δημιουργούν μια υποβλητική ατμόσφαιρα.

- Ναυάγιο Junkers-52. Γερμανικό μεταγωγικό αεροσκάφος, που μετέφερε τους αλεξιπτωτιστές με προορισμό τη Λέρο. Είναι ένα από τα πολλά αεροπλάνα που καταρρίφθηκαν από την αεράμυνα του νησιού κατά τη διάρκεια της μάχης. Βρίσκεται ανεστραμμένο στο βυθό, στην περιοχή της Άνω Ζύμης, σε απόσταση τριών μιλίων από τον κόλπο των Αλιντών και σε μέγιστο βάθος 45 μέτρων. Υπάρχει δυνατότητα διείσδυσης στο εσωτερικό του.
- Ναυάγιο ιταλικού πλοίου ανθυποβρυχιακής προστασίας. Ιταλική φορτηγίδα μετασκευασμένη για να ασφαλίσει με ανθυποβρυχιακό μεταλλικό δίκτυο τον κόλπο του Παρθενίου⁹. Βυθίστηκε μαζί με πολλά άλλα πλοία, από βόμβα γερμανικού αεροσκάφους που προκάλεσε μεγάλο ρήγμα στην αριστερή πλευρά του. Βρίσκεται σε απόσταση περίπου δύο μιλίων από την ακτή του Παρθενίου και σε μέγιστο βάθος 48 μέτρων. Το πλοίο είναι βυθισμένο στη «θέση» του και λειτουργεί ως τεχνητός ύφαλος, συγκεντρώνοντας ποικίλη υποβρύχια ζωή. Δυστυχώς, το ναυάγιο είναι δίπλα σε ιχθυοκαλλιέργεια οπότε και η ορατότητα είναι περιορισμένη.
- Ναυάγιο γερμανικού αποβατικού. Ελαφρύ γερμανικό αποβατικό τύπου «H», που χτυπήθηκε στις 12 Νοεμβρίου του 1943, από την ιταλική πυροβολαρχία PL 888, στο ύψωμα Μπλεφούτι και βυθίστηκε στη βραχονησίδα Στρογγυλή¹⁰. Βρίσκεται σε

χαρούμενοι από την παρουσία του ελληνικού πλοίου σπεύδουν να το επισκεφτούν (9 πολίτες βρήκαν τον θάνατο κατά την επίθεση και τη βύθιση του πλοίου). Εκείνη την ώρα στην Κρήτη γερμανικά βομβαρδιστικά ετοιμάζονταν να κάνουν επιδρομή στο νησί και έτσι η μάχη της Λέρου άρχισε. Ακόμα και σήμερα οι κάτοικοι λένε ότι επίτηδες δεν σήμανε ο αεροπορικός συναγερμός, οι Ιταλοί φασιστές ήξεραν για τα δυο πλοία που είχαν ρίξει άγκυρα και υπολόγιζαν ότι αυτά θα ήταν ο στόχος των βομβαρδιστικών. Το γερμανικό σμήνος των j88 επιτέθηκε 3 φορές κατά των πλοίων (5 λεπτά κράτησε η επίθεση τους), οι ναύτες του ελληνικού πλοίου έβαλαν με τα αντιαεροπορικά τους, αλλά μάταια.)

⁹ Πρόκειται για μια Ελληνική φορτηγίδα που είχαν επιτάξει οι Ιταλοί, και την χρησιμοποιούσαν για να σέρνει το ανθυποβρυχιακό δίκτυο. Είχαν αφαιρέσει την προπέλα (για να μην μπλέκεται στο δίκτυο) και τις μηχανές του πλοίου, και η κίνηση γινόταν με δυο μοτέρ που είχαν τοποθετήσει στη πλώρη και πρύμνη.

¹⁰ Ο Γερμανικός στρατός ήθελε να κόψει το νησί στα δυο έτσι ένας στολίσκος από αποβατικά ξεκίνησε από την Κάλυμνο να κάνει απόβαση σε τρία σημεία, ένα από αυτά μετέφερε το III/440ο τάγμα γρεναδιέρων. Η πυροβολαρχία 899 από το Πλειοδότη άνοιξε πυρ και μια οβίδα κτύπησε το πηδάλιο. Ακυβέρνητο πλέον έκανε κύκλους στη νήσο Στρογγυλή προσκρούοντας επανειλημμένως στα βράχια, έγιναν εκρήξεις των πολεμοφοδίων που είχε και ξέσπασε πυρκαγιά με αποτέλεσμα να βούλιαξει. Οι επιζήσαντες 35 Γερμανοί κρύφτηκαν στην νότια μεριά της νήσου όπου και μετά από δυο μέρες ταλαιπωρημένοι πλέον πιάστηκαν αιχμάλωτοι από τους Ιταλούς

απόσταση 8 μιλίων από το λιμάνι των Αλιντών και σε μέγιστο βάθος 17-20 μέτρων, με καλή ορατότητα. Σε πολλά σημεία βλέπεις ακόμα τον φορητό εξοπλισμό.

Καταδυτικό ενδιαφέρον επίσης αποτελούν τα ανθυποβρυχιακά δίκτυα στην είσοδο για το λιμάνι του Λακκίου. Πριν ακόμα από τον πόλεμο οι Ιταλοί οχύρωναν το νησί με παράκτια πυροβόλα και ανθυποβρυχιακά δίκτυα, στην είσοδο για το φυσικό λιμάνι του Λακκίου τοποθέτησαν ανθυποβρυχιακό δίκτυο σε τρία επίπεδα, συνδεδεμένο από τα βράχια με αλυσίδες και τις γνωστές βαρέλες.

Στην αναπτυξιακή μελέτη «Σχέδιο Στρατηγικής Ανάπτυξης του Νομού Δωδεκανήσου, 2007-2015» του Ινστιτούτου Περιφερειακής Ανάπτυξης, περιλαμβάνεται συγκεκριμένη πρόταση για την ανάπτυξη ενός συνδιασμού θαλάσσιων και χερσαίων διαδρομών.

Συνδυασμένες χερσαίες διαδρομές και καταδύσεις στη νήσο Λέρο:

1. Θέση Λακκί: κατάδυση στο ναυάγιο του αντιτορπιλικού «Βασίλισσα Όλγα». Η κατάδυση πραγματοποιείται περίπου στη μέση του κόλπου. Από το σημείο αυτό, ο επισκέπτης, μέσα από την αφήγηση του οδηγού – ξεναγού, μπορεί να αποκτήσει πολύ γρήγορα μια πρώτη ισχυρή εικόνα σχετικά με τη μάχη της Λέρου, καθώς φαίνονται όλα τα γύρω υψώματα, οι βάσεις στα Λέπιντα, τα πολυβολεία στο Κάτω Κατσούνι και άλλα. Το απόγευμα της ίδιας μέρας η επίσκεψη μπορεί να συμπεριλάβει τις εγκαταστάσεις στο ύψωμα Πατέλα. Ο επισκέπτης θα απολαύσει μια όμορφη άγρια διαδρομή, η οποία καταλήγει στα κτίρια των στρατώνων, έχοντας την ευκαιρία να βρεθεί στο εσωτερικό καταφυγίων, πολυβολείων, αερόφωνων και του αρχηγείου της διοίκησης που είναι σκαμμένο μέσα στο βουνό. Βλέποντας τη θέα, καθώς και τον κόλπο του Λακκίου, ο οδηγός – ξεναγός θα διηγηθεί την ιστορία σχετικά με τα γεγονότα της βύθισης του «Βασίλισσα Όλγα» και άλλες ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες της ιστορίας.

2. Θέση Αγία Μαρίνα, στον κόλπο των Αλιντών. Αναχώρηση για το ναυάγιο του γερμανικού αεροπλάνου Junkers-52. Κατά την πορεία του σκάφους ο οδηγός - ξεναγός θα περιγράψει όλη την προσπάθεια των Γερμανών για την απόβασή τους στα Αλιντά και τη ρίψη των αλεξιπτωτιστών στη Ράχη. Οι δύτες θα καταδυθούν και θα φθάσουν έως την πόρτα από την οποία πήδαν οι αλεξιπτωτιστές με σκοπό την κατάληψη της Λέρου. Το απόγευμα της ίδιας μέρας μπορεί να πραγματοποιηθεί επίσκεψη στο καταφύγιο – σπήλαιο, ακριβώς πάνω από την Αγία Μαρίνα. Επίσκεψη στο αρχηγείο των Άγγλων. Ο οδηγός - ξεναγός θα περιγράψει με λεπτομέρειες την ιστορία, εξηγώντας από ποιά σημεία χτυπήθηκαν τα

αεροσκάφη και κατέπεσαν στη θάλασσα, τις μάχες των αλεξιπτωτιστών, το συντονισμό που έκανε ο στρατηγός Τίλνεϊ και την παράδοση των Άγγλων.

3. Θέση Αγία Μαρίνα, στον κόλπο των Αλιντών. Αναχώρηση για το ναυάγιο του γερμανικού αποβατικού στη βραχονησίδα Στρογγυλή. Κατά τη διάρκεια της διαδρομής ο οδηγός εξηγεί και δείχνει τα απόκρημνα σημεία απ' όπου επιχειρούσαν τις αποβάσεις τους οι γερμανικές δυνάμεις. Το ναυάγιο βρίσκεται σε εύκολο βάθος και έχει ενδιαφέρουσα ιστορία. Το απόγευμα της ίδιας μέρας μπορεί να πραγματοποιηθεί επίσκεψη στην πυροβολαρχία στο ύψωμα του Μάρκελλου. Μέσα από μια εναλλακτική διαδρομή, ο επισκέπτης θα καταλήξει στην πυροβολαρχία «Φαρινάτα», όπου σώζονται μοναδικό πολυβολείο - παρατηρητήριο, οι βάσεις από τα τεράστια κανόνια, κτίρια και άλλα. Ενδιαφέρουσα είναι η εμπειρία της θέας προς την βραχονησίδα Στρογγυλή (όπου βυθίστηκε το γερμανικό αποβατικό), μέσα από το στενό άνοιγμα της πολεμίστρας.

4. Λακκί - τεράστια καταφύγια της Μερικιάς - σκαμμένο νοσοκομείο - κτίριο κέντρου ασυρμάτου Λέρου, σε απόσταση δυο χιλιομέτρων από το Λακκί με πολύ εύκολη πρόσβαση.

5. Θέση Αγία Μαρίνα, στον κόλπο των Αλιντών. Αναχώρηση για το ναυάγιο του ιταλικού πλοίου που βρίσκεται σχεδόν στην είσοδο του κόλπου του Παρθενίου. Κατάδυση στο επιβλητικό ναυάγιο, με τον οδηγό να εξηγεί αλλά και να δείχνει, αργότερα, υποβρυχίως τις τεράστιες αλυσίδες που έσερναν το βαρύ μεταλλικό δίκτυ που ασφάλιζε τον κόλπο. Στη συνέχεια επιστροφή με το σκάφος από την άλλη πλευρά του νησιού, ολοκληρώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο μια κυκλική διαδρομή.

1.7.7. Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Λέρου – Ίδρυση και εξέλιξη

1.7.7.1. Εισαγωγικά - Γενικά Στοιχεία για την Ψυχική Υγεία

Από την έρευνα του Παγκοσμίου Οργανισμού Υγείας και της Παγκόσμιας Τράπεζας, η επιβάρυνση απ' τις ψυχικές νόσους στις αρχές του 1990 αποτελούσε το 9,5% όλων των νόσων, ενώ το 2029 εκτιμάται ότι θα ανέλθει στο 13,51%. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 19,40% για το 1990 και 25,91% για το 2020.

Η συνολική επιβάρυνση (%) σε Σταθμισμένα Έτη Αναπηρίας (DALY'S) παγκοσμίως το 1990 από τη μονοπολική κατάθλιψη αποτελεί το 3,68% (τέταρτη θέση), ενώ το 2020 έρχεται στη δεύτερη θέση με ποσοστό 5,66%. Στην επιβάρυνση σε DALY'S στις ανεπτυγμένες χώρες και στις πρώην σοσιαλιστικές από τις 10 κυριότερες, έρχεται δεύτερη (6,07%) και στην κατάχρηση οινόπνευματων πέμπτη με 4%.

Το 2020 η μονοπολική κατάθλιψη θα έρχεται τρίτη με 6,12% και η κατάχρηση οινόπνευματων θα έρχεται έκτη με 3,80%. Συνολικά, στα μέσα της δεκαετίας του 1990 200.000.000 άτομα νοσούσαν από ψυχικές διαταραχές, εκ των οποίων 4.500.000 υπέφεραν από σχιζοφρένεια και σχετικές ψυχώσεις.

Στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι περιπτώσεις σχιζοφρένειας και λοιπών ψυχωσικών συνδρόμων από 16,7 εκατομμύρια το 1995 θα ανέλθουν στα 24,4 εκατομμύρια στις αρχές της νέας χιλιετίας. Πρέπει επίσης να σημειωθούν τα ακόλουθα :

- Το 1/3 όλων των επισκέψεων σε υπηρεσίες πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας αφορούν σε συναισθηματικές και αγχώδεις διαταραχές.
- Έχει διαγνωσθεί ότι περίπου 60% των νοσηλευόμενων σε ψυχιατρικές υπηρεσίες υποφέρουν από ψυχώσεις.
- Το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων που επισκέπτονται συχνότερα τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας νοσεί από ψυχώσεις.

Τέλος, 20.000.000 πρόσφυγες καταγράφονται σε πολλές περιοχές του πλανήτη και γνωρίζουμε ότι σημαντικά ποσοστά από αυτούς εμφανίζουν μεγάλη πιθανότητα να εκδηλώσουν βραχείες ψυχωσικές διαταραχές, μετατραυματικό στρες και άλλες ψυχικές διαταραχές. Οι συχνά μεταβαλλόμενες κοινωνικές οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες στις Δυτικές, αλλά και στις αναπτυσσόμενες κοινωνίες, δημιουργούν ένα διαφορετικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο η κλινική ψυχιατρική καλείται να περιθάψει τα άτομα που πάσχουν από κάποια ψυχική διαταραχή.

Τέλος, με βάση έγκυρα ελληνικά επιδημιολογικά δεδομένα, περίπου 1.500.000 άτομα νοσούν από κάποια συγκεκριμένη ψυχική νόσο, από τα οποία 105.000 πάσχουν από σχιζοφρένεια, ενώ αυξάνεται ραγδαία ο αριθμός των εξαρτημένων ατόμων από ουσίες. Στον αριθμό αυτό, πρέπει να προσθέσουμε και άλλες νοσολογικές οντότητες, όπως οι συναισθηματικές ψυχώσεις και οι οργανικές και αναπτυξιακές διαταραχές, η νοητική

καθυστέρηση, καταστάσεις με χρόνια διαδρομή. Όλες αυτές οι νοσολογικές οντότητες απαιτούν, σε μικρό ή μεγάλο βαθμό, παρεμβάσεις στο άτομο ή στην οικογένεια για την ψυχοκοινωνική αποκατάσταση του ασθενούς και την ισότιμη ένταξη στην κοινότητα.

1.7.7.2. Η αναγκαιότητα ίδρυσης του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Λέρου

Στις αρχές του 20ού αιώνα οι υποδομές ψυχιατρικής περίθαλψης περιελάμβαναν το Δρομοκάϊτειο, το Αιγινήτειο, το Ψυχιατρείο της Κέρκυρας και οκτώ μικρά άσυλα στη Θεσσαλονίκη, τη Σούδα, τη Σύρο, τη Χίο, τη Λέσβο και την Κεφαλονιά. Από το 1964 άρχισαν να ιδρύονται οι πρώτες ιδιωτικές ψυχιατρικές κλινικές, που νομοθετικά δεν ρυθμιζόνταν από το νόμο ΨΜΒ.

Με εξαίρεση το Αιγινήτειο, όλα τα τότε ψυχιατρεία είχαν τα τυπικά χαρακτηριστικά του ασύλου, δηλαδή είχαν ελάχιστους γιατρούς και πάρα πολλούς φύλακες και οι συνθήκες διαβίωσης ήταν αρκετά υποβαθμισμένες (Πλουμπίδης 1981, 1989, Μαδιανός 1994).

Στις αρχές του 20ού αιώνα δημιουργείται στην Αθήνα η πρώτη εστία εγκλεισμού απόρων ψυχικά αρρώστων, στα υπόγεια του Αστυνομικού Τμήματος Μεταγωγών Αθηνών στην περιοχή της Πλάκας.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1930 ιδρύθηκε και το Δημόσιο Ψυχιατρείο Αθηνών απέναντι από τη Μονή Δαφνίου (η μονή έκειτο στα ερείπια του ιερού ναού του Δαφνίου Απόλλωνα, του επονομαζόμενου Λοξία, προστάτη των ψυχασθενών κατά τους κλασικούς χρόνους) (Φιλανδριανός 1977, Πλουμπίδης 1981). Με το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου τα υπάρχοντα ψυχιατρεία στην Ελλάδα βρέθηκαν να είναι υπερπλήρη. Έτσι, αναζητήθηκαν νέοι τόποι φιλοξενίας των ψυχικά ασθενών, σε περιοχές που διαθέτουν τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά και κυρίως τις αναγκαίες υποδομές.

Οι Γκουτίδης και Γεωργίου (κυρίως), Πρόεδρος και Γενικός Γραμματέας (αντίστοιχα) του Κοινωνικού Συνεταιρισμού Περιορισμένης Ευθύνης Δωδεκανήσου (Κοι.Σ.Π.Ε. ΤΟ. Ψ.Υ. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ), αναφέρουν σχετικά με την ιστορία του Κρατικού Θεραπευτηρίου Λέρου:

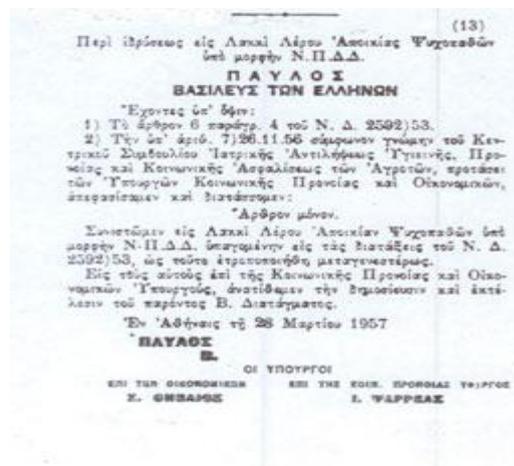
Ο Ι. Σαρρής στο βιβλίο του ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ (Αθήνα, εκδ. Εστία, 1917), στο Κεφάλαιο: «Αι λοιπαί ελληνικαί χώραι», στην παράγραφο 1 με τίτλο: «Νότια Σποράδες ή Δωδεκανήσοι», αναφέρει για τη Λέρο:

«Λέρος (7 χιλιάδες κάτοικοι), μικρά νήσος έχουσα ασφαλή λιμένα και γην εύφορον». Σ' αυτό το νησί με το πολύ μεγάλο κτιριακό απόθεμα, κληρονομιά της Ιταλικής Κατοχής (στη διάρκεια της οποίας κατασκευάστηκαν, τις δεκαετίες του '20 και του '30, Ναυτική και Αεροπορική Βάση στον όρμο Λακκίου), το τότε Υπουργείο Υγιεινής «είδε τη λύση» του προβλήματος της υπερπληρότητας που αντιμετώπιζαν τα δημόσια ψυχιατρεία της Ελλάδας. Σε μια Ελλάδα που βίωνε τις καταστροφές και τα δεινά του τελευταίου μεγάλου πολέμου και του Εμφυλίου, κοινωνικές - οικονομικές και πολιτικές συνθήκες δημιούργησαν το κατάλληλο περιβάλλον για την μεγάλη αύξηση του αριθμού των εγκλειστων στα δημόσια Ψυχιατρεία.

1.7.7.3. Ίδρυση και ιστορική εξέλιξη του Κρατικού Θεραπευτηρίου Λέρου

Με το από 18-3-1957 Βασιλικό Διάταγμα, που δημοσιεύεται στις 7-5-1957 στο ΦΕΚ 76/57 Τ. Α' ιδρύεται η «Αποικία Ψυχοπαθών Λέρου» (ήδη έχει κλείσει η Αποικία Ψυχοπαθών στη νησίδα Αγ. Γεωργίου Σαλαμίνας) σε κτίρια της Ιταλικής Ναυτικής Βάσης, στην τοποθεσία «Γωνιά» του Λακκίου. Ο οργανισμός, ο οποίος κυρώνεται με ΒΔ στις 11-12-1957 και δημοσιεύεται 2-1-1958 στο ΦΕΚ 1/58 Τ. Α', προβλέπει δύναμη 650 κλινών και 101 άτομα προσωπικό (γιατροί, νοσοκόμοι, φύλακες ασθενών κ.λπ.).

Το Βασιλικό Διάταγμα ίδρυσης της «Αποικίας Ψυχοπαθών Λέρου»

Η μαρμάρινη επιγραφή ίδρυσης

Οι πρώτες εισαγωγές ασθενών πραγματοποιούνται στις 3 Ιουλίου 1958 και αφορούν στην αποστολή 101 ασθενών από το Γ.Ν.Ν.Α. Θα ακολουθήσουν άλλες δύο αποστολές μέσα στον Ιούλιο (73 άτομα στις 10-7 και 91 άτομα στις 24-7). Οι εγγραφές στο Βιβλίο Εισαγωγών θα γίνουν στις 25-1-1959 και μέχρι τότε θα έχουν εισαχθεί συνολικά 304 ασθενείς.

Μέχρι τις 25-7-1964, κατόπιν μεμονωμένων εισαγωγών, ο αύξοντας αριθμός του Βιβλίου Εισαγωγών θα φτάσει στο νούμερο 557. Έχει έρθει η στιγμή που οι ιθύνοντες του Υπουργείου Υγιεινής ξαναθυμούνται τη Λέρο για την «εναπόθεση ψυχών», στην κατεύθυνση εκτόνωσης του εκρηκτικού προβλήματος της υπερπληρότητας στα μικρά και μεγάλα ψυχιατρεία ανά τη χώρα, με τη σιωπή της επιστημονικής κοινότητας, αν όχι τη συναίνεσή της. Το κύριο χαρακτηριστικό των ασθενών αυτών είναι το μηδενικό ενδιαφέρον από τους οικείους τους, καθώς και η «ψυχιατρική αξιολόγηση περί ανιάτου».

Έτσι αρχίζουν οι μαζικές αποστολές - «καραβιές» με αρματαγωγά πλοία του Πολεμικού Ναυτικού. Ο προορισμός είναι τα κτίρια της πρώην Ιταλικής Αεροπορικής Βάσης στην περιοχή Λέπιδα, όπου μέχρι τότε στεγαζόνταν οι Βασιλικές Τεχνικές Σχολές, παράρτημα του Βασιλικού Εθνικού Ιδρύματος, που είχαν στόχο «την εθνική διαπαιδαγώγηση» των εγκλείστων νέων ανθρώπων.

Η πρώτη αποστολή μεταφέρει 224 ασθενείς στις 26-7-1964. Σε διάστημα 11 χρόνων έχουμε 33 ομαδικές, μικρές και μεγάλες, μεταγωγές από τις οποίες 8 θα έχουν από 221 έως 358 ασθενείς. Η τελευταία αποστολή, της περιόδου αυτής, θα γίνει στις 15-2-1975 με 241 ασθενείς. Στο σύνολό τους οι ασθενείς, αυτών των αποστολών, φτάνουν στους 2.569. Οι μαζικές μεταγωγές γίνονται με αρματαγωγά του Πολεμικού Ναυτικού και ταυτοποιούνται στη Λέρο μ' έναν αριθμό ιματισμού, έναν αριθμό δηλαδή που βρίσκεται πάνω στα ρούχα τους και αντιστοιχεί σ' ένα φάκελο με το ιστορικό του ασθενή. Δεδομένης της πολυήμερης

διάρκειας του ταξιδιού πολλών αποστολών και της βαρύτητας των περιστατικών, η ταυτοποίησή τους στον τόπο προορισμού δεν ήταν εύκολη και όχι πάντα εφικτή. Η ανάπτυξη των ψυχιατρικών τμημάτων σε δυο διαφορετικές τοποθεσίες δίνει τη δυνατότητα διαχωρισμού των ασθενών με βάση το φύλο τους. Έτσι στο Λακκί έχουμε το τμήμα γυναικών και στα Λέπιδα το τμήμα ανδρών.

Με το Βασιλικό Διάταγμα της 10-2-1965, που δημοσιεύεται στις 25-2-1965 στο ΦΕΚ 30/1965 Τ. Α', τροποποιείται ο Οργανισμός της «Αποικίας Ψυχοπαθών Λέρου», μετονομάζεται σε «Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Λέρου» και προβλέπει 2.650 κλίνες και 625 άτομα προσωπικό από τα οποία : 33 γιατροί, 111 αδελφές νοσοκόμες (30 θέσεις προορίζονται για άνδρες νοσοκόμους) και 200 φύλακες ασθενών. Στο τέλος της δεκαετίας του 1960, η δύναμη ασθενών του ψυχιατρείου θα προσεγγίσει τους 2.400.

Με το Προεδρικό Διάταγμα 874/16-11-1976 που δημοσιεύεται 30-11-1976 ΦΕΚ 318/76 Τ. Α' έχουμε τη συγχώνευση του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Λέρου με το Γενικό Νοσοκομείο Λέρου (το οποίο είχε ιδρυθεί με το ΠΔ υπ' αρ 444/18-6-1974, ΦΕΚ 174/25-6-1974 το οποίο είχε αντικαταστήσει το «Ασκληπιείο» που προϋπήρχε) με την ονομασία «Κρατικό Θεραπευτήριο Λέρου» (Κ.Θ.Λ.).

Κατά τη διάρκεια του 1980 θα γίνουν από το Κ.Θ.Ψ.Π.Α. ομαδικές μεταγωγές, μικρές σε αριθμό (σύνολο ασθενών 66). Εδώ κλείνει ο κύκλος των μαζικών αποστολών ασθενών. Οι εισαγωγές αφορούσαν ασθενείς ιδρυμάτων από όλη τη χώρα και ειδικότερα από το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής (πρώην Γ.Ν.Ν.Α., Κ.Θ.Ψ.Π.Α.), το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης, το Δρομοκαΐτειο Ψυχιατρικό Νοσοκομείο, το Δημόσιο Παιδοψυχιατρικό Νευρολογικό Νοσοκομείο Νταού Πεντέλης, το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Χίου, το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Χανίων, το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Κεφαλλονιάς, το ΚΕ.ΠΕ.Π Λέρου, το ΚΕ.ΠΕ.Π Καρδίτσας, το Σανατόριο Ρόδου, το Κέντρο Βρεφών «Μητέρα». Επιπλέον, πραγματοποιούνται μεμονωμένες εισαγωγές κατόπιν αποφάσεων του Υπουργείου Υγιεινής (μετέπειτα Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών), της Νομαρχίας Δωδεκανήσου, της Νομαρχίας Σάμου, του Κέντρου Κοινωνικής Πολιτικής Δωδεκανήσου, του Δικαστηρίου Πλημμελειοδικών Ρόδου, της Εισαγγελίας Πρωτοδικών Ρόδου, της Εισαγγελίας Κω και των οικείων των ασθενών.

Με το Προεδρικό Διάταγμα 620/23-6-1981, ΦΕΚ 157/81 Τ. Α', η δύναμη κλινών του Κ.Θ.Λ. ορίζεται σε 2.750 και, μεταξύ άλλων, δημιουργούνται 5 θέσεις Διευθυντών Ψυχιάτρων, 135 θέσεις Καθαριστών - Καθαριστριών, 60 θέσεις Πρακτικών Νοσοκόμων, 45 θέσεις Αρρένων Νοσοκόμων και 225 θέσεις Φυλάκων Ασθενών.

Θα ακολουθήσει η Υπουργική Απόφαση (1982) που θα απαγορεύει τον εγκλεισμό ασθενών στη Λέρο, γεγονός που θα επιβεβαιωθεί και από τον Κανονισμό 815/84 της ΕΟΚ, που αφορά στην Ψυχιατρική Μεταρρύθμιση στην Ελλάδα.

Με την Υπουργική Απόφαση Α38/οικ.4777, που δημοσιεύεται στις 6-4-1987 στο ΦΕΚ 182/87 Τ. Β', αναμορφώνεται ο Οργανισμός του Κ.Θ.Λ., που πλέον φέρει την επωνυμία «Κρατικό Θεραπευτήριο - Κέντρο Υγείας Λέρου» (Κ.Θ. - Κ.Υ. Λέρου), με συνολική δύναμη 1.500 κλινών σε 6 Ψυχιατρικούς Τομείς. Στο προσωπικό προβλέπονται, μεταξύ άλλων, οι εξής θέσεις: 16 θέσεις Ψυχιάτρων, 30 Π.Ε. Νοσηλευτών/τριών, 234 Τ.Ε. Νοσηλευτών/τριών ή Δ.Ε. Αδελφών Νοσοκόμων και επιπλέον 156 Δ.Ε. Αδελφών Νοσοκόμων, 423 Υ.Ε. Βοηθητικό Υγειονομικό προσωπικό.

Στις αρχές του 1990, στο πλαίσιο των προσπαθειών για την από-ασυλοποίηση, αυτή τη φορά σε αντίστροφη πορεία, θα αναχωρήσουν ομαδικά από τη Λέρο 115 έγκλειστοι με κριτήριο επιλογής τη λειτουργικότητα τους, για να διασκορπιστούν σε δομές αποκατάστασης ανά την Ελλάδα.

Με τον ν. 2071/92 άρθρο 140, που δημοσιεύτηκε 15-7-92 στο ΦΕΚ 123/92 Τ.Α', από την 1-1-1993, το παράρτημα Λέρου του Π.Ι.Κ.Π.Α. (ΚΕ.ΠΕ.Π.), με 164 ασθενείς και με το σύνολο του προσωπικού, θα ενταχθεί στο Κ.Θ.-Κ.Υ. Λέρου και έτσι θα δημιουργηθεί ένας νέος τομέας: ο Τομέας Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (Τ.Α.Μ.Ε.Α.). Μια πολιτική απόφαση η οποία επιδέχεται σοβαρές επιστημονικές ενστάσεις.

Στις αρχές της δεκαετίας του '80, αγροτικοί γιατροί κι άλλοι επιστήμονες, με πρωτεργάτη την Έφη Σκληρή (Ομάδα Λέρου), καταγγέλλουν και δημοσιοποιούν τις απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης των εγκλειστών. Έτσι τα διεθνή ΜΜΕ επικεντρώνουν την προσοχή τους στο άσυλο. Με τον καν. 815/84 της Ε.Ε. θα διατεθούν κονδύλια για τη βελτίωση των συνθηκών. Η εκκένωση του 2ου περιπτέρου (του μεγαλύτερου περιπτέρου στο τμήμα

Λακκίου) και η μεταφορά των ασθενών στο ανακατασκευασμένο 13ο περίπτερο και στην επισκευασμένη Βίλλα 109 στα Λέπιδα είναι μια σημαντική στιγμή για το ΚΘΛ.

Το 1989 θεωρείται η χρονιά - αφητηρία της Ψυχιατρικής Μεταρρύθμισης στην Ελλάδα και στη Λέρο. Η πρώτη μεταρρυθμιστική προσπάθεια, που έμελλε να καθορίσει το μετασχηματισμό ολόκληρου του ψυχιατρείου, θα ξεκινήσει από το 16ο περίπτερο, όπου μια ομάδα από το μόνιμο προσωπικό συνεπικουρούμενη από τη Μονάδα Επανάταξης του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Θεσσαλονίκης και από ομάδα εθελοντών του τμήματος Ψυχολογίας του Α.Π.Θ., θα παρέμβουν στην ιδρυματική καθημερινότητα.

Τη δεκαετία του 1990, υπό την πίεση των παραπάνω εξελίξεων, η πολιτική ηγεσία του Υπ. Υγείας και η Ψυχιατρική Κοινότητα θα ενεργοποιηθούν πιο συστηματικά στην κατεύθυνση της αποϊδρυματοποίησης. Έως και το '95 υλοποιούνται τα προγράμματα αποασυλοποίησης ΛΕΡΟΣ Ι και με χρηματοδότηση από την Ε.Ε. και με βασικές αρχές τον εξανθρωπισμό των συνθηκών διαβίωσης στο ψυχιατρείο και τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των ασθενών. Με διακρατικές συμβάσεις, Ιταλοί και Ολλανδοί σε συνεργασία με Έλληνες εργαζόμενους στα προγράμματα και το μόνιμο προσωπικό, συγκροτούν τις ομάδες παρέμβασης. Η προσπάθεια αυτή που έθετε ουσιαστικά υπό αμφισβήτηση τη λειτουργία της ασυλικής ψυχιατρικής, είχε ως αποτέλεσμα (εκτός των Ξενώνων στην Ηπειρωτική χώρα) τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στις ενδονοσοκομειακές δομές, τη δημιουργία 26 εξωνοσοκομειακών διαμερισμάτων και τη λειτουργία των άτυπων Συνεταιριστικών Θεραπευτικών Μονάδων (Σ.ΘΕ.Μ.).

Στα επόμενα χρόνια η προσπάθεια θα συνεχιστεί μέσα από τα προγράμματα κατά του Κοινωνικού Αποκλεισμού, ενώ την περίοδο 2002 - 2006 θα υλοποιηθεί το πρόγραμμα «Ψυχαργός» (αναλυτική παρουσίαση του προγράμματος γίνεται παρακάτω).

Στο πλαίσιο του ν. 2716/99 και σε συνέχεια των προσπαθειών που είχαν ξεκινήσει στο ΚΘΛ, με τις άτυπες Συνεταιριστικές μονάδες, στις 24-11-2002 ιδρύεται ο πρώτος Κοινωνικός Συνεταιρισμός (Κοι.Σ.Π.Ε.) στην Ελλάδα με έδρα τη Λέρο, που σκοπό έχει την κοινωνική και επαγγελματική αποκατάσταση ατόμων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Πρόκειται για μια νέα μορφή επιχειρηματικότητας, κοινωνικά προσανατολισμένης, που έχει ως βάση μια τριμερή εταιρική σχέση μεταξύ ασθενών, επαγγελματιών-εργαζομένων ψυχικής υγείας και

ιδιωτών-φορέων. Για πρώτη φορά οι εργαζόμενοι ασθενείς μπορούν να καρπώνονται την υπεραξία της εργασίας τους.

Το Μάρτιο του 2003 το ΚΘ-ΚΥ Λέρου πιστοποιείται για τη λειτουργία Κ.Ε.Κ. Ψυχικής Υγείας, ως μια προσπάθεια Πανελλαδικής διάχυσης της συσσωρευμένης εμπειρίας που έχει αποκτηθεί.

Από 12/8/03 με απόφαση του Υπουργείου Υγείας εγκρίθηκε, από άποψης σκοπιμότητας, η Κινητή Μονάδα Ψυχικής Υγείας του ΚΘΛ με χώρο δράσης τα νησιά της Δωδεκανήσου (άτυπα λειτουργούσε από το 1998). Εξαιτίας των γνωστών γραφειοκρατικών αγκυλώσεων η Κινητή Μονάδα Ψυχικής Υγείας θα λάβει υπόσταση και λειτουργία το Φεβρουάριο του 2008.

1.7.7.4. Οι βασικές κτιριακές υποδομές

Στην πορεία των 51 χρόνων του, το Κ.Θ.Λ. θα στεγαστεί σε 69 μικρά και μεγάλα, κύρια και βοηθητικά κτίρια της Ιταλικής Περιόδου, έκτασης δεκάδων χιλιάδων τ.μ., καθώς και σε 11 Προκατασκευασμένα κτίρια των 11 ασθενών, σ'ένα διώροφο Ξενώνα 15 ατόμων, σε μαγειρεία και σ'ένα εργαστήριο προεπαγγελματικής κατάρτισης και επαγγελματικής αποκατάστασης, που θα κτιστούν στο πρώτο μισό της δεκαετίας του '90 και τα οποία θα αναπτυχθούν σε 5 διαφορετικές τοποθεσίες του όρμου Λακκίου. Επιπλέον, θα λειτουργήσουν 26 δομές στην κοινότητα της Λέρου που θα στεγαστούν σε ενοικιαζόμενα διαμερίσματα. Ενδεικτικά θα γίνει αναφορά σε τρία κτίρια που έχουν διαδραματίσει κομβικό ρόλο, στο διάβα του 20ου αιώνα για το νησί της Λέρου.

- *11ο Περίπτερο, το μεγαλύτερο περίπτερο του Κ.Θ.Λ.*

Το συνολικό εμβαδόν του τριώροφου κτιριακού συγκροτήματος είναι 4.628 τ.μ. Κατασκευάστηκε για να στεγάσει τους σμηνίτες της Ιταλικής Αεροπορικής Βάσης. Το 1949 θα αποτελέσει ένα από τους δυο βασικούς κοιτώνες των Βασιλικών Τεχνικών Σχολών. Είναι το πρώτο κτίριο το οποίο θα χρησιμοποιηθεί στην περιοχή Λεπίδων από την τότε Αποικία Ψυχοπαθών. Στις 8 Ιουνίου 1964, ο μοναδικός τότε ψυχίατρος Ευθύμιος Μπακλέζος, σε

τρεις πυκνές δακτυλογραφημένες σελίδες, θα εκφράσει τις ενστάσεις του και θα διατυπώσει τις προτάσεις του για τις πρώτες - απαραίτητες παρεμβάσεις στο κτίριο.

Το 11ο Περίπτερο, αμέσως μετά την «Ενσωμάτωση» (δεκαετία '50)

Το 11ο Περίπτερο, σήμερα

Το Δ.Σ. του ιδρύματος στις 18/6/1964 αποφασίζει να «ανοίξει» το περίπτερο, εντός 10ημέρου, με τη μεταφορά των 200 ασθενών της 2ης Ψυχιατρικής Κλινικής του Λακκίου, ως διερευνητική ενέργεια, προκειμένου να επιλυθούν τα προβλήματα που θα προκύψουν και με δεδομένο ότι έχει προγραμματισθεί η μεταφορά από το Δαφνί, στο τέλος Ιουλίου, 500 ασθενών. Η δύναμη του περιπτερου θα ξεπεράσει τους 850 ασθενείς. Θα κλείσει οριστικά στις 24-12-1996. Σήμερα το κτίριο στέκει ληλατημένο και απαξιωμένο.

- 16ο το «περίπτερο των γυμνών»

Το περίπτερο θα δημιουργηθεί το 1985 (με τη «μεταφορά» 154 ασθενών) για να στεγάσει τα πιο «βαριά» και «δύσκολα» περιστατικά που νοσηλεύονταν στο Κ.Θ.Λ.

Το «περίπτερο των γυμνών», όπως ονομάσθηκε, εγκαταστάθηκε στην περιοχή Αη Γιώργης, μια περιοχή απομακρυσμένη από το κυρίως κτιριακό σύμπλεγμα του τμήματος Λεπίδων

του Κ.Θ.Λ. Το δώροφο αυτό κτίριο κατασκευάστηκε, για να λειτουργήσει ως στρατώνας των πληρωμάτων των υποβρυχίων και έχει εμβαδό 2.420 τ.μ..

Το 16ο Περίπτερο αρχές του '50

Από την προβλήτα του ξεκίνησε το υποβρύχιο "Delfino", στις 14 Αυγούστου 1940, για να βυθίσει ανήμερα τον Δεκαπενταύγουστο το «Έλλη». Την ίδια περίοδο θα βομβαρδιστεί και θα καταρρεύσει τμήμα του κτιρίου, που δε θα επισκευαστεί ποτέ. Στη θαλάσσια δε περιοχή του όρμου Λακκίου, στις 26 Σεπτέμβρη 1943, θα βυθιστεί το Αντιτορπλικό «Βασίλισσα Όλγα» από Γερμανικά Στούκας. Στις 15 Σεπτεμβρίου 1967 θα στεγάσει πολιτικούς εξόριστους της δικτατορίας από τη Γυάρο οι οποίοι θα παραμείνουν έως το τέλος του 1970. Το περίπτερο θα κλείσει οριστικά στις 6/5/1994. Μέχρι τα τέλη του 2000 το κτίριο θα λειτουργήσει ως αποθήκη διάφορων υλικών. Σήμερα χάσκει μισοερειπωμένο.

Το «Κλείσιμο» του 16ου Περιπτερου (6/5/1994)

- 7ο Περίπτερο, «τα παιδάκια»

7ο Περίπτερο, το επονομαζόμενο «τα παιδάκια» λόγω της μικρής ηλικίας των νοσηλευομένων (από την ηλικία των 8 ετών). Το μοναδικό κτίριο της Οθωμανικής Περιόδου, στα Λέπιδα, κατασκευάστηκε το 1884, για να χρησιμοποιηθεί ως παραθεριστική κατοικία του Τσιγαδά Πασά, πλούσιου Αιγυπτιώτη, Προέδρου της Ελληνικής Κοινότητας Καΐρου και ευεργέτη της Λέρου. Στην περίοδο της Ιταλικής Κατοχής το κτίριο θα λειτουργήσει ως Λέσχη Αξιωματικών της Βάσης Υδροπλάνων G. Rosseti, που είχε δημιουργηθεί στο χώρο που καταλάμβαναν τα αγροκτήματα του Τσιγαδά Πασά στα Λέπιδα.

Μετά το 1949, στο ίδιο χώρο θα στεγαστούν η Λέσχη των Υπαλλήλων, η Γεωργική Σχολή και η Φιλαρμονική των Βασιλικών Τεχνικών Σχολών. Στις 10-11-1964 το κτίριο παραδίδεται στην «Αποικία Ψυχοπαθών» για τις ανάγκες στέγασης της Παιδοψυχιατρικής Κλινικής. Θα αναπτυχθούν 160 κλίνες, αριθμός εξωφρενικός αν αναλογιστούμε το εμβαδόν (466 τ.μ.) της κάτοψης του υπερυψωμένου ισογείου της Βίλλας, που χρησιμοποιήθηκε για το σκοπό αυτό. Θα εκκενωθεί στις αρχές του 1991 στο πλαίσιο της προσπάθειας βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης των ασθενών. Το Σεπτέμβρη του ίδιου έτους θα λειτουργήσει η νεοϊδρυθείσα Μ.Τ.Ε.Ν.Σ. Λέρου, η οποία θα είναι και η τελευταία χρήση του κτιρίου. Θα εγκαταλειφθεί οριστικά στις 27-10-2000. Σήμερα βρίσκεται σε ερειπιώδη κατάσταση.

15ο Περίπτερο, την εποχή των ΒΤΣ ως Διοικητήριο (δεκαετία '50)

Τα κτίρια που χρησιμοποιήθηκαν διαχρονικά από το Κ.Θ. - Κ.Υ. Λέρου, με τον περιβάλλοντα χώρο τους, με τις διαφορετικές τους χρήσεις και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, στέγασαν πάντα ανθρώπους που μεταφέρθηκαν στη Λέρο από άλλες πατρίδες, στη διάρκεια του 20ου αιώνα, σε αριθμούς δυσανάλογα πολλαπλάσιους του ντόπιου πληθυσμού, ο οποίος και διατηρήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια του αιώνα σταθερός.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται:

- Οι Ιταλοί κατακτητές διαδέχθηκαν την Τουρκική διοίκηση και παρέμειναν στο νησί πάνω από 30 χρόνια. Διατήρησαν μεγάλο αριθμό στρατιωτικών δυνάμεων αλλά και πολιτικό προσωπικό. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι την ημέρα της συνθηκολόγησης (8/9/43) μόνο το στρατιωτικό προσωπικό ήταν 8.320 άτομα.
- Η Αγγλοκρατία θα κρατήσει περίπου δυο χρόνια και από το νησί θα περάσουν Άγγλοι, Ινδοί, Αυστραλοί.
- Οι Βασιλικές Τεχνικές Σχολές θα λειτουργήσουν για 15 χρόνια (1949-1964) και σ' αυτές θα φοιτήσουν πάνω από 17.000 μαθητές.
- Οι Πολιτικοί Κρατούμενοι στα στρατόπεδα του Αη Γιώργη, του Παρθενίου αλλά και στον τόπο εκτόπισης στην Αγ. Μαρίνα, θα προσεγγίσουν το 1/3 του συνολικού αριθμού των Πολιτικών Κρατουμένων της Δικτατορίας (7.900).
- Έως τις 31-7-2009 έχουν γίνει 5.070 εγγραφές ψυχικά πασχόντων στο βιβλίο εισαγωγών του Κ.Θ.-Κ.Υ. Λέρου.
- Αλλά και σήμερα, στον 21ο αιώνα, η μοίρα του νησιού είναι ταυτισμένη με ξεριζωμό, πόνο και απόγνωση. Από 13-5-2002 έως 15-7-2009 η Λέρος έχει υποδεχθεί 7.540 Πολιτικούς Πρόσφυγες και μη νόμιμους μετανάστες.

1.7.7.5. Η Ψυχιατρική Μεταρρύθμιση και το Κρατικό Θεραπευτήριο Λέρου σήμερα

- ***Το Πρόγραμμα "Ψυχαργός"***

Α' φάση του Προγράμματος "Ψυχαργός" (2000-2001)

Μέρος της Α' Φάσης του προγράμματος εντάχθηκε στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα "Καταπολέμηση του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας", ως "Ειδικό πρόγραμμα ολοκληρωμένης παρέμβασης για την κοινωνικοοικονομική ένταξη ατόμων με ψυχικά και νοητικά προβλήματα" και χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και από το Ελληνικό Δημόσιο (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων).

Αυτό το μέρος της Α' φάσης του προγράμματος εφαρμόστηκε σε 31 πόλεις σε όλη τη χώρα και περιελάμβανε ολοκληρωμένες παρεμβάσεις αποασυλοποίησης ασθενών από όλα τα Ψυχιατρικά Νοσοκομεία.

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της φάσης αυτής ήταν το γεγονός ότι για πρώτη φορά σε τέτοια έκταση της παρεμβάσεις αποασυλοποίησης ανέλαβαν Γενικά Νοσοκομεία, σε μια εταιρικής μορφής σχέση με τα Ψυχιατρικά Νοσοκομεία.

Τα αποτελέσματα αυτού του μέρους της Α' φάσης του προγράμματος "Ψυχαργός" υπήρξαν τα εξής:

- Δημιουργία 49 Ξενώνων και 6 Οικοτροφείων αποασυλοποίησης.
- Δημιουργία 71 Εργαστηρίων Επαγγελματικής Κατάρτισης ψυχικά ασθενών.
- Προκατάρτιση, Κατάρτιση 973 ασθενών, που διέμεναν σε Ψυχιατρικά Νοσοκομεία.
- Αποϊδρυματισμός, διαμονή σε εξωνοσοκομειακές δομές (Ξενώνες, Οικοτροφεία) 769 ασθενών.
- Πρόσληψη και εκπαίδευση 630 ατόμων, στελεχών των νέων δομών
- Κατάρτιση 910 ατόμων ως στελεχών ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης

Άλλες δράσεις της Α' φάσης του προγράμματος υλοποιήθηκαν με εθνικούς πόρους. Αυτές αφορούσαν την αποασυλοποίηση στο Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αθηνών "Δρομοκαϊτείο" (Πρόγραμμα Άμεσης Υποστήριξης "Δρομοκαϊτείου"), την έναρξη λειτουργίας μικρού αριθμού μονάδων ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης για ειδικές ομάδες πληθυσμού (ρομ, μουσουλμάνους, πρόσφυγες) καθώς και μικρού αριθμού Κέντρων Ημέρας. Επίσης, συμπεριελήφθησαν υποδομές για την εγκατάσταση ψυχιατρικών τμημάτων σε 6 νοσοκομεία που κατασκευάστηκαν την περίοδο 1997-2001.

Μέχρι το τέλος του 2001, που συμπίπτει με το τέλος της Α' φάσης του Προγράμματος "Ψυχαργός" οι Μονάδες ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης που λειτουργούσαν στη χώρα μας αποτυπώνονται στον επόμενο Πίνακα:

Πίνακας 1.24: Μονάδες Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης που λειτουργούσαν στην Ελλάδα στο τέλος του 2001

Ξενώνες αποασυλοποίησης / αποκατάστασης	92
Οικοτροφεία αποασυλοποίησης / αποκατάστασης	13
Προστατευμένα Διαμερίσματα	94
Ενδονοσοκομειακοί Ξενώνες αποκατάστασης	3

Πηγή: α) Υπουργείο Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας β) Μονάδα Υποστήριξης, Εμψύχωσης & Παρακολούθησης "Ψυχαργός – Α' φάση".

Στο πλαίσιο της Α' φάσης του «Ψυχαργός», είχε εγκριθεί, ως πιλοτική δράση, δημιουργία και λειτουργία Μονάδας Υποστήριξης, Εμψύχωσης και Παρακολούθησης (Μ.ΥΠ.Ε.Π.) των Φορέων του προγράμματος. Ο στόχος της Μονάδας (Μ.ΥΠ.Ε.Π.) ήταν η συμβολή στην οργάνωση της υλοποίησης των δράσεων των Φορέων και η υποστήριξη της κοινωνικής ενσωμάτωσης των ατόμων με ψυχικά προβλήματα που επωφελήθηκαν της αποασυλοποίησης.

Β' φάση του Προγράμματος "Ψυχαργός" (2002-2009)

Η Β' Φάση του προγράμματος "Ψυχαργός" αναφέρεται στην περίοδο 2000 - 2009 και συμπίπτει με την υλοποίηση του Τομεακού Επιχειρησιακού Προγράμματος "Υγεία - Πρόνοια" του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, αφορά δε στην ανάπτυξη δομών και υποδομών ψυχικής υγείας σε όλη την χώρα. Η αρχική πρόβλεψη διάρκειας της φάσης ήταν μέχρι το 2007, διάρκεια η οποία παρατάθηκε και για λόγους παράτασης του Γ' ΚΠΣ και των συγχρηματοδοτήσεων για τις πυρόπληκτες περιοχές.

Με τις δομές αυτές εξασφαλίζεται, η παροχή υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας, που έχουν σκοπό την πρόληψη, τη διάγνωση, τη θεραπεία, την περίθαλψη καθώς και την ψυχοκοινωνική αποκατάσταση και κοινωνική επανένταξη και απευθύνονται σε ενήλικες, παιδιά και εφήβους.

Η ανάπτυξη δομών και υποδομών έχει σχεδιασθεί με βάση τις αρχές της τομεοποίησης και της κοινοτικής ψυχιατρικής, ώστε να εξασφαλίζεται η συνέχεια της ψυχιατρικής φροντίδας. Δίνεται έμφαση αφενός στην αποϊδρυματοποίηση, την ψυχοκοινωνική αποκατάσταση και την κοινωνική επανένταξη 3.500 ασθενών με μακρά παραμονή στα Ψυχιατρικά Νοσοκομεία της χώρας και αφετέρου στην πρωτοβάθμια φροντίδα, εξωνοσοκομειακή περίθαλψη, αλλά και τη νοσοκομειακή περίθαλψη στο πλαίσιο του Γενικού Νοσοκομείου.

Οι Μονάδες Ψυχικής Υγείας που αναπτύσσονται ώστε να επιτευχθεί η κάλυψη των αναγκών όλης της χώρας, είναι ενδεικτικά οι κατωτέρω:

- Ολοκληρωμένα Ψυχιατρικά Τμήματα και Ολοκληρωμένα Παιδοψυχιατρικά Τμήματα σε Γενικά Νοσοκομεία. Περιλαμβάνουν κλασικό Τμήμα Νοσηλείας,

Μονάδα Βραχείας Νοσηλείας, Κέντρο Παρέμβασης στην Κρίση και Μονάδα Οξέων. Άλλα πρόκειται να δημιουργηθούν εξ' αρχής και άλλων πρόκειται να συμπληρωθεί η υπάρχουσα δομή και υποδομή.

- Κέντρα Ψυχικής Υγείας για ενήλικες και Ιατροπαιδαγωγικά Κέντρα για παιδιά και εφήβους.
- Προκατάρτιση, Κατάρτιση, Απασχόληση 973 ασθενών
- Μονάδες Άμεσης Παρέμβασης στην κρίση των χρηστών ναρκωτικών ουσιών σε Γενικά Νοσοκομεία.
- Μονάδες σωματικής απεξάρτησης και ψυχολογικής υποστήριξης για αλκοολικούς.
- Ολοκληρωμένες Μονάδες για άτομα με διαταραχές Αυτιστικού τύπου. Περιλαμβάνουν Κέντρο Ημέρας, Ξενώνα, Κέντρο παρέμβασης στην Κρίση, Κέντρο Εκπαίδευσης και Έρευνας.
- Κινητές Μονάδες Ψυχικής Υγείας για περιοχές με ιδιαίτερα προβλήματα πρόσβασης (νησιά κυρίως και απομακρυσμένες ορεινές περιοχές).
- Κέντρα Ημέρας για ενήλικες και παιδιά ή εφήβους.
- Ξενώνες υψηλού ή μέσου βαθμού υποστήριξης και βραχείας ή μέσης διάρκειας παραμονής διασυνδεδεμένοι με τα ολοκληρωμένα ψυχιατρικά τμήματα.
- Μονάδες Επαγγελματικής Επανάταξης.
- Ειδικές Μονάδες παροχής υπηρεσιών προς την Οικογένεια.
- Ξενώνες-Οικοτροφεία για άτομα με διαταραχές Αυτιστικού τύπου.
- Ξενώνες, Οικοτροφεία και Προστατευόμενα Διαμερίσματα για την εγκατάσταση 3.500 περίπου ατόμων με μακρά διαβίωση στα ψυχιατρικά νοσοκομεία.
- Μονάδες για φύλαξη και νοσηλεία ατόμων σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 69 του Ποινικού Κώδικα σε συνεργασία με το Υπουργείο Δικαιοσύνης.
- Μονάδες για απεξάρτηση από ουσίες φυλακισμένων σε συνεργασία με το Υπουργείο Δικαιοσύνης.
- Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης ισάριθμοι προς τους Τομείς Ψυχικής Υγείας (Το.Ψ.Υ)

Η ανάπτυξη ολοκληρωμένων ψυχιατρικών τμημάτων στα γενικά νοσοκομεία αντικαθιστά βαθμιαία το μοντέλο νοσηλείας στα ψυχιατρικά νοσοκομεία ενώ η παράλληλη δράση της

αποασυλοποίησης επιτρέπει τη μείωση μεγέθους και του ρόλου των ψυχιατρικών νοσοκομείων με στόχο την οριστική κατάργησή τους.

Συγχρόνως η συμπλήρωση του δικτύου με Κοινωνικές Μονάδες Ψυχικής Υγείας, όπως Κέντρα Ψυχικής Υγείας, Κέντρα Ημέρας, Μονάδες Επαγγελματικής Επανάταξης, Κινητές Μονάδες, Ειδικές Μονάδες για τον αυτισμό, Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης, που λειτουργούν με βάση την τομεοποίηση της χώρας, με ταυτόχρονη ανάδειξη του ρόλου των Τομεακών Επιτροπών Ψυχικής Υγείας (Τ.Ε.Ψ.Υ.), η ουσιαστική βασική και συνεχιζόμενη Εκπαίδευση του προσωπικού των αντίστοιχων δομών, καθώς και αγωγή της κοινότητας και η κινητοποίηση κοινωνικών δυνάμεων προς την κατεύθυνση της αποδοχής της ιδιαιτερότητας του ασθενούς, της καταπολέμησης του στίγματος και της υποστήριξης των ενεργειών ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης και κοινωνικής επανένταξης εξασφαλίζουν την εδραίωση της Ψυχιατρικής Μεταρρύθμισης στη χώρα μας και την παγίωση των μέχρι τώρα αποτελεσμάτων.

Επιπρόσθετα, η ανάπτυξη ειδικών μονάδων που ιδρύονται και λειτουργούν στο πλαίσιο των γενικών νοσοκομείων για την παροχή υπηρεσιών στους χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών, είτε κατά τη φάση της κρίσης είτε κατά το στάδιο υποστήριξης, διαμορφώνει τις κατάλληλες συνθήκες για την ολοκληρωμένη αντιμετώπιση του προβλήματος, την απεξάρτηση και την κοινωνική επανένταξη των ατόμων αυτών.

Η ψυχιατρική περίθαλψη στη χώρα μας έχει περάσει από τη φάση της παραδοσιακότητας στη μεταβατική. Η φάση αυτή διαρκεί ακόμα, αν και στις άλλες δυτικές χώρες δεν υπερέβη τη δεκαετία. Η κατάσταση αυτή αποτελεί την αιτία για την ανεπάρκεια στην ανάπτυξη ικανού αριθμού εναλλακτικών κοινωνικών ψυχιατρικών δομών, καθώς και υπηρεσιών αποκατάστασης, που να λειτουργήσουν στο πλαίσιο ενός αποτελεσματικού και αποδοτικού συστήματος υπηρεσιών ψυχικής υγείας με σκοπό από την κάλυψη πραγματικών αναγκών του πληθυσμού.

1.7.7.6. Τα προγράμματα «Λέρος Ι» και «Λέρος ΙΙ» και το Κρατικό Θεραπευτήριο Λέρου

Στο Κρατικό Θεραπευτήριο της Λέρου, όπως αναφέρθηκε, εφαρμόστηκαν δύο κοινοτικά προγράμματα, στο πλαίσιο της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης, το πρόγραμμα «Λέρος Ι» και το πρόγραμμα «Λέρος ΙΙ», τα οποία άλλαξαν ριζικά την φυσιογνωμία και την λειτουργία του θεραπευτηρίου.

Αναλυτικότερα, μέσω του Λέρος Ι έγινε η μεταφορά 120 εγκλείστων του Κ.Θ.Λ σε 13 ξενώνες στην Ηπειρωτική Ελλάδα. Επίσης, μέσω του προγράμματος έγιναν παρεμβάσεις στα περίπτερα 11 και 16, στα οποία διαβίωναν 400 ασθενείς. Επιπλέον, αποτέλεσμα των δραστηριοτήτων του Λέρος Ι ήταν η δημιουργία 4 εξωνοσοκομειακών δομών με 27 νοείκους, καθώς και η ίδρυση του Αγροτικού Συνεταιρισμού.

Το πρόγραμμα Λέρος ΙΙ υλοποιήθηκε την περίοδο 1993-1995 και προέβλεπε την επέκταση της παρέμβασης εξανθρωπισμού των συνθηκών διαβίωσης. Αποτέλεσμα των δράσεων του Λέρος ΙΙ ήταν η δημιουργία 16 εξωνοσοκομειακών δομών καθώς και 4 ακόμη νέων άτυπων συνεταιρισμών: τα εργαστήρια κεραμικής, τα δυο κυλικεία, το συνεργείο καθαριότητας, τα εργαστήρια ζωγραφικής, ταπήτων και πλεκτών, που αποτελούσαν το μετασχηματισμό του υπάρχοντος τμήματος εργασιοθεραπείας. Επιπλέον, δημιουργήθηκαν 37 ενδονοσοκομειακές δομές. Παράλληλα, δημιουργήθηκαν προγράμματα κατά του κοινωνικού αποκλεισμού από την αγορά εργασίας (Ψυχαργός).

Έτσι, από το 1996 μέχρι και σήμερα υλοποιούνται προγράμματα που αποσκοπούν στην αποασυλοποίηση και την ψυχοκοινωνική - εργασιακή αποκατάσταση χρόνιων ασθενών, καθώς και στην ανάπτυξη ενδιάμεσων υπηρεσιών ψυχικής υγείας.

Οι κυριότερες αρχές παρέμβασης που σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν για την Λέρο είναι:

- Η εγκαθίδρυση και διασφάλιση της ελευθερίας σαν βασική θεραπευτική συνθήκη.
- Η αξιοποίηση και εμπλοκή όλου του προσωπικού στη θεραπευτική σχέση και διαδικασία.

- Η διεκδίκηση και διασφάλιση των βασικών δικαιωμάτων του πολίτη, των ανθρώπων με προβλήματα ψυχικής υγείας και μάθησης, η αμφισβήτηση του μύθου του "Ανιάτου" και της ιδρυματικής αντιμετώπισης των ψυχικά πασχόντων.

Στο Κ.Θ. - Κ.Υ. Λέρου, στο οποίο ανήκουν το Κέντρο Υγείας Πάτμου, το Πολυδύναμο Περιφερειακό Ιατρείο Λειψών και το Περιφερειακό Ιατρείο Αγαθονησίου, υπηρετούν 882 υπάλληλοι εκ των οποίων:

- 61 ιατρικό προσωπικό (4 Δ/ντες Ψυχίατροι - 1 Επιμελητής Α'),
- 47 λοιπό ιατρικό προσωπικό και 400 νοσηλευτικό προσωπικό.

1.8. ΒΑΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ

1.8.1. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ

Σημαντικό στοιχείο που θα πρέπει να αναφέρουμε είναι ότι ο Δήμος με βάση τον **Νόμο 3852/10 (Καλλικράτη)** έχει προχωρήσει σε τροποποίηση του Εσωτερικού Οργανισμού Υπηρεσιών και έχει ενσωματώσει το σύνολο των υπηρεσιών σε ένα νέο οργανόγραμμα το οποίο καταγράφεται στο Παράρτημα Α και το οποίο όμως μέχρι στιγμής δεν έχει εφαρμοστεί καθώς δεν έχει γίνει η δημοσίευση του σχετικού ΦΕΚ.

Γενικά ο νέος Οργανισμός Εσωτερικής Υπηρεσίας περιλαμβάνει τις κάτωθι οργανικές μονάδες:

ΕΝΟΤΗΤΑ Α : ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΥΠΑΓΟΜΕΝΕΣ ΑΠΕΥΘΕΙΑΣ ΣΤΟ ΔΗΜΑΡΧΟ

1. Ιδιαίτερο Γραφείο Δημάρχου.
2. Αυτοτελές Γραφείο Επικοινωνίας και Δημοσίων Σχέσεων
3. Νομική Υπηρεσία
4. Αυτοτελές Γραφείο Διαφάνειας
5. Αυτοτελές Γραφείο Διοικητικής Βοήθειας
6. Αυτοτελές Τμήμα Δημοτικής Αστυνομίας

ΕΝΟΤΗΤΑ Β : ΕΠΙΤΕΛΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

1. Αυτοτελές Τμήμα Προγραμματισμού, Οργάνωσης και Πληροφορικής που περιλαμβάνει ειδικότερα τα παρακάτω γραφεία:

- α) Γραφείο Προγραμματισμού, Ανάπτυξης και Οργάνωσης
- β) Γραφείο Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ)

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ : ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

2. Αυτοτελές Τμήμα Τοπικής Οικονομικής Ανάπτυξης που περιλαμβάνει ειδικότερα τα παρακάτω γραφεία:

- α) Γραφείο Αγροτικής Παραγωγής
- β) Γραφείο Αλιείας
- γ) Γραφείο Αδειοδοτήσεων και Ρύθμισης Εμπορικών Δραστηριοτήτων
- δ) Γραφείο Φυσικών Πόρων, Ενέργειας και Βιομηχανίας
- ε) Γραφείο Απασχόλησης και Τουρισμού

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ : ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΖΩΗΣ

3. Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Πολεοδομίας και Τεχνικών Υπηρεσιών που

περιλαμβάνει ειδικότερα τις παρακάτω διοικητικές ενότητες:

- α) Τμήμα Πολεοδομίας**
- β) Τμήμα Περιβάλλοντος και Πολιτικής Προστασίας**
- γ) Τμήμα Καθαριότητας και Ανακύκλωσης**
- δ) Τμήμα Συντήρησης Πρασίνου**
- ε) Τμήμα Τεχνικών Έργων**
- στ) Τμήμα Ηλεκτρομηχανολογικών Έργων και Συγκοινωνιών**

ΕΝΟΤΗΤΑ Ε: ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ, ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

4. Αυτοτελές Τμήμα Κοινωνικής Προστασίας, Παιδείας και Πολιτισμού που

περιλαμβάνει ειδικότερα τα παρακάτω γραφεία:

- α) Γραφείο Κοινωνικής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων**
- β) Γραφείο Προστασίας και Προαγωγής της Δημόσιας Υγείας**
- γ) Γραφείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Πολιτισμού**

ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΤ : ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ

5. Διεύθυνση Διοικητικών και Οικονομικών Υπηρεσιών που περιλαμβάνει ειδικότερα

τις παρακάτω διοικητικές ενότητες:

- α) Τμήμα Υποστήριξης Πολιτικών Οργάνων**
- β) Τμήμα Δημοτικής Κατάστασης, Ληξιαρχείου και Αλλοδαπών**
- γ) Τμήμα Ανθρώπινου Δυναμικού και Διοικητικής Μέριμνας**
- δ) Τμήμα Προϋπολογισμού, Λογιστηρίου και Προμηθειών**
- ε) Τμήμα Εσόδων, Περιουσίας και Ταμείου**
- στ) Τμήμα ΚΕΠ**

1.8.2. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΠΑΙΔΙΚΩΝ ΣΤΑΘΜΩΝ - ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΛΕΡΟΥ

Με τη εφαρμογή του Καλλικράτη αποφασίστηκε η συγχώνευση των κατωτέρω υφιστάμενων Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου του Δήμου Λέρου:

Α) «Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λέρου», το οποίο είχε συσταθεί με την αριθμό ΥΕ 3030/10-09-1986 απόφαση Έπαρχου Καλύμνου, που είχε δημοσιευτεί στο τεύχος Β' με αριθμό 773/31-10-1986 Ε.τ.Κ. και είχε τροποποιηθεί με την απόφαση με αριθμό 7010/04-06-2008 του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, που είχε δημοσιευτεί στο τεύχος Β' με αριθμό 1171/26-06-2008 Ε.τ.Κ..

Β) «Οργανισμός Παιδικού Σταθμού Δήμου Λέρου», το οποίο λειτουργούσε ως Κρατικός Παιδικός Σταθμός Λέρου και είχε μεταβιβαστεί στο Δήμο Λέρου με την αριθμό Π2β/2960 απόφαση του Υπουργού Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, που είχε δημοσιευτεί στο τεύχος Β' με αριθμό 713/17-08-1995 Ε.τ.Κ. και είχε προσαρμόσει τη συστατική του πράξη στις διατάξεις του Δ.Κ.Κ. με την αριθμό 1198 απόφαση του Αν. Περ/κού Δ/ντή Ν. Δωδεκανήσου, που είχε δημοσιευτεί στο τεύχος Β' με αριθμό 137/28-02-1997 Ε.τ.Κ. και είχε τροποποιηθεί με την απόφαση με αριθμό 14163 του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, που είχε δημοσιευτεί στο τεύχος Β' με αριθμό 2302/27-10-2009 Ε.τ.Κ.

Γ) «Δημοτικός Οργανισμός Νεολαίας Άθλησης Δήμου Λέρου», το οποίο είχε συσταθεί με την αριθμό 6870 απόφαση του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, που είχε δημοσιευτεί στο τεύχος Β' με αριθμό 1780/24-09-1999 Ε.τ.Κ. και είχε τροποποιηθεί με την απόφαση με αριθμό 12325/24-09-2008 του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, που είχε δημοσιευτεί στο τεύχος Β' με αριθμό 2047/03-10-2008 Ε.τ.Κ.

ΣΚΟΠΟΣ: Ο «Δ.Ο.ΠΑΙ.Σ.Α.Π. ΛΕΡΟΥ» έχει ως σκοπό την προώθηση του αθλητισμού και του πολιτισμού, τη φύλαξη, τη φροντίδα και την εκπαίδευση παιδιών προσχολικής ηλικίας εργαζομένων μητέρων.

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ του Ν.Π.Δ.Δ. είναι:

1. Η συνεργασία με τους αθλητικούς φορείς του νησιού, η ενημέρωση για την αθλητική δραστηριότητα και η παροχή κάθε δυνατής βοήθειας.
2. Η φροντίδα για την προβολή και διαφήμιση όλων των αθλητικών εκδηλώσεων, καθώς και η έκδοση ενημερωτικών φυλλαδίων.
3. Η ευθύνη για την διοργάνωση αθλητικών εκδηλώσεων, αγώνων επίδειξης στίβου και λοιπών αθλημάτων σε επίπεδο σωματείων κλπ.
4. Η φροντίδα για τις ανάγκες των αθλητικών τμημάτων σε εξοπλισμό κλπ.
5. Η κατάρτιση προγραμμάτων μαζικού αθλητισμού για όλους, χειμερινής και θερινής περιόδου και η λειτουργία αθλητικών τμημάτων.
6. Η ημερήσια φιλοξενία, μόρφωση και διαπαιδαγώγηση παιδιών προσχολικής ηλικίας, των οποίων οι μητέρες εργάζονται.
7. Η παροχή βοήθειας στα παιδιά να ολοκληρωθούν ολόπλευρα, σωματικά, νοηματικά, συναισθηματικά και κοινωνικά.
8. Να εξυπηρετεί τους γονείς και παράλληλα να τους ευαισθητοποιεί σε θέματα σύγχρονης παιδαγωγικής και ψυχολογίας.
9. Να βοηθά τα παιδιά προσχολικής ηλικίας στην ομαλή μετάβαση τους από το οικογενειακό περιβάλλον στο σχολικό.
10. Να παρέχει ημερήσια διατροφή και φροντίδα στα παιδιά που φιλοξενεί, τηρώντας τους κανόνες υγιεινής και ασφάλειας.
11. Η άνοδος του πολιτιστικού και πνευματικού επιπέδου των κατοίκων της Λέρου.
12. Η συμβολή στην έρευνα σε όλους ανεξάρτητα τους τομείς της τέχνης και της γνώσης.

13. Η διατήρηση και διαφύλαξη των πνευματικών, λαϊκών και πολιτιστικών παραδόσεων του τόπου.
14. Η ευθύνη δημιουργίας και λειτουργίας Δημοτικής Φιλαρμονικής, Δημοτικού Ωδείου, Δημοτικής Χορωδίας και μουσικών εργαστηρίων.
15. Η διαχείριση και εκμετάλλευση του Πύργου Μπελένη στα Άλιντα Λέρου.
16. Η ευθύνη λειτουργίας δημοτικού ραδιοφώνου και η δημιουργία και λειτουργία δημοτικής τηλεόρασης.
17. Η έκδοση εντύπων και περιοδικών με επιδίωξη την εκπολιτιστική δραστηριότητα και την πρόκληση προβληματισμού σε τοπικά θέματα παιδείας, τέχνης, περιβάλλοντος, πολιτισμού και παραδόσεων.
18. Η οργάνωση εργαστηρίου πολιτισμού, εκδηλώσεων πολιτισμού, σεμιναρίων, επιμορφωτικών διαλέξεων και ανοικτών συζητήσεων επιστημονικών και καλλιτεχνικών, εκθέσεων εικαστικών τεχνών, θεατρικών παραστάσεων, μουσικών συναυλιών, χορευτικών εκδηλώσεων, εκθέσεων βιβλίου και γενικότερα οργάνωση εκδηλώσεων για πνευματικά και καλλιτεχνικά θέματα.
19. Η ευθύνη λειτουργίας της δημοτικής βιβλιοθήκης και του λαογραφικού ιστορικού μουσείου του Δήμου, η ευθύνη δημιουργίας και λειτουργίας δημοτικής πινακοθήκης και εκθεσιακού χώρου εικαστικών.
20. Η ευθύνη δημιουργίας και λειτουργίας κινηματογραφικής λέσχης και ταινιοθήκης.

1.8.3. ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται η στελέχωση του Δήμου Λέρου. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται συγκεντρωτικά οι οργανικές θέσεις.

Α/Α	ΥΠΗΡΕΣΙΑ	ΚΛΑΔΟΣ		ΘΕΣΕΙΣ
1	Ιδιαίτερο Γραφείο Δημάρχου			
ΣΥΝΟΛΟ				
2	Αυτοτελές Γραφείο Επικοινωνίας και Δημοσίων Σχέσεων	ΠΕ	ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΚΑΙ ΜΕΣΩΝ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ	1

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ
Α' Ενότητα: Στρατηγικός Σχεδιασμός – Α' Παραδοτέο Νοέμβριος 2011

ΣΥΝΟΛΟ				1
3	Αυτοτελές Γραφείο Διαφάνειας	ΠΕ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ	1
		ΤΕ	ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ	1
ΣΥΝΟΛΟ				2
4	Αυτοτελές Γραφείο Διοικητικής Βοήθειας	ΔΕ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ	1
		ΔΕ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ	1
ΣΥΝΟΛΟ				2
5	Αυτοτελές Τμήμα Δημοτικής Αστυνομίας	ΤΕ	ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ	1
		ΔΕ	ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ	5
ΣΥΝΟΛΟ				6
6	Αυτοτελές Τμήμα Προγραμματισμού, Οργάνωσης και Πληροφορικής	ΠΕ	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ-ΛΟΓΙΣΤΙΚΟΥ	1
	Γραφείο Προγραμματισμού, Ανάπτυξης και Οργάνωσης	ΤΕ	ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΜΟΝΑΔΩΝ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	1
ΣΥΝΟΛΟ				2
7	Αυτοτελές Τμήμα Προγραμματισμού, Οργάνωσης και Πληροφορικής	ΤΕ	ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ	1
	Γραφείο Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ)	ΔΕ	ΧΕΙΡΙΣΤΩΝ Η/Υ	1
ΣΥΝΟΛΟ				2
8	Αυτοτελές Τμήμα Τοπικής Οικονομικής Ανάπτυξης	ΠΕ	ΓΕΩΠΟΝΩΝ (φυτικής ή ζωικής παραγωγής)	1
	Γραφείο Αγροτικής Παραγωγής	ΠΕ	ΓΕΩΤΕΧΝΙΚΩΝ (φυτικής ή ζωικής παραγωγής)	1
ΣΥΝΟΛΟ				2
9	Αυτοτελές Τμήμα Τοπικής Οικονομικής Ανάπτυξης	ΠΕ	ΙΧΘΥΟΛΟΓΩΝ	1
	Γραφείο Αλιείας	ΥΕ	ΕΡΓΑΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ	1
ΣΥΝΟΛΟ				2
10	Αυτοτελές Τμήμα Τοπικής Οικονομικής Ανάπτυξης	ΤΕ	ΕΠΟΠΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ	1
	Γραφείο Αδειοδοτήσεων και Ρύθμισης Εμπορικών Δραστηριοτήτων			
ΣΥΝΟΛΟ				1
11	Αυτοτελές Τμήμα Τοπικής Οικονομικής Ανάπτυξης	ΠΕ	ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ	1
	Γραφείο Φυσικών Πόρων, Ενέργειας και Βιομηχανίας			
ΣΥΝΟΛΟ				1

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ
Α' Ενότητα: Στρατηγικός Σχεδιασμός – Α' Παραδοτέο Νοέμβριος 2011

12	Αυτοτελές Τμήμα Τοπικής Οικονομικής Ανάπτυξης Γραφείο Απασχόλησης και Τουρισμού	ΔΕ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ	1
		ΥΕ	ΓΕΝΙΚΩΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ	1
ΣΥΝΟΛΟ				2
13	Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Πολεοδομίας και Τεχνικών Υπηρεσιών Τμήμα Πολεοδομίας	ΠΕ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ	1
		ΠΕ	ΤΟΠΟΓΡΑΦΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ	1
		ΠΕ	ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ	4
		ΠΕ	ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ-ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ(ΜΧΠΠΑ)	1
		ΤΕ	ΤΕΧΝΟΛΟΓΩΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ	1
ΣΥΝΟΛΟ				8
14	Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Πολεοδομίας και Τεχνικών Υπηρεσιών Τμήμα Περιβάλλοντος και Πολιτικής Προστασίας	ΠΕ	ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	1
		ΠΕ	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ	1
ΣΥΝΟΛΟ				2
		ΔΕ	ΕΠΟΠΤΩΝ ΚΑΘΑΡΙΟΤΗΤΑΣ	1
		ΔΕ	ΜΗΧΑΝΟΤΕΧΝΙΤΩΝ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ	2
		ΔΕ	ΟΔΗΓΩΝ ΑΥΤ/ΤΩΝ	3
15	Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Πολεοδομίας και Τεχνικών Υπηρεσιών Τμήμα Καθαριότητας και Ανακύκλωσης	ΔΕ	ΟΔΗΓΩΝ ΑΥΤ/ΤΩΝ	1
		ΥΕ	ΕΠΙΣΤΑΤΩΝ καθαριότητας	1
		ΥΕ	ΕΡΓΑΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ	6
		ΥΕ	ΕΡΓΑΤΩΝ ΚΑΘΑΡΙΟΤΗΤΑΣ	8
		ΥΕ	ΕΡΓΑΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΦΑΓΕΙΩΝ	2
		ΥΕ	ΕΡΓΑΤΩΝ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΩΝ	2
ΣΥΝΟΛΟ				26
16	Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Πολεοδομίας και Τεχνικών Υπηρεσιών Τμήμα Συντήρησης	ΤΕ	ΤΕΧΝΟΛΟΓΩΝ	1

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ
Α' Ενότητα: Στρατηγικός Σχεδιασμός – Α' Παραδοτέο Νοέμβριος 2011

	Πρασίνου		ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ Φυτικής ή ζωικής Παραγωγής	
		ΔΕ	ΚΗΠΟΥΡΩΝ ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΩΝ ΑΝΘΟΚΟΜΩΝ	1
		ΔΕ	ΣΧΕΔΙΑΣΤΩΝ	1
		ΔΕ	ΤΕΧΝΙΤΩΝ ΓΕΝΙΚΑ	2
		ΔΕ	ΕΡΓΑΤΩΝ ΠΡΑΣΙΝΟΥ	3
		ΥΕ	ΕΡΓΑΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ	3
ΣΥΝΟΛΟ				11
17	Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Πολεοδομίας και Τεχνικών Υπηρεσιών :Τμήμα Τεχνικών Έργων	ΤΕ	ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ	1
		ΤΕ	ΤΕΧΝΟΛΟΓΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ	2
		ΔΕ	ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΩΝ	2
		ΔΕ	ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΩΝ	1
		ΔΕ	ΟΔΗΓΩΝ ΑΥΤ/ΤΩΝ	1
		ΔΕ	ΧΕΙΡΙΣΤΩΝ ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ ΕΡΓΩΝ	2
		ΔΕ	ΟΔΗΓΩΝ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ	1
		ΔΕ	ΕΡΓΟΔΗΓΩΝ	1
		ΔΕ	ΤΕΧΝΙΤΩΝ ΓΕΝΙΚΑ	10
		ΔΕ	ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (Οδοποιίας)	1
ΣΥΝΟΛΟ				22
18	Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Πολεοδομίας και Τεχνικών Υπηρεσιών Τμήμα Ηλεκτρομηχανολογικών Έργων και Συγκοινωνιών	ΠΕ	ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ	2
		ΔΕ	ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΩΝ	2
		ΔΕ	ΗΛΕΚΤΡΟΤΕΧΝΙΤΩΝ	1
		ΔΕ	ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ/ ΟΔΗΓΩΝ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ	1
ΣΥΝΟΛΟ				6

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ
Α' Ενότητα: Στρατηγικός Σχεδιασμός – Α' Παραδοτέο Νοέμβριος 2011

19	Αυτοτελές Τμήμα Κοινωνικής Προστασίας και Παιδείας Γραφείο Κοινωνικής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων	ΤΕ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ	1
		ΤΕ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	1
		ΔΕ	ΟΔΗΓΩΝ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ	1
ΣΥΝΟΛΟ				3
20	Αυτοτελές Τμήμα Κοινωνικής Προστασίας και Παιδείας: Γραφείο Παιδείας Δια Βίου Μάθησης	ΔΕ	ΕΠΟΠΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ	4
ΣΥΝΟΛΟ				4
21	Αυτοτελές Τμήμα Κοινωνικής Προστασίας και Παιδείας: Γραφείο Προστασίας και Προαγωγής της Δημόσιας Υγείας	ΔΕ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ-ΛΟΓΙΣΤΙΚΟΥ	1
		ΥΕ	ΕΡΓΑΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ	1
ΣΥΝΟΛΟ				2
22	Διεύθυνση Διοικητικών και Οικονομικών Υπηρεσιών: Τμήμα Υποστήριξης Πολιτικών Οργάνων του Δήμου	ΠΕ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ	1
		ΔΕ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ-ΛΟΓΙΣΤΙΚΟΥ	2
		ΔΕ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ	2
		ΥΕ	ΚΛΗΤΗΡΩΝ-ΘΥΡΩΡΩΝ	1
ΣΥΝΟΛΟ				6
23	Διεύθυνση Διοικητικών και Οικονομικών Υπηρεσιών: Τμήμα Δημοτικής Κατάστασης, Ληξιαρχείου και Αλλοδαπών	ΔΕ	ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ Η/Υ (Χειριστές)	1
		ΔΕ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ	1
ΣΥΝΟΛΟ				2
24	Διεύθυνση Διοικητικών και Οικονομικών Υπηρεσιών: Τμήμα Ανθρώπινου Δυναμικού και Διοικητικής Μέριμνας	ΠΕ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ	2
		ΥΕ	ΚΛΗΤΗΡΩΝ-ΘΥΡΩΡΩΝ	1
ΣΥΝΟΛΟ				3
25	Διεύθυνση Διοικητικών και Οικονομικών Υπηρεσιών: Τμήμα Προϋπολογισμού, Λογιστηρίου και Προμηθειών	ΠΕ	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ-ΛΟΓΙΣΤΙΚΟΥ	1
		ΠΕ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ	1
		ΔΕ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ-ΛΟΓΙΣΤΙΚΟΥ	1
		ΔΕ	ΕΙΣΠΡΑΚΤΟΡΩΝ	2
		ΥΕ	ΕΡΓΑΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ	1
ΣΥΝΟΛΟ				6

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ
Α' Ενότητα: Στρατηγικός Σχεδιασμός – Α' Παραδοτέο Νοέμβριος 2011

26		ΤΕ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ- ΛΟΓΙΣΤΙΚΟΥ	1
		ΤΕ	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ- ΛΟΓΙΣΤΙΚΟΥ	1
	Διεύθυνση Διοικητικών και Οικονομικών Υπηρεσιών: Τμήμα Εσόδων, Περιουσίας και	ΔΕ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ	1
		ΔΕ	ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ Η/Υ (Χειριστές)	1
				4
		ΣΥΝΟΛΟ	ΠΕ	διεκπεραίωσης υποθεσεων
27	Διεύθυνση Διοικητικών και Οικονομικών Υπηρεσιών:	ΤΕ	διεκπεραίωσης υποθεσεων	4
	Τμήμα ΚΕΠ			5
	ΣΥΝΟΛΟ			133

Το σημερινό προσωπικό είναι το κάτωθι:

ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΥΠΗΡΕΤΟΥΝΤΟΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ	
ΔΗΜΟΣ ΛΕΡΟΥ	89
ΘΕΣΕΙΣ ΔΙΚΗΓΟΡΩΝ	1
ΚΑΘΑΡΙΣΤΡΙΕΣ ΣΧΟΛ ΚΤΗΡΙΩΝ	7
ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ	2
ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΣΗΣ ΛΕΡΟΥ (ΔΟΝΑ)	1
ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΠΑΙΔΙΚΟΥ ΣΤΑΘΜΟΥ ΛΕΡΟΥ	8
ΣΥΝΟΛΟ	108

1.8.4. ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ

Η ακίνητη περιουσία του Δήμου Λέρου όπως προκύπτει από το την απογραφή χαρακτηρίζεται ως σημαντική.

Ειδικότερα, ο Δήμος έχει στην κατοχή του οικόπεδα, μέσα στα οποία περιλαμβάνεται ένας μεγάλος αριθμός βοσκοτόπων, αγροτεμαχίων και σχολικών αγροτεμαχίων καθώς και ένας σημαντικός αριθμός χέρσων αγρών και ρεμάτων. Επίσης, ο Δήμος έχει στην κατοχή του

εκτάσεις οι οποίες έχουν διαμορφωθεί κατάλληλα και χρησιμοποιούνται ως πλατείες, πάρκα και παιδότοποι. Επιπρόσθετα στην κατοχή του Δήμου βρίσκονται και αθλητικές εγκαταστάσεις καθώς και κτίρια στα οποία στεγάζονται οι υπηρεσίες του Δήμου.

Ταυτόχρονα ο Δήμος έχει στην κατοχή του ένα σημαντικό αριθμό κτιρίων των οποίων οι χρήσεις ποικίλλουν. Οι κυριότερες εγκαταστάσεις αφορούν κτίρια τα οποία εξυπηρετούν τις διοικητικές και οικονομικές λειτουργίες του Δήμου, κτίρια τα οποία χρησιμοποιούνται ως σχολεία, κτίρια τα οποία εξυπηρετούν κοινωνικές και πολιτιστικές λειτουργίες του Δήμου, εγκαταστάσεις που λειτουργούν ως οστεοφυλάκια σε νεκροταφεία καθώς και ένα μικρό αριθμό κτιρίων που παραχωρούνται για άλλες χρήσεις. Οι παραπάνω κατηγορίες παγίων επιφέρουν, είτε δύνανται να επιφέρουν στο Δήμο ένα σημαντικό ποσό εισοδημάτων. Πέρα όμως από αυτές τις κατηγορίες, στα πάγια του Δήμου συγκαταλέγονται και μια σειρά κατηγοριών περιουσιακών στοιχείων που αφορούν τεχνικά έργα, εγκαταστάσεις ύδρευσης, άρδευσης και αποχέτευσης, οδούς και έργα οδοποιίας, καθώς και ένα σημαντικό αριθμό εξοπλισμού όπως μηχανήματα, έπιπλα, οχήματα κ.α. Η συγκεκριμένη κατηγορία των παγίων αν και κρίνεται σημαντική και απαραίτητη για την ομαλή λειτουργία του Δήμου και την εξυπηρέτηση των πολιτών θεωρείται σκόπιμο να μην αναλυθεί στη συγκεκριμένη φάση διότι δεν αποτελεί πηγή περαιτέρω αύξησης των εισροών του Δήμου.

1.8.5. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ

Για την ανάλυση των οικονομικών στοιχείων του Δήμου, λήφθηκαν υπόψη οι τα μέχρι στιγμής διαθέσιμα στοιχεία που διατέθηκαν από το Δήμο.

Πίνακας 1.25 Απολογιστικά στοιχεία εσόδων – εξόδων και ποσοστό υλοποίησης προϋπολογισμού.

ΕΤΟΣ	ΠΡΟΫΠ. ΕΣΟΔΩΝ	ΠΡΟΫΠ. ΕΞΟΔΩΝ	ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΣΟΔΩΝ	ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΞΟΔΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΕΣΟΔΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΕΞΟΔΩΝ
2010	9.626.111,10 €	9.849.467,58 €	7.556.215,10 €	6.012.164,51 €	78,50%	61,04%

Η απόκλιση που παρουσιάζεται μεταξύ προϋπολογιστικών και απολογιστικών στοιχείων οφείλεται :

- στην εγγραφή μη διασφαλισμένων χρηματοδοτήσεων και των αντίστοιχων έργων και προγραμμάτων (οι δράσεις αυτές πρέπει να εγγράφονται στο διεκδικητικό πρόγραμμα),
- στην εγγραφή διασφαλισμένων εσόδων στο σύνολο τους που η είσπραξή τους γίνεται σταδιακά και όχι κατά το έτος που προϋπολογίζεται,

Ως προς τα **έσοδα** η απόκλιση είναι της τάξης του 22,5% και οφείλεται κυρίως:

- **στις προσόδους** από τις ΚΑΠ που ήταν μειωμένες σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια.
- **στις επιχορηγήσεις** λόγω εγγραφής στον προϋπολογισμό μη εξασφαλισμένων επιχορηγήσεων.

Ως προς τα **έξοδα** η απόκλιση είναι της τάξης του 38,96% και οφείλεται κυρίως :

- στην εγγραφή στον προϋπολογισμό προγραμμάτων που δεν υλοποιούνται στο τρέχον έτος,
- στην εγγραφή της συνολικής δαπάνης για κάθε προμήθεια, η οποία δεν ολοκληρώνεται σε ένα έτος
- στην εγγραφή στον προϋπολογισμό έργων ενταγμένων στο τεχνικό πρόγραμμα που δεν υλοποιούνται.

ΕΣΟΔΑ

Τα έσοδα του Δήμου χωρίζονται σε τακτικά, έκτακτα και έσοδα από δάνειο. Στα τακτικά και στα έκτακτα περιλαμβάνονται τα έσοδα τρέχουσας χρήσης, τα έσοδα παρελθόντων οικονομικών ετών που βεβαιώνονται για πρώτη φορά και τα βεβαιωθέντα παρελθόντων ετών.

Πίνακας 1.26 Ποσοστό συμμετοχής εσόδων στο σύνολο των εισπραχθέντων εσόδων

ΕΤΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΤΑΚΤΙΚΩΝ ΕΣΟΔΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΕΙΣΠΡΑΧΘΕΝΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΕΚΤΑΚΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΕΙΣΠΡΑΧΘΕΝΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΕΙΣΠΡΑΧΘΕΝΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ
2010	62%	10%	0%

Στα τακτικά έσοδα περιλαμβάνονται έσοδα από εκμετάλλευση κινητής και ακίνητης περιουσίας, τέλη και δικαιώματα, φόροι και εισφορές, επιχορηγήσεις για λειτουργικές δαπάνες, ενώ στα έκτακτα περιλαμβάνονται έσοδα από εκποίηση κινητής και ακίνητης περιουσίας, επιχορηγήσεις, δωρεές & κληρονομίες, προσαυξήσεις – πρόστιμα – παράβολα.

Πίνακας 1.27 Ποσοστό πηγών χρηματοδότησης στο σύνολο των εσόδων

ΠΗΓΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΑ ΕΙΣΠΡΑΧΘΕΝΤΑ ΕΣΟΔΑ
	ΕΤΟΥΣ 2010
ΚΕΝΤΡΙΚΟΙ ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΠΟΡΟΙ (Κ.Α.Π.)	45,06%
ΑΝΤΑΠΟΔΟΤΙΚΑ	5,81%
ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ	1,91%
ΤΕΛΗ –ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	4,87%
ΦΟΡΟΙ – ΕΙΣΦΟΡΕΣ	3,87%
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ & ΕΚΠΟΙΗΣΗ ΚΙΝΗΤΗΣ & ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ	1,41%

Από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνεται ότι:

- οι Κεντρικοί Αυτοτελείς Πόροι (Κ.Α.Π.) αποτελούν τη μεγαλύτερη πηγή εσόδων.
- οι επιχορηγήσεις καλύπτουν το 1,91% (εξαιρούνται οι επιχορηγήσεις για έργα και επενδύσεις) ενώ τα ανταποδοτικά το 5,81% ποσοστό που χαρακτηρίζεται ως εξαιρετικά χαμηλό.

- τα έσοδα από εκμετάλλευση & εκποίηση των περιουσιακών στοιχείων του Δήμου καλύπτουν ένα πολύ μικρό ποσοστό στο σύνολο των εσόδων, αν και ο Δήμος διαθέτει μια σεβαστή περιουσία σε ακίνητα.

ΕΞΟΔΑ

Πίνακας 1.28 Ποσοστιαία συμμετοχή εξόδων ανά κατηγορία δαπάνης

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΔΑΠΑΝΩΝ	2010
ΜΙΣΘΟΔΟΣΙΑ	41,02%
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ	12,73%
Ν.Π.Δ.Δ. Ν.Π.Ι.Δ. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	- - 7,45%
ΧΡΕΟΛΥΣΙΑ & ΤΟΚΟΙ ΔΑΝΕΙΩΝ	2,52%
ΠΛΗΡΩΜΕΣ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΩΝ ΕΤΩΝ	9,59%

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι:

- Η μισθοδοσία καλύπτει ένα πολύ μεγάλο κομμάτι των εξόδων που φτάνει το 41,02% που είναι όμως στο μέσο όρο στους Δήμους της χώρας που ξεπερνάει το 45%.
- Πολύ μεγάλο ποσοστό σε σχέση με τα έξοδα εμφανίζει και η κατηγορία «ΧΡΕΟΛΥΣΙΑ & ΤΟΚΟΙ ΔΑΝΕΙΩΝ» κάτι που μπορεί να βελτιωθεί με υπαγωγή του Δήμου στις ρυθμίσεις του Νόμου 3943/31.3.2011.
- Τα λειτουργικά έξοδα είναι σε αρκετά καλό επίπεδο καθώς δε ξεπερνούν το 12,73% του συνόλου των εξόδων.

ΑΝΤΑΠΟΔΟΤΙΚΑ

Τα ανταποδοτικά τέλη επιβάλλονται με νόμο, εισπράττονται από το Δήμο και αποδίδονται για συγκεκριμένο σκοπό όπως καθαριότητα, δημοτικός φωτισμός, πληρωμές εργαζομένων, συντηρήσεις μεταφορικών μέσων, προμήθειες υλικών, καύσιμα.

Πίνακας 1.29 Απολογισμός ανταποδοτικών τελών 2010

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΤΟΣ	ΕΣΟΔΑ	ΕΞΟΔΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗΣ
2010	438.730,44	810.634,84	-54,12%

Με βάση τον παραπάνω πίνακα συμπεράνουμε ότι:

- Τα έσοδα από ανταποδοτικά είναι χαμηλά σε σχέση με τον πληθυσμό της περιοχής.
- Υπάρχει μεγάλο έλλειμμα μεταξύ εσόδων και εξόδων κάτι που προκαλεί πρωτογενές έλλειμμα στα οικονομικά του Δήμου.

1.9. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΑΙ ΚΡΙΣΙΜΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

1.9.1. ΤΑ ΚΡΙΣΙΜΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ

- Η αναγκαστική μετεξέλιξη της οικονομίας δεδομένης της συρρίκνωσης αν όχι τερματισμό της λειτουργίας του θεραπευτηρίου.
- Υποστήριξη πρωτογενούς τομέα με έμφαση στην καθετοποίηση της παραγωγής και στην ενδυνάμωση της παραγωγής βιολογικών προϊόντων.

- Ανάπτυξη μεταποιητική μονάδας για την τυποποίηση του μελιού και προώθηση σε συγκεκριμένες αγορές σε συνεργασία με τον Ο.Π.Ε
- Κατασκευή μαρίνας στο Λακκί Λέρου
- Κατασκευή και διάνοιξη περιφερειακού Δρόμου στα Αλίντα για την αποσυμφόρηση της παραλίας.
- Άμεση δημιουργία χώρων παρκινγκ στις περιοχές Αλίντων, Αγίας Μαρίνας και Πλατάνου.
- Δημιουργία νέου Νεκροταφείου στην Καμάρα, επεκτάσεις καθώς επίσης και αναδιοργάνωση των παλαιών στο Λακί και του Ταξιάρχη.
- Ανάπλαση και επισκευή Δημοτικών Αγορών.
- Ενέργειες σε σχέση με το σταθμό της ΔΕΗ
- Ακτοπλοϊκή διασύνδεση με Βόρεια Ελλάδα κατά τους καλοκαιρινούς μήνες καθώς και καθημερινή διασύνδεση με Πειραιά.
- Αεροπορική διασύνδεση με τη Θεσσαλονίκη.
- Δημιουργία νέου αερολιμένα στη θέση Μάρκελος.
- Κατασκευή ολοκληρωμένου δικτύου αποχέτευσης των οικισμών του Δήμου και βελτίωση της λειτουργίας του βιολογικού καθαρισμού
- Βελτίωση του υπάρχοντος οδικού δικτύου και η δημιουργία δημοτικής συγκοινωνίας για όλο το νησί
- Δημιουργία ενιαίας Τουριστικής Ταυτότητας.
- Ολοκλήρωση πολεοδομικών εφαρμογών
- Αξιοποίηση της κρατικής και δημοτικής περιουσίας σε ένα ενιαίο σχέδιο με σαφή προσανατολισμό στην αύξηση της απασχόλησης και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας.
- Κατασκευή μονάδων αφαλάτωσης νερού και η επισκευή της λιμνοδεξαμενής Παρθενίου, αντικατάσταση του υπάρχοντος πεπαλαιωμένου εσωτερικού δικτύου ύδρευσης σε διάφορους οικισμούς του νησιού.
- Κατασκευή Χώρου Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων στην περιοχή Τσιγγούνας Λέρου

1.9.2. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΩΝ, ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΩΝ

1.9.2.1. SWOT ανάλυση για την περιοχή του Δήμου Λέρου, ως αναπτυξιακός χώρος

Η αναπτυξιακή προοπτική κάθε περιοχής αλλά και κάθε επί μέρους οργάνωσής ή επιχειρηματικού της φορέα υπόκειται στη δράση ενός συνόλου εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων, οι οποίοι δρουν ευμενώς ή δυσμενώς, άμεσα ή έμμεσα στο υπάρχον παραγωγικό σύστημα και την παραγωγική διαδικασία της. Οι εν λόγω παράγοντες αφορούν εσωτερικούς ή εξωτερικούς περιορισμούς στην προοπτική ανάπτυξης της περιοχής και συνδέονται με την αλληλεξάρτηση της τοπικής οικονομίας με την εθνική ή περιφερειακή οικονομία. Ακόμα συνδέονται με τη διεθνή οικονομία για περιοχές που έχουν ισχυρή οικονομική αλληλεξάρτηση με οικονομίες άλλων χωρών που κυρίως αποτυπώνονται στις οικονομικές "ροές" από και προς αυτές. Η σε βάθος κατανόηση αυτών των παραγόντων συμβάλλει σε μια ρεαλιστική αντίληψη των ορίων και των προοπτικών ανάπτυξης και δημιουργίας απασχόλησης, που στις περισσότερες των περιπτώσεων αποτελεί βασική επιδίωξη κάθε ευρύτερης περιοχής (Περιφέρειας ή μητροπολιτικής περιοχής) και κάθε Δήμου.

Ένα χρήσιμο εργαλείο το οποίο είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση των προαναφερθέντων παραγόντων αποτελεί η ανάλυση SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats). Η ανάλυση SWOT ως μεθοδολογικό εργαλείο, αποτελεί ένα τρόπο καταγραφής των κυριότερων συμπερασμάτων που προκύπτουν από την ανάλυση και την καταγραφή του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος ενός τμήματος ή του συνόλου της περιοχής μελέτης. Απώτερος στόχος της είναι καταρχήν ο εντοπισμός και η καταγραφή των "ισχυρών" σημείων ή στρατηγικών πλεονεκτημάτων πάνω στα οποία μπορεί να στηριχθεί η αναπτυξιακή της πορεία και να καθοριστούν οι στρατηγικές κατευθύνσεις μιας συνεκτικής και συνολικής στρατηγικής τοπικής ανάπτυξης για την συνολική περιοχή αναφοράς. Ακόμη, ο εντοπισμός και καταγραφή των "αδύνατων" σημείων αποτελεί την αναγκαία βάση για εκείνες τις πολιτικές και δράσεις που θα συνέβαλαν στη θεραπεία τους. Εξάλλου, σε ένα οικονομικό περιβάλλον που συνεχώς εξελίσσεται παρουσιάζονται

ευκαιρίες και κίνδυνοι, στοιχεία τα οποία θα πρέπει να αξιολογούνται και να λαμβάνονται υπόψη κατά το σχεδιασμό των όποιων παρεμβάσεων πολιτικής υπέρ των εν λόγω περιοχών. Η ανάλυση SWOT συνίσταται από τις τέσσερις (4) εξίσου σημαντικές παραμέτρους:

- Δυνατά σημεία
- Αδύνατα σημεία
- Ευκαιρίες
- Απειλές

Οι δύο πρώτες παράμετροι (Δυνατά και Αδύνατα Σημεία) σχετίζονται με το "εσωτερικό περιβάλλον" και καθορίζονται από την ανάλυση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της υπό μελέτη περιοχής. Οι παράμετροι αυτές αφορούν αποκλειστικά τον προσδιορισμό των πλεονεκτημάτων ή μειονεκτημάτων που πηγάζουν από την υφιστάμενη υποδομή, τις οικονομικές διαρθρώσεις, τα στοιχεία που διαμορφώνουν το οικονομικό περιβάλλον, το φυσικό περιβάλλον, το επίπεδο εκπαίδευσης, το πολιτιστικό περιβάλλον, και το γενικότερο προφίλ ενός τμήματος ή του συνόλου της περιοχής. Η συλλογή, ανάλυση και επεξεργασία των φυσιογνωμικών, οικονομικών και λοιπών στοιχείων, που έχει προηγηθεί, επιτρέπει την αξιολόγηση και τη σύνοψη των συμπερασμάτων σχετικά με τα δυνατά και αδύνατα σημεία που σκιαγραφούν το χαρακτήρα της υπό μελέτη περίπτωσης.

Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία που συγκροτούν το εσωτερικό περιβάλλον της υπό μελέτη περιοχής, εντοπίζονται και εξειδικεύονται οι παράμετροι που συνιστούν τα δυνατά σημεία, τα οποία πρέπει να αναπτύξει η παραγωγική δραστηριότητα στην περιοχή, καθώς και τα αδύνατα σημεία, τα οποία καλείται να περιορίσει, ώστε να μην αποτελούν εμπόδιο ή ανασταλτικός παράγοντας στη διαδικασία ανάπτυξής της. Με ανάλογο τρόπο, λαμβάνοντας υπόψη τα συμπεράσματα από την ανάλυση του εξωτερικού περιβάλλοντος προσδιορίζονται τα βασικότερα από εκείνα τα σημεία που διαφαίνεται να αποτελούν ευκαιρίες για ανάπτυξη και τα οποία θα πρέπει να εκμεταλλευθεί ο στρατηγικός αναπτυξιακός σχεδιασμός της περιοχής μελέτης, καθώς και οι κίνδυνοι (απειλές) που ενδέχεται να αντιμετωπίσει στο μέλλον. Τα συμπεράσματα της ανάλυσης αυτής χρησιμεύουν στον καθορισμό των βασικών αξόνων δράσης και των πολιτικών, που θα

πρέπει να σχεδιαστούν και να υλοποιηθούν στην υπό μελέτη περιοχή, έτσι ώστε να αρθούν τα εμπόδια στην ανάπτυξή της.

Δυνατά σημεία

Ο Δήμος Λέρου κατέχει ένα σημαντικό αριθμό πλεονεκτημάτων τα οποία εκπορεύονται τόσο από τη θέση του όσο και από το σύνολο των δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα στην ευρύτερη περιοχή.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ (ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ) ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ

- Κομβική θέση του Δήμου στον εθνικό γεωγραφικό χώρο κυρίως λόγω της γεωπολιτικής θέσης.
- Λιμένας εθνικής σημασίας παρά τα πολλά προβλήματα υποδομής.
- Συγκέντρωση των Διοικητικών Υπηρεσιών στην «πόλη» της Λέρου.
- Ύπαρξη Υποδομών Υγείας και Πρόνοιας.
- Σημαντικό μέρος του πληθυσμού ανήκει στις νεανικές ηλικίες.
- Η ύπαρξη τεράστιου αναξιοποίητου παραθαλάσσιου μετώπου
- Το ανθρώπινο δυναμικό της περιοχής
- Η σχετικά ικανοποιητική πρωτογενή παραγωγή
- Το πλούσιο αρχαιολογικό, ιστορικό, θρησκευτικό και πολιτιστικό απόθεμα της περιοχής
- Η ποικιλομορφία του φυσικού περιβάλλοντος
- Ο θαλάσσιος τουρισμός

Αδυναμίες

Ωστόσο, στο Δήμο Λέρου παρατηρούνται και αδυναμίες οι οποίες περιορίζουν την περαιτέρω αναπτυξιακή του προοπτική και συνεπώς κρίνεται απαραίτητη η ενίσχυση της με τη βοήθεια εργαλείων του κεντρικού σχεδιασμού για την αποφυγή ενός ενδεχόμενου αναπτυξιακού τέλματος ενώ γίνεται επιτακτική η ανάληψη πρωτοβουλιών και η διάγνωση αναπτυξιακών δυνατοτήτων.

ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ (ΣΗΜΕΙΑ ΥΣΤΕΡΗΣΗΣ) ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ

- Η γεωγραφική και οικονομική ασυνέχεια.
- Ο περιορισμός σε βασικούς φυσικούς πόρους πχ. Ενέργεια και πόσιμο νερό.
- Η αύξηση της ανεργίας και η μη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας
- Η εξάρτηση του νησιού από τα ψυχιατρείο τη στιγμή που τα δεδομένα δείχνουν να διαφοροποιούνται.
- Η ποιότητα των αστικών υποδομών (δίκτυο ύδρευσης, δίκτυο αποχέτευσης)
- Η ρύπανση των οικοσυστημάτων από διάφορες δραστηριότητες
- Η ποιότητα του επαρχιακού δικτύου
- Ανεπαρκής αξιοποίηση του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα.
- Απουσία επιχειρηματικών υποδομών.
- Σημαντικές ελλείψεις σε βασικές τεχνικές υποδομές πχ αεροδρόμιο, λιμάνι, μαρίνα.
- Ανεπαρκής διασύνδεση του τουρισμού με τους υπόλοιπους κλάδους της οικονομίας.
- Η περιορισμένη αξιοποίηση ελεύθερων δημοσίων εκτάσεων
- Η μεγάλη εξάρτηση του πρωτογενούς τομέα από την τροφοδοσία
- Η έλλειψη μηχανισμών ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών σε ζητήματα ανάπτυξης
- Οι μεγάλες αποστάσεις ορισμένων οικισμών από την έδρα του Δήμου
- Ο μειωμένος βαθμός διαμόρφωσης κοινής δημοτικής συνείδησης
- Χωρικές ασυνέχειες που προκαλούνται από μεταφορικούς άξονες και φυσικά εμπόδια

Ευκαιρίες

Τοποθετώντας το Δήμο Λέρου στο επίκεντρο του ευρύτερου γεωγραφικού, διοικητικού, οικονομικού, πολιτιστικού και αναπτυξιακού περιβάλλοντος δημιουργείται η δυνατότητα εξαγωγής χρήσιμων συμπερασμάτων σχετικά με τις ευκαιρίες και τις προοπτικές της περιοχής.

ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ (ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ) ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ

- Αξιοποίηση κοινωτικών και εθνικών κονδυλίων και πόρων (ΕΣΠΑ, Πρόγραμμα Ελλάδα κ.α.)
- Η αναδιάρθρωση της αγροτικής παραγωγής στην κατεύθυνση των αγροδιατροφικών προϊόντων

- Η αξιοποίηση του πρωτογενή τομέα για την ανάπτυξη της περιοχής και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης με αντικείμενο την επεξεργασία και τυποποίησης των τοπικών προϊόντων
- Η ανάπτυξη των θαλασσίων μεταφορών με στόχο την ανάπτυξη του λιμανιού της Λέρου.
- Αξιοποίηση του θεσμικού πλαισίου ΣΔΙΤ για επενδύσεις στην περιοχή (π.χ. αξιοποίηση δημοτικών εκτάσεων , ΚΕΔ)
- Ανάπτυξη επιχειρηματικότητας άμεσα συνδεδεμένης με την αξιοποίηση της ακίνητης περιουσίας
- Θεσμοθέτηση και εφαρμογή κατευθύνσεων χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού
- Ανάπτυξη συνεργασιών με άλλες όμορες περιοχές και ένταξη του Δήμου σε διεθνή και ευρωπαϊκά δίκτυα (π.χ. Σύμφωνο των Δημάρχων) .
- Δυνατότητες περιφερειακής και διασυνοριακής συνεργασίας με την Τουρκία και άλλες χώρες της μέσης ανατολής.
- Χρήση ΑΠΕ.

Απειλές

Το εξωτερικό περιβάλλον του Δήμου Λέρου επιφυλάσσει και ένα σύνολο απειλών οι οποίες είναι εξαιρετικά επίφοβες για την αναπτυξιακή προοπτική της. Οι απειλές αυτές δύνανται να προκύψουν ως αποτέλεσμα συνέχισης των αδυναμιών, μέσω παράβλεψης των δυνατών σημείων και της αδυναμίας μετατροπής των ευκαιριών σε ανάπτυξη. Στην περίπτωση αυτή η υφιστάμενη κατάσταση θα γίνει ακόμα δυσκολότερη και κυρίως θα αγνοηθεί η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης αφού θα υποθηκευτεί το μέλλον των επόμενων γενεών που θα ζήσουν στην περιοχή.

ΑΠΕΙΛΕΣ (ΚΙΝΔΥΝΟΙ) ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ

- Η κρίση της ελληνικής οικονομίας
- Οι αυξανόμενες κοινωνικές ανισότητες λόγω και της κρίσης
- Η αργή απορρόφηση των αναπτυξιακών πόρων
- Ο κίνδυνος υποβάθμισης του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος
- Η δραστική αλλαγή στην οικονομική δραστηριότητα ως απόρροια της πορείας του

<p>Ψυχιατρείου.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο ανταγωνισμός από άλλες περιοχές για την προσέλκυση δραστηριοτήτων • Οι περιβαλλοντικοί κίνδυνοι • Η μείωση των πόρων της Νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής • Η εξάντληση του υδροφόρου ορίζοντα. • Αδυναμία κεντρικού κράτους επίλυσης του μεταφορικού προβλήματος. • Ένταξη κοινωνικών προβλημάτων. • Συνέχιση της παράνομης λαθρομετανάστευσης.

1.9.2.2. SWOT Ανάλυση για το Δήμο , ως οικονομικός/ διοικητικός οργανισμός

	ΙΣΧΥΡΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΔΟΜΗ	<ul style="list-style-type: none"> • Στο πλαίσιο του αναμόρφωσης του Ο.Ε.Υ. υπάρχει αναλυτική και επίσημη περιγραφή της δομής και των αρμοδιοτήτων των επί μέρους Υπηρεσιών του Δήμου. 	<ul style="list-style-type: none"> • Υπάρχουν διαφοροποιήσεις στην πράξη από την οργανωτική δομή και την κατανομή των αρμοδιοτήτων που περιγράφονται στον προηγούμενο Ο.Ε.Υ. • Βασικές επιτελικές λειτουργίες δεν προσδιορίζονται με σαφήνεια στον προηγούμενο Ο.Ε.Υ. (ανάλυση, τεκμηρίωση εισηγήσεων, στρατηγικός σχεδιασμός, αξιολόγηση αποτελεσμάτων κλπ) • Υπάρχουν δυσκολίες στην άσκηση των λειτουργιών διοίκησης και στην συνεργασία μεταξύ των οργανωτικών μονάδων λόγω του εκτεταμένου 	<ul style="list-style-type: none"> • Με την προσαρμογή του υφισταμένου Ο.Ε.Υ. θα μπορούσαν να βελτιωθούν αρκετά αδύνατα σημεία της Οργανωτικής Δομής που επισημάνθηκαν. 	<ul style="list-style-type: none"> • Δυσκολίες και μειωμένος ρυθμός προσαρμογής των στελεχών σε νέες βελτιωμένες δομές. • Μειωμένος ρυθμός εναρμόνισης και υποστήριξης των νέων βελτιωμένων δομών από τα αντίστοιχα οργανωτικά συστήματα λειτουργίας και τις υποδομές που χρειάζονται (κτίρια, τεχνικά μέσα, συστήματα και εξοπλισμός πληροφορικής κλπ). • Η εφαρμογή του κανόνα 1/10 στο Δημόσιο τομέα

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ
Α' Ενότητα: Στρατηγικός Σχεδιασμός – Α' Παραδοτέο Νοέμβριος 2011

	ΙΣΧΥΡΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
		εύρους της διοικητικής εποπτείας		
ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ	<ul style="list-style-type: none"> Ο Δήμος διαθέτει έμπειρο στελεχιακό δυναμικό με μακροχρόνια προϋπηρεσία στο Δήμο, πάνω στο οποίο θα μπορούσε να στηριχθεί κάθε προσπάθεια βελτίωσης της οργάνωσης και της αποδοτικότητας λειτουργίας του. 	<ul style="list-style-type: none"> Δεν υπάρχει ένα επίσημο κείμενο (Εγχειρίδιο / Εγκύκλιο) που να περιγράφει τις ισχύουσες εσωτερικές διαδικασίες που αφορούν τις σχέσεις και τις ενέργειες του προσωπικού κατά τη διάρκεια της εργασιακής του ζωής Υπάρχουν πολύ περιορισμένες δυνατότητες μεταβολής / βελτίωσης των βασικών συστημάτων διοίκησης του προσωπικού, αφού ο Δήμος ακολουθεί τις ισχύουσες διατάξεις του Δημοσιούπαλληλικού κώδικα και του Κ.Δ. & Κ. Η κατανομή του υπάρχοντος δυναμικού στις επί μέρους οργανωτικές μονάδες, περιλαμβανομένων και των θέσεων των προϊσταμένων των μονάδων, δεν είναι πάντοτε η βέλτιστη, τόσο ποσοτικά, όσο και ποιοτικά (με βάση την εμπειρία και τα προσόντα). Δεν λειτουργεί σήμερα σύστημα διάγνωσης των αναγκών βελτίωσης των προσόντων, προώθησης και παρακολούθησης της ανάπτυξής τους, 	<ul style="list-style-type: none"> Στο πλαίσιο του Ε.Σ.Π.Α. 2007-2013 θα είναι δυνατόν να χρηματοδοτηθούν έργα για την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού του Δήμου. 	<ul style="list-style-type: none"> Απογοήτευση αξίων στελεχών που τυχόν θα χρησιμοποιηθούν σε θέσεις που απαιτούν διαφορετικά προσόντα από αυτά που διαθέτουν, πράγμα που θα έχει επίπτωση στην αποτελεσματικότητα / απόδοσή τους και στην αποδυνάμωση των ανθρωπίνων πόρων του Δήμου. Δυσκολίες και μειωμένος ρυθμός προσαρμογής των στελεχών σε νέα πιο σύγχρονα συστήματα διοίκησης προσωπικού. Σταδιακή απαξίωση της διατιθέμενης τεχνολογίας λόγω μη συστηματικής υλοποίησης των κατάλληλων προγραμμάτων συνεχιζόμενης κατάρτισης.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ
Α' Ενότητα: Στρατηγικός Σχεδιασμός – Α' Παραδοτέο Νοέμβριος 2011

	ΙΣΧΥΡΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
		<p>καθώς και προγραμματισμού της υλοποίησης των καταλλήλων προγραμμάτων συνεχιζόμενης κατάρτισης.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Υπάρχει ανάγκη οργάνωσης ποικιλίας προγραμμάτων συνεχιζόμενης κατάρτισης για την ανάπτυξη των προσόντων του προσωπικού.		

κεφάλαιο 2.

2. Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2011 – 2014

2.1. ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΤΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΥ ΟΡΑΜΑΤΟΣ

Από την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης εντοπίστηκαν τα βασικά χαρακτηριστικά του Δήμου Λέρου καθώς και οι τάσεις μετεξέλιξής του και τα κρίσιμα αναπτυξιακά ζητήματα. Ακόμη, αναλύθηκαν τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα, οι αδυναμίες του, οι πιθανές μελλοντικές αναπτυξιακές ευκαιρίες και προκλήσεις. Με βάση τα παραπάνω το αναπτυξιακό όραμα για την περιοχή συνοψίζεται ως εξής:

«Ο Δήμος Λέρου δυναμικός πόλος βιώσιμης ανάπτυξης με ποιοτική, πιστοποιημένη και καθετοποιημένη πρωτογενή παραγωγή, με προσέλκυση νέων δραστηριοτήτων στην μεταποίηση και ιδιαίτερα στον τουρισμό, με διακριτή τοπική ταυτότητα και ποιότητα ζωής, με σύγχρονες υποδομές και συνεργατική τοπική διακυβέρνηση».

Το όραμα του Δήμου Λέρου είναι ρεαλιστικό, δυναμικό, σύνθετο, πολυλειτουργικό και κοινωνικά αποδεκτό.

Ρεαλιστικό γιατί στηρίζεται στα πραγματικά δεδομένα της περιοχής και φιλοδοξεί να άρει τις όποιες αδυναμίες του και να αξιοποιήσει έτι περαιτέρω τα ανταγωνιστικά του πλεονεκτήματα. Ειδικότερα, η περιοχή φιλοδοξεί να ενισχύσει το παραγωγικό της σύστημα

μέσα από τον εκσυγχρονισμό του αγροκτηνοτροφικού της τομέα προς την κατεύθυνση της παραγωγής ποιοτικών πιστοποιημένων προϊόντων με τοπική ταυτότητα και εξωστρεφή προσανατολισμό, την περαιτέρω εγκατάσταση μεταποιητικών και άλλων επιχειρήσεων σε καλύτερα οργανωμένους χώρους υποδοχής, αλλά και την ανάδειξη και εντατικότερη αξιοποίηση των σημαντικών τουριστικών και πολιτιστικών πόρων που διαθέτει. Επίσης, η προστασία και ανάδειξη του πλούσιου φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής αλλά και η συνεχής βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιοχής αποτελούν απολύτως ρεαλιστικούς στόχους. Τέλος, η ανάδειξη και ανάπτυξη του παραλιακού μετώπου, η αναβάθμιση και διεύρυνση της λειτουργίας του λιμένα της περιοχής, η βελτίωση των μεταφορικών υποδομών και η επίλυση των περιβαλλοντικών ζητημάτων θα βελτίωνε την ελκυστικότητα της περιοχής για νέες δραστηριότητες και την ποιότητα ζωής των κατοίκων του δήμου.

Το όραμα είναι δυναμικό γιατί δεν χαρακτηρίζεται από συντηρητισμό και στατικότητα. Απεναντίας, αναγνωρίζει τις τάσεις μετεξέλιξης της περιοχής, τις τάσεις εγκατάστασης επιχειρήσεων και τουριστικών εισροών, των πιέσεων που δέχεται στο παράκτιο περιβάλλον και στις χρήσεις γης, των αλλαγών στις πολιτικές και στις αγορές ειδικά στο γεωργικό τομέα, τις ποιοτικές προτιμήσεις των κατοίκων της περιοχής για εργασία, κοινωνική μέριμνα, κατανάλωση, αναψυχή και κατοικία και θέτει ως στόχο της αξιοποίηση αυτών των τάσεων και αλλαγών προς όφελος της μελλοντικής του ανάπτυξης μέσα από μια σύγχρονη και συνεργατική διαφανή τοπική διακυβέρνηση.

Το όραμα είναι σύνθετο και πολυθεματικό, αποφεύγοντας μια μονοδιάστατη ανάπτυξη, η οποία θα τόνιζε μια από τις πτυχές της (π.χ. μόνο οικονομική, μόνο πολιτιστική, μόνο χωρική) ή θα εστίαζε σ' έναν μόνο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας (π.χ. της ελαιοκομίας). Αντιθέτως, είναι εμφανές ότι το αναπτυξιακό όραμα του Δήμου Λέρου προτάσσει την ισόρροπη και συμμετρική ανάπτυξη τόσο της οικονομικής δραστηριότητας, όσο και του πολιτισμού και της ποιότητας ζωής των κατοίκων. Ειδικότερα, επιδιώκει τη διατήρηση και περαιτέρω βελτίωση προς την κατεύθυνση της πιστοποιημένης ποιότητας των σημαντικών αγροδιατροφικών του προϊόντων, την ήπια συγκέντρωση μεταποιητικών δραστηριοτήτων σε οργανωμένους χώρους, την ανάδειξη του πολιτισμού και του

περιβάλλοντος ως αυτοτελούς αλλά και ως αναπτυξιακού πόρου, καθώς και τη διατήρηση και περαιτέρω αναβάθμιση της περιοχής ως τόπου ποιοτικής κατοικίας, κύριας και εξοχικής. Όλες οι εν λόγω συνιστώσες του οράματος διατηρούν την ίδια σημαντικότητα και το ειδικό τους βάρος. Επιδιώκονται παράλληλα και ταυτοχρόνως, χωρίς εσωτερικές συγκρούσεις ή επικαλύψεις.

Το όραμα είναι πολυλειτουργικό σύμφωνα με το αναπτυξιακό πρότυπο της βιώσιμης ανάπτυξης. Επιδιώκει τη σύζευξη της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης με την παράλληλη προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος και δίδει έμφαση στην ποιότητα (παραγωγής, περιβάλλοντος και κατοικίας). Συνεπώς, η επιδιωκόμενη αναπτυξιακή διαδικασία συμπεριλαμβάνει οικονομικές, περιβαλλοντικές, πολιτιστικές και κοινωνικές λειτουργίες, χωρίς αποκλεισμούς και αλληλο-αναιρέσεις.

Τέλος, το όραμα της περιοχής, όπως θα δειχθεί κατωτέρω, είναι συμβατό με το αναπτυξιακό όραμα τόσο του ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου, όσο και των γενικών στόχων του Χωροταξικού Σχεδίου της Περιφέρειας, καθώς και με τις βασικές κατευθυντήριες γραμμές της νέας πολιτικής συνοχής και τους εθνικούς και ευρωπαϊκούς αναπτυξιακούς στόχους.

2.2. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

Η αναπτυξιακή στρατηγική του Δήμου Λέρου, προκειμένου να είναι αποτελεσματική, στηρίζεται στις αρχές:

- Της **συμβατότητας** και της άμεσης συσχέτισης με το αναπτυξιακό όραμα. Δηλαδή θα πρέπει να περιλαμβάνει όλους εκείνους τους γενικούς στόχους, η υλοποίηση των οποίων θα οδηγήσει την περιοχή στην κοινωνικά επιθυμητή κατάσταση. Στην ουσία πρόκειται για τη στρατηγική εξειδίκευση του οράματος μέσω της διατύπωσης εξειδικευμένων στόχων.
- Της **εσωτερικής συνοχής**, που σημαίνει ότι οι επιμέρους στόχοι θα πρέπει να λειτουργούν συμπληρωματικά, χωρίς επικαλύψεις ή συγκρούσεις και αλληλο-αναιρέσεις.

- Της **θεματικής εξειδίκευσης**, δηλαδή του συγκεκριμένου προσανατολισμού και διακριτού περιεχομένου κάθε στόχου και της προώθησης ενός συγκεκριμένου τομέα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής.
- Της **εφικτότητας**, δηλαδή της διατύπωσης στόχων που είναι ρεαλιστικοί και υλοποιήσιμοι.
- Της **κοινωνικής αποδοχής**, που σημαίνει ότι οι στρατηγικοί στόχοι θα πρέπει να είναι αποδεκτοί και να τυγχάνουν της κοινωνικής συναίνεσης από τους κατοίκους της περιοχής.
- Της **συνάφειας** με τις περιφερειακές, εθνικές και ευρωπαϊκές αναπτυξιακές προτεραιότητες και τους στόχους του περιφερειακού Χωροταξικού Σχεδίου, ώστε αφενός να έχουν μεγάλη πιθανότητα χρηματοδότησης και αφετέρου να συνεργούν με αυτές ώστε να υπάρχει πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα.

Με βάση τα παραπάνω οι στρατηγικοί στόχοι για το Δήμο Λέρου έχουν ως εξής:

1^{ος} Στρατηγικός Στόχος:

Ενίσχυση της κοινωνικοοικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης της περιοχής στη βάση των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης

Πρωταρχικός στόχος της αναπτυξιακής στρατηγικής του Δήμου Λέρου είναι η συνεχής βελτίωση της τοπικής οικονομίας. Με βάση τα διαρθρωτικά οικονομικά του χαρακτηριστικά και τις προδιαγραφόμενες τάσεις ο στόχος αυτός περιλαμβάνει καταρχάς τη βελτίωση της αγροτικής και κτηνοτροφικής παραγωγής, ώστε αφενός να ενισχυθεί η τοπική παραγωγική βάση και αφετέρου να συγκρατηθεί ο τοπικός πληθυσμός. Ειδικότερα, οι τάσεις της ζήτησης δείχνουν ότι οι προτιμήσεις των καταναλωτών στρέφονται ολοένα και περισσότερο σε ποιοτικά και πιστοποιημένα αγροκτηνοτροφικά προϊόντα. Ο Δήμος έχει τις δυνατότητες να πορευτεί στο νέο περιβάλλον με αξιώσεις, αρκεί να υπάρξει ολοκληρωμένη προσέγγιση της αγροκτηνοτροφικής ανάπτυξης, μέσω μιας δέσμης παρεμβάσεων που θα περιλαμβάνουν δράσεις όπως συνεχείς βελτιώσεις και αναδιαρθρώσεις καλλιεργειών, αγροτικές υποδομές, αξιοποίηση υδάτινων πόρων, επιμόρφωση αγροτών, αξιοποίηση

κινήτρων και ειδικών προγραμμάτων, χωροταξικές διευθετήσεις, εισαγωγή νέων τεχνολογιών και τεχνογνωσίας, επενδύσεις στην μεταποίηση και εμπορία κ.α. Η περιοχή εμφανίζει ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα στην ποιοτική μελιού. Απαιτείται όμως περαιτέρω προσπάθεια για την τυποποίηση του προϊόντος και για ένταξη αυτού σε μεγάλα και διεθνή δίκτυα πωλήσεων. Στόχος της στρατηγικής είναι η διατήρηση και περαιτέρω ανάπτυξη αυτών των ζωτικών παραδοσιακών κλάδων της γεωργίας, της κτηνοτροφίας και της αλιείας με έμφαση στην παραγωγή ποιοτικών και πιστοποιημένων προϊόντων με καθετοποίηση της διαδικασίας, δηλαδή με επιτόπια περαιτέρω επεξεργασία, ώστε να προκύψουν πλεονεκτήματα για την τοπική απασχόληση.

Για την ενίσχυση του αγροτοκτηνοτροφικού τομέα ο Δήμος θα αναλάβει πρωτοβουλίες και δράσεις για:

- Περαιτέρω βελτίωση των αγροτικών και κτηνοτροφικών υποδομών (π.χ. αρδεύσεις, αγροτική οδοποιία, πρόληψη φυσικών καταστροφών, ποτίστρες, ηλεκτροδότηση κ.α.)
- Προσδιορισμός ζωνών χωροθέτησης κτηνοτροφικών μονάδων, μετεγκατάσταση μονάδων όπου απαιτείται, βελτίωση βοσκότοπων.
- Αναβάθμιση του συστήματος ενημέρωσης και τεχνικής στήριξης των αγροτών, κτηνοτρόφων και αλιέων για ενισχύσεις, αναδιάρθρωση, βιολογικές καλλιέργειες, μεταποίηση και εμπορία, προστασία του περιβάλλοντος κ.α.
- Προώθηση σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο συστημάτων πιστοποίησης και διασφάλισης ποιότητας, κ.α.
- Προστασία και αναβάθμιση του θαλάσσιου περιβάλλοντος, που είναι η βάση της αλιείας και του θαλάσσιου τουρισμού.

Στόχος της αναπτυξιακής στρατηγικής στον τομέα της μεταποίησης είναι η αύξηση των πλεονεκτημάτων της εν λόγω τάσεις για τους κατοίκους της περιοχής καθώς και για τον ίδιο το Δήμο ως οργανισμό, αλλά και η παράλληλη άμβλυνση των μειονεκτημάτων. Τα κυριότερα πλεονεκτήματα αναφέρονται στην αύξηση των προσφερόμενων θέσεων εργασίας, στην αύξηση της ζήτησης για υποστηρικτικές υπηρεσίες (π.χ. διαχείριση στερεών αποβλήτων, μεταφορές, συντήρηση), στη ζήτηση αγροτικής γης για βιομηχανική χρήση με

συνέπεια την αύξηση της αξίας της, ενώ τα μειονεκτήματα που θα πρέπει να αντιμετωπισθούν είναι κυρίως η ρύπανση, η διείδυση των μονάδων στον περιαστικό και αγροτικό χώρο, η αισθητική επιβάρυνση των τοπίων, η αύξηση των αναγκών για υποδομές, η μεταφορική συμφόρηση κ.α. Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να προσδιοριστούν οι περιοχές-ζώνες στις οποίες θα μπορούσαν να εγκατασταθούν οι μελλοντικές μεταποιητικές δραστηριότητες.

Η τοπική οικονομία εμφανίζει, όπως και το σύνολο της περιφερειακής και εθνικής μας οικονομίας, τάσεις τριτογενοποίησης. Με βάση τις εν λόγω τάσεις αλλά και τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του Δήμου, αναμένεται η περαιτέρω ανάπτυξη κλάδων υπηρεσιών όπως η εστίαση και αναψυχή, ο αθλητισμός, ο τουρισμός, η εκπαίδευση, ο πολιτισμός, το εμπόριο και οι μεταφορές **ειδικότερα σε ένα Δήμο που παρουσιάζει άμεση συσχέτιση με το κομμάτι της υγείας**. Ειδικότερα, στόχος της στρατηγικής είναι η περαιτέρω αξιοποίηση, ανάδειξη και προβολή των τουριστικών πόρων της περιοχής (π.χ. παράκτιο μέτωπο, λιμάνι, δημιουργία μαρίνας, αρχαιότητες, ιστορικοί τόποι, μονοπάτια, εκκλησιές και μοναστήρια, αισθητικά δάση και βουνά, διατηρητέοι οικισμοί κ.α.), η ένταξή τους σε τοπικά και υπερτοπικά δίκτυα και η σύνδεση του τουρισμού που προσελκύουν με νεότερα πολιτιστικά στοιχεία (π.χ. αρχαιολογικό μουσείο, λαογραφικά μουσεία, αρχιτεκτονική κληρονομιά παραδοσιακών οικισμών, παραδόσεις, πολιτιστικές εκδηλώσεις) καθώς με νέες μορφές τουρισμού (π.χ. αγροτουρισμός, οικοτουρισμός, εστίαση, αναψυχή, αθλητισμός). Απώτερος στόχος είναι η αξιοποίηση του πλούσιου οικο-πολιτιστικού αποθέματος της περιοχής και η σύνδεσή του με την τοπική παραγωγή. Αυτή είναι μία από τις βασικές κατευθύνσεις που θα κινηθεί ο Δήμος στο πλαίσιο της αναπτυξιακής του στρατηγικής.

Η οικονομική ανάπτυξη συμβάλλει καθοριστικά στην ευημερία των κατοίκων της περιοχής αλλά και στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής. Η ποιότητα ζωής των κατοίκων θα βελτιωθεί περαιτέρω με πρωτοβουλίες και δράσεις στον κοινωνικό τομέα όπως είναι η κοινωνική πρόνοια (π.χ. παιδικοί σταθμοί), η στήριξη ατόμων με ειδικά προβλήματα (π.χ. ηλικιωμένοι, ΑΜΕΑ, πολύτεκνοι).

Τέλος, ο Δήμος αναγνωρίζει στο πλαίσιο της αναπτυξιακής του στρατηγικής τις αρχές της αειφορίας. Το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον της περιοχής δέχεται πιέσεις από τις οικιστικές, μεταποιητικές, αγροτικές, κτηνοτροφικές, αλιευτικές και τουριστικές δραστηριότητες. Στόχος του Δήμου είναι να προστατέψει και να αναβαθμίσει το φυσικό και οικιστικό περιβάλλον ώστε η περιοχή να διατηρήσει την ποιότητα ζωής και να διασφαλίσει συνθήκες βιώσιμης ανάπτυξης.

2^{ος} Στρατηγικός Στόχος

Πολύ-πολική χωρο-οικονομική προσέγγιση του αναπτυξιακού οράματος με εξειδικευμένη παρέμβαση και ισόρροπη ανάπτυξη του χώρου της περιοχής

Η περιοχή του Δήμου, παρά τα μικρομεσαία σχετικά πληθυσμιακό μέγεθος, διακρίνεται από την μεγάλη έκταση και την ποικιλομορφία του χώρου της, καθώς και σημαντικά ελλείμματα χωρικής συνοχής και άνισης ανάπτυξης. Η εν λόγω ποικιλομορφία καθιστά αναγκαία την χωρική εξειδίκευση της αναπτυξιακής στρατηγικής, χωρίς να αποκλείει τις οριζόντιες δράσεις και τις γενικές στοχεύσεις. Συνεπώς, ένας από τους βασικούς στόχους της αναπτυξιακής στρατηγικής είναι η εξειδικευμένη χωρική παρέμβαση και η ισόρροπη ανάπτυξη του χώρου, δηλαδή η εξάλειψη των όποιων ενδοδημοτικών αναπτυξιακών ανισοτήτων.

Συνεπώς, με βάση τα διαφορετικά χαρακτηριστικά της κάθε ζώνης ο Δήμος καλείται να εφαρμόσει διαφοροποιημένα μέτρα για την ανάπτυξη κάθε περιοχής.

3^{ος} Στρατηγικός Στόχος

Αναβάθμιση της διοικητικής ικανότητας του Δήμου και αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών

Η συνεχής βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών προς τους δημότες και τις επιχειρήσεις αποτελεί βασικό στόχο της αναπτυξιακής στρατηγικής. Από τη μια η αναβάθμιση των

υπηρεσιών προς τους πολίτες βελτιώνει την καθημερινή ζωή τους και συμβάλλει στην κοινωνικοοικονομική τους ανάπτυξη. Η παροχή υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις βελτιώνει την παραγωγικότητά τους και καθιστά την περιοχή ελκυστική για νέες οικονομικές δραστηριότητες.

Συνεπώς, στο πλαίσιο της νέας αναπτυξιακής του στρατηγικής ο Δήμος Λέρου θα κινηθεί προς την κατεύθυνση της αναβάθμισης των υπηρεσιών του μέσω του εκσυγχρονισμού της οργανωτικής του δομής, της διεύρυνσης και βελτίωσης του στελεχικού του δυναμικού, της αξιοποίησης των σύγχρονων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών, της βελτίωσης της υλικοτεχνικής υποδομής, της αποκέντρωσης στην παροχή υπηρεσιών, της βελτίωσης των διαδικασιών ενημέρωσης και ενεργοποίησης των πολιτών, της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης κ.α.

Επίσης, ο Δήμος έχει επίγνωση των αναγκών έγκαιρου σχεδιασμού στους τομείς της ανάπτυξης, της χωροταξίας και πολεοδομίας, του περιβάλλοντος, του πολιτισμού και του τουρισμού κ.α.

4^{ος} Στρατηγικός Στόχος

Βελτίωση της οικονομικής κατάστασης του Δήμου

Παρά τη συνεχή βελτίωση της οικονομικής κατάστασης του Δήμου υπάρχουν σημαντικά περιθώρια βελτίωσής της. Έτσι, ο Δήμος στοχεύει στην βελτίωση των ανταποδοτικών εσόδων του, τον εξορθολογισμό των δαπανών λειτουργίας του καθώς και τη βελτίωση των εσόδων από τη διαχείριση της περιουσίας του. Επίσης, μέσω της οργανωτικής του βελτίωσης θα επιδιώξει την αύξηση των εισροών για επενδύσεις από το ΕΣΠΑ, τα ειδικά εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα από, το εθνικό σκέλος των δημοσίων επενδύσεων, καθώς και μέσω της αξιοποίησης των νέων εργαλείων όπως είναι οι ΣΔΙΤ και οι συμβάσεις παραχώρησης.

Στρατηγικός στόχος του Δήμου είναι η συνεχής βελτίωση των εσόδων του για την παραγωγή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών προς τους πολίτες του, καθώς και η αύξηση των εσόδων για επενδύσεις στις πάσης φύσεων υποδομές και στην ανάπτυξη δομών στον πολιτιστικό, κοινωνικό και αθλητικό τομέα.

Στους παρακάτω Πίνακες ερευνάται η συνάφεια μεταξύ των στρατηγικών στόχων της περιοχής του Δήμου Λέρου με τις προτεραιότητες και τους στόχους του ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου, αλλά και τις εθνικές και Κοινοτικές προτεραιότητες.

Πίνακας 1 Συνάφεια γενικών στόχων αναπτυξιακής Στρατηγικής Δ. Λέρου με γενικούς στρατηγικούς στόχους Επιχειρησιακού Προγράμματος Κρήτης & Νήσων Αιγαίου 2007-2013

	Γενικοί αναπτυξιακοί στόχοι Δήμου Λέρου			
	1 ^{ος}	2 ^{ος}	3 ^{ος} Αναβάθμιση της διοικητικής ικανότητας του Δήμου και αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών	4 ^{ος}
Στρατηγικοί Στόχοι Επιχειρησιακού Προγράμματος Κρήτης & Νήσων Αιγαίου 2007-2013	Ενίσχυση της κοινωνικοοικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης της περιοχής στη βάση των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης	Πολυπολική χωροοικονομική προσέγγιση του αναπτυξιακού οράματος με εξειδικευμένη παρέμβαση και ισόρροπη ανάπτυξη του χώρου της περιοχής		Βελτίωση της οικονομικής κατάστασης του Δήμου
Βελτίωση της επιχειρηματικότητας και προσέλκυση επενδύσεων στις περιοχές της Χωρικής Ενότητας	X	X	X	X
Ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού για την αποτελεσματική ενίσχυση της απασχόλησης, της παραγωγικότητας και	X	X	X	X

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΥ ΛΕΡΟΥ
Α' Ενότητα: Στρατηγικός Σχεδιασμός – Α' Παραδοτέο Νοέμβριος 2011

της κοινωνικής συνοχής				
Βελτίωση του επιπέδου της ποιότητας ζωής		X	X	X
Ενίσχυση των παραγωγικών δραστηριοτήτων και αύξηση της ελκυστικότητας της Χωρικής Ενότητας, ως τόπου διαβίωσης και άσκησης επιχειρηματικών και επενδυτικών δραστηριοτήτων	X	X		
Διασφάλιση της βιωσιμότητας και λειτουργικότητας των περιφερειακών υποδομών, έμφαση στην ανάπτυξη φιλικών προς το περιβάλλον μορφών ενέργειας		X		
Βελτίωση της προσπελασιμότητας μέσω της δημιουργίας και αναβάθμισης υποδομών και ενδο-περιφερειακών και δια-περιφερειακών μεταφορικών δικτύων	X	X		
Αξιοποίηση του τουρισμού και του πολιτισμού για τη βιώσιμη ανάπτυξη	X	X		
Πρώθηση της καινοτομίας και της έρευνας και σύνδεσή τους με την επιχειρηματικότητα	X	X	X	X

2.3. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΩΝ

2.3.1. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ

Η αναπτυξιακή στρατηγική του Δήμου Λέρου, όπως προσδιορίζεται στην προηγούμενη ενότητα, διαθέτει συνοχή μεταξύ αναπτυξιακού οράματος και γενικών στόχων (μέσων) και συνιστά μια ενιαία και αδιάσπαστη αναπτυξιακή στρατηγική. Θεωρείται βέβαιο πως η συνεπής εφαρμογή της θα συμβάλλει καθοριστικά στην βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της.

Η εφαρμογή της ως άνω στρατηγικής έχει μακροπρόθεσμο ορίζοντα και ως βασικό περιορισμό τη διαθεσιμότητα των πόρων. Για το λόγο αυτό και στη βάση των όρων που θέτει ο περιφερειακός, εθνικός και ευρωπαϊκός προγραμματισμός προσδιορίζονται στα παρακάτω οι άξονες προτεραιότητας του Επιχειρησιακού Προγράμματος, καθώς και οι εξειδικευμένες δράσεις του με ορίζοντα την περίοδο 2011-14. Τόσο οι άξονες προτεραιότητας όσο και οι δράσεις του προγράμματος φιλοδοξούν να συμβάλουν στην επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της νέας στρατηγικής. Συνεπώς, οι άξονες προτεραιότητας, οι κορμοί παρέμβασης και οι δράσεις τους συνιστούν μέσον για την επίτευξη της αναπτυξιακής στρατηγικής, η οποία είναι πιο γενική και πιο μακροπρόθεσμη.

Στη βάση των αναπτυξιακών αναγκών και των στόχων της αναπτυξιακής στρατηγικής αλλά και των σχετικών οδηγιών του Υπουργείου, οι άξονες προτεραιότητας του Επιχειρησιακού Προγράμματος Δ. Λέρου έχουν ως εξής:

1^{ος} Άξονας Προτεραιότητας

«Φυσικό και Οικιστικό Περιβάλλον - Τεχνικές υποδομές»

Ο πρώτος άξονας προτεραιότητας αναφέρεται στην προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος στο πνεύμα των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης καθώς και στην βελτίωση και επέκταση των τεχνικών υποδομών.

Ειδικότερα, ο άξονας αυτός αρθρώνεται σε τρεις κορμούς παρέμβασης:

- (1) στην προστασία και ανάδειξη του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος,
- (2) στο χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό και
- (3) στις τεχνικές υποδομές.

Το φυσικό περιβάλλον πέρα από την αξία που έχει για την ποιότητα ζωής των σημερινών και μελλοντικών κατοίκων της περιοχής, συνιστά και βασικό πλουτοπαραγωγικό πόρο που προσφέρεται για ήπιες μορφές ανάπτυξης, Ειδικότερα, η προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος αναφέρεται σε ειδικά θέματα όπως είναι η προστασία των δασών, των ορεινών οικοσυστημάτων (π.χ. περιοχές NATURA), του παράκτιου μετώπου, της θαλάσσιας χλωρίδας και πανίδας, η προστασία και συνεχής καθαρισμός των ρεμάτων και των τάφρων, η προστασία και βελτίωση των βοσκότοπων, η διαχείριση των στερεών και υγρών αποβλήτων σύμφωνα με την εθνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία και τον περιφερειακό σχεδιασμό, η καταπολέμηση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και του θορύβου κ.α. Επίσης, συμπεριλαμβάνει δράσεις για την ορθολογική διαχείριση της ενέργειας και των υδάτινων πόρων της περιοχής καθώς και την αποκατάσταση λατομικών περιοχών όπως και την προστασία τοπίων. Το δομημένο περιβάλλον της περιοχής αφορά άμεσα την ποιότητα ζωής των κατοίκων, αλλά και την ελκυστικότητα των οικισμών της. Παρά την υψηλή ποιότητα αυτού του περιβάλλοντος απαιτούνται δράσεις όπως διατήρηση ελεύθερων χώρων, προστασία των τοπίων και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, συγκοινωνιακές ρυθμίσεις, καταπολέμηση θορύβου, πρόληψη φυσικών καταστροφών, βελτίωση αισθητικής εισόδων των οικισμών, απομάκρυνση οχλουσών δραστηριοτήτων κ.α.

Ο δεύτερος άξονας παρέμβασης αναφέρεται στο χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό ώστε η περιοχή να αποκτήσει χωρική συνοχή, να αποφύγει συγκρούσεις χρήσεων γης, να αποκτήσει γη για την οικιστική και οικονομική της ανάπτυξη, να προβλέψει τη χωροθέτηση λειτουργιών κ.α..

Τέλος, ο κορμός παρέμβασης των τεχνικών υποδομών αναφέρεται στην ανάγκη της βελτίωσης και επέκτασης όλων των κατηγοριών τεχνικών υποδομών και δικτύων. Ειδικότερα, στις τεχνικές υποδομές περιλαμβάνονται παρεμβάσεις οδικών έργων (π.χ. λιμένες, μαρίνα, ενδοδημοτικοί οδοί, κόμβοι και συνδέσεις με άλλα κεντρικά δίκτυα, αγροτικές και κτηνοτροφικές οδοί, ασφαλτοστρώσεις), επέκταση των δικτύων ενέργειας (π.χ. φυσικού αερίου) και επικοινωνιών (π.χ. ευρυζωνικά δίκτυα), εκσυγχρονισμός και επέκταση του υδρευτικού, αποχετευτικού και αρδευτικού δικτύου.

Όλες οι δράσεις του άξονα προτεραιότητας προσδιορίζονται και αναλύονται στην επόμενη ενότητα.

2^{ος} Άξονας Προτεραιότητας

«Κοινωνική Πολιτική, Παιδεία και Πολιτισμός»

Μια από τις βασικότερες αποστολές του Δήμου Λέρου είναι να παρέχει στους πολίτες του υψηλής ποιότητας υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και στήριξης, να προάγει τα τοπικά συστήματα και τις τοπικές δομές εκπαίδευσης, να αναδεικνύει και να αξιοποιεί τους πολιτιστικούς και αρχαιολογικούς πόρους της περιοχής καθώς και την σύγχρονη πολιτιστική δραστηριότητά του.

Στο πλαίσιο αυτού του άξονα προτεραιότητας ο Δήμος θα αναπτύξει ειδικές δράσεις και πολιτικές σε τρεις κορμούς:

- (1) στην κοινωνική πολιτική,
- (2) στην παιδεία και
- (3) στον πολιτισμό-τουρισμό.

Οι κοινωνικές παρεμβάσεις και δράσεις του Δήμου αναφέρονται στην υποστήριξη ειδικών ομάδων πληθυσμού όπως είναι οι ηλικιωμένοι και τα ΑΜΕΑ, στην περαιτέρω προώθηση της υποστήριξης της οικογένειας και των εργαζόμενων γυναικών (π.χ. παιδικοί σταθμοί, ολοήμερα σχολεία), στην ένταξη στην τοπική κοινωνία όλων των ατόμων, στην υποστήριξη των αθλητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων των νέων κ.α.

Η συνεχής βελτίωση των σχολικών υποδομών (π.χ. κτίρια, εργαστήρια, βιβλιοθήκες, νέες τεχνολογίες, αθλητικές σχολικές υποδομές,), η προώθηση της εκπαίδευσης ενηλίκων και της δια βίου εκπαίδευσης, η συνεχής ενημέρωση και επιμόρφωση των πολιτών κα. συνθέτουν το δεύτερο κορμό παρέμβασης.

Ο τρίτος κορμός του παρόντος άξονα αναφέρεται στην περαιτέρω ανάδειξη του πλούσιου πολιτιστικού, ιστορικού και αρχαιολογικού αποθέματος της περιοχής, τη δημιουργία νέων πολιτιστικών υποδομών και δομών, την δημιουργία πολιτιστικής διαδρομής, τη βιώσιμη σύνδεση του πολιτισμού με τον τουρισμό ώστε να βελτιωθεί και η οικονομική βάση της περιοχής, η προώθηση σύγχρονων πολιτιστικών δραστηριοτήτων κ.α.

Οι δράσεις του άξονα προτεραιότητας εξειδικεύονται και αναλύονται στο επόμενο κεφάλαιο.

3^{ος} Άξονας Προτεραιότητας

«Τοπική Οικονομία και Απασχόληση»

Η βελτίωση και ο εκσυγχρονισμός του τοπικού παραγωγικού συστήματος και η αύξηση του αριθμού των απασχολουμένων αποτελούν τη βάση για την ποιότητα ζωής και την ευημερία των πολιτών του Δήμου. Συνεπώς, το ΕΠ περιλαμβάνει της τοπική οικονομία και την απασχόληση στους βασικούς άξονες προτεραιότητάς του.

Ο εν λόγω άξονας θα περιλαμβάνει πρωτοβουλίες, δράσεις και πολιτικές, οι οποίες κατηγοριοποιούνται σε τρεις κορμούς παρέμβασης:

- (1) δράσεις για την ενίσχυση της πρωτογενούς παραγωγής και απασχόλησης,
- (2) δράσεις για την προώθηση της παραγωγής και απασχόλησης στο δευτερογενή τομέα και κυρίως στην μεταποίηση,
- (3) δράσεις για την ενδυνάμωση της παραγωγής και απασχόλησης στον τριτογενή τομέα και ειδικά στον τουρισμό και
- (4) οριζόντιες δράσεις για την ενίσχυση της απασχόλησης.

4^{ος} Άξονας Προτεραιότητας

Ο Ο.Τ.Α. ως οργανισμός και οι σχέσεις του με τους πολίτες, την πολιτεία και τους τοπικούς φορείς

Ο Δήμος πέρα από ένα ειδικό δημοκρατικό σύστημα τοπικής διακυβέρνησης συνιστά και έναν παραγωγικό οργανισμό σχεδιασμού και υλοποίησης πολιτικών καθώς και παροχής υψηλής ποιότητας υπηρεσιών προς τους πολίτες και τις επιχειρήσεις της περιοχής του. Για να επιτελέσει την αποστολή του ο Δήμος και οι οργανισμοί και επιχειρήσεις του θα πρέπει να εφαρμόζουν τις αρχές της διαφάνειας, της χρηστής διοίκησης, της αξιοκρατίας, της αποδοτικότητας, της οικονομικότητας και της αποτελεσματικότητας.

Ακόμη, τόσο ο σχεδιασμός όσο και η υλοποίηση πολιτικών και δράσεων τοπικής ανάπτυξης προϋποθέτουν την τοπική κοινωνική διαβούλευση, τη μέγιστη κοινωνική συναίνεση, την ανάπτυξη συνεργασιών με άλλους φορείς της κεντρικής και περιφερειακής διοίκησης αλλά και της τοπικής αυτοδιοίκησης, καθώς και με οικονομικούς και κοινωνικούς φορείς, πολίτες κλπ.

Επίσης, η στελέχωση του Δήμου και των οργανισμών του με το κατάλληλο ανθρώπινο δυναμικό, η συνεχής βελτίωση αυτού του δυναμικού, η εφαρμογή σύγχρονων τεχνολογιών στην τοπική διοίκηση, η έγκαιρη προετοιμασία μελετών και προγραμμάτων, η αποτελεσματική διεκδίκηση πόρων, η βιώσιμη διαχείριση των οικονομικών κ.α. συμβάλλουν τόσο στην επίτευξη των παραπάνω αρχών όσο και στην ικανοποίηση των πολιτών.

Για το λόγο αυτό κρίνεται αναγκαία η συμπερίληψη στους άξονες προτεραιότητας του παρόντος άξονα, οι κορμοί παρέμβασης του οποίου είναι:

- (1) Οργάνωση και λειτουργία του Ο.Τ.Α., καθώς και σε ζητήματα αποτελεσματικότητας, αποδοτικότητας και χρηστής τοπικής διοίκησης,
- (2) Οριζόντιες ή υποστηρικτικές λειτουργίες του Ο.Τ.Α. και των Νομικών Προσώπων του και
- (3) Ανάγκες υποστήριξης των οργάνων διοίκησης και των υπηρεσιών για την αποδοτικότερη και αποτελεσματικότερη άσκηση των αρμοδιοτήτων τους.

Πίνακας 2 Άξονες Προτεραιότητας και Μέτρα Παρέμβασης ανά άξονα, του Επιχειρησιακού Προγράμματος Δ. Λέρου

ΑΞΟΝΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ	ΜΕΤΡΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ
1. Φυσικό και Οικιστικό Περιβάλλον - Τεχνικές υποδομές	1.1 Χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός – χωρική συνοχή 1.2 Δομημένο περιβάλλον 1.3 Φυσικό περιβάλλον-Πρόληψη κινδύνων 1.3 Τεχνικές υποδομές και δίκτυα

2. Κοινωνική Πολιτική, Παιδεία και Πολιτισμός	2.1 Κοινωνική φροντίδα 2.2 Εκπαιδευτικές υποδομές 2.3 Πολιτισμός και αθλητισμός
3. Τοπική Οικονομία και Απασχόληση	3.1 Γεωργοκτηνοτροφική ανάπτυξη 3.2 Μεταποίηση 3.4 Τουριστική ανάπτυξη 3.4 Απασχόληση
4. Ο Ο.Τ.Α. ως οργανισμός και οι σχέσεις του με τους πολίτες, την πολιτεία και τους τοπικούς φορείς	4.1 Ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού του Δήμου 4.2 Βελτίωση υλικοτεχνικής υποδομής 4.3 Οικονομικά του Δήμου 4.4 Οργάνωση και διαχείριση των υπηρεσιών και λειτουργιών του Δήμου 4.5 Εξωτερικές συνεργασίες και μεταφορά καλών πρακτικών

2.3.2. Η ΣΥΝΟΧΗ ΜΕΤΑΞΥ ΑΞΟΝΩΝ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

Πριν την αναλυτική παρουσίαση των στόχων και των δράσεων ανά άξονα, στον παρακάτω Πίνακα επιχειρείται μια συνοπτική αντιστοίχιση των αξόνων προτεραιότητας με τους γενικούς στόχους της στρατηγικής της προηγούμενης ενότητας, προκειμένου να τεκμηριωθεί η εσωτερική συνοχή μεταξύ στόχων και προτεραιοτήτων του Προγράμματος.

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα αυτό, οι άξονες προτεραιότητας είναι απολύτως συμβατοί με τους γενικούς στόχους της στρατηγικής. Παρά τη μεγαλύτερη συνάφεια με ορισμένους γενικούς στόχους, παρατηρείται ότι σχεδόν όλοι οι άξονες συνεισφέρουν στην υλοποίηση περισσότερων στόχων. Σημειώνεται, ότι αμέσως ή/και εμμέσως όλοι οι άξονες προτεραιότητας επηρεάζουν όλους τους γενικούς και ειδικούς στόχους. Στον σχετικό Πίνακα η αντιστοίχιση είναι ευθέως ανάλογη με την εκτιμώμενη συνάφεια μεταξύ στόχων και αξόνων.

Πίνακας 2.3 Συνάφεια Αξόνων Προτεραιότητας του Επιχειρησιακού Σχεδίου με τους στόχους της Αναπτυξιακής Στρατηγικής του Δ. Λέρου

ΑΞΟΝΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ	ΓΕΝΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ			
	1. Ενίσχυση της κοινωνικοοικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης της περιοχής στη βάση των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης	2. Πολύ-πολική χωρο-οικονομική προσέγγιση του αναπτυξιακού οράματος με εξειδικευμένη παρέμβαση και ισόρροπη ανάπτυξη και συνοχή του χώρου της περιοχής	3. Αναβάθμιση της διοικητικής ικανότητας του Δήμου και αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών	4. Βελτίωση της οικονομικής κατάστασης του Δήμου
1. Φυσικό και Οικιστικό Περιβάλλον - Τεχνικές υποδομές	X	X		
2. Κοινωνική Πολιτική, Παιδεία και Πολιτισμός	X	X	X	
3. Τοπική Οικονομία και Απασχόληση	X	X		X
4. Ο Ο.Τ.Α. ως οργανισμός και οι σχέσεις του με τους πολίτες, την πολιτεία και τους τοπικούς φορείς			X	X

Επίσης, πασιφανής είναι από τον Πίνακα η αρμονική εσωτερική αρχιτεκτονική μεταξύ των επί μέρους αξόνων προτεραιότητας. Έτσι, ο άξονας προτεραιότητας «Φυσικό και οικιστικό περιβάλλον-τεχνικές υποδομές» συμβάλλει στην επίτευξη της προτεραιότητας «Τοπική οικονομία και απασχόληση». Οι άξονες «Τοπική οικονομία και απασχόληση» και «Ο ΟΤΑ ως οργανισμός και οι σχέσεις του με τους πολίτες, την πολιτεία και τους τοπικούς φορείς» συμβάλλουν στην προώθηση των δράσεων του άξονα «Κοινωνική πολιτική, παιδεία και πολιτισμός» κοκ.

2.3.3. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΩΝ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΜΕ ΕΘΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ

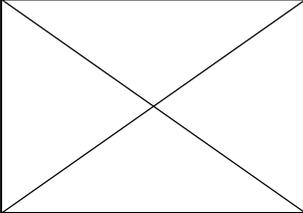
Στους παρακάτω πίνακες περιγράφεται μια πρώτη προσέγγιση συσχέτισης των αξόνων προτεραιότητας με τις Κατευθυντήριες Γραμμές της νέας Πολιτικής Συνοχής της Ε. Κοινότητας (ΣΚΓΚ), με τους στόχους του Εθνικού Στρατηγικού Σχεδίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007-2013 και με τους άξονες προτεραιότητας του ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου.

Πίνακας 2.43 Συνάφεια Αξόνων Προτεραιότητας με ΣΚΓΚ (ΚΓ 1)

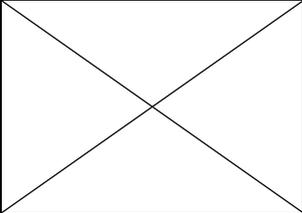
X	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗΣ 2007-2013		
	ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΑ ΓΡΑΜΜΗ 1		
	Να γίνουν η Ευρώπη και οι περιφέρειές της πιο ελκυστικοί τόποι για επενδύσεις και απασχόληση		
ΑΞΟΝΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ Δ. ΛΕΡΟΥ	<i>Επέκταση και βελτίωση των μεταφορικών υποδομών</i>	<i>Ενίσχυση των συνεργιών ανάμεσα στην προστασία του περιβάλλοντος και στην ανάπτυξη</i>	<i>Αντιμετώπιση του θέματος της εντατικής χρησιμοποίησης παραδοσιακών πηγών ενέργειας στην Ευρώπη</i>
Φυσικό και Οικιστικό Περιβάλλον - Τεχνικές υποδομές	X	X	X
Κοινωνική Πολιτική, Παιδεία και Πολιτισμός			
Τοπική Οικονομία και Απασχόληση			
Ο Ο.Τ.Α. ως οργανισμός και οι σχέσεις του με τους πολίτες, την πολιτεία και τους τοπικούς φορείς			

Πίνακας 4 Συνάφεια Αξόνων Προτεραιότητας με ΣΚΓΚ (ΚΓ 2)

	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗΣ 2007-2013			
	ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΑ ΓΡΑΜΜΗ 2			
Βελτίωση των γνώσεων και της καινοτομίας με στόχο την ανάπτυξη				
ΑΞΟΝΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ Δ. ΛΕΡΟΥ	<i>Αύξηση και βελτίωση των επενδύσεων στην Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη (ΕΤΑ)</i>	<i>Διευκόλυνση της καινοτομίας και προώθηση της επιχειρηματικότητας</i>	<i>Προώθηση της κοινωνίας των πληροφοριών για όλους</i>	<i>Βελτίωση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση</i>
Φυσικό και Οικιστικό Περιβάλλον - Τεχνικές υποδομές			X	
Κοινωνική Πολιτική, Παιδεία και Πολιτισμός				
Τοπική Οικονομία και Απασχόληση	X	X		
Ο Ο.Τ.Α. ως οργανισμός και οι σχέσεις του με τους πολίτες, την πολιτεία και τους τοπικούς φορείς			X	

Πίνακας 2.6 Συνάφεια Αξόνων Προτεραιότητας με ΣΚΓΚ (ΚΓ 3)

	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗΣ 2007-2013				
	ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΑ ΓΡΑΜΜΗ 3				
	Περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας				
ΑΞΟΝΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ Δ ΛΕΡΟΥ	<i>Προσέλκυση και διατήρηση περισσότερων ανθρώπων στην αγορά εργασίας και εκσυγχρονισμός των συστημάτων κοινωνικής προστασίας</i>	<i>Βελτίωση της προσαρμοστικότητας των εργαζομένων και των επιχειρήσεων και αύξηση της ευελιξίας της αγοράς εργασίας</i>	<i>Αύξηση των επενδύσεων στο ανθρώπινο κεφάλαιο μέσω της βελτίωσης της εκπαίδευσης και της ειδίκευσης</i>	<i>Διοικητικές ικανότητες</i>	<i>Προστασία της υγείας των εργαζομένων</i>
Φυσικό και Οικιστικό Περιβάλλον - Τεχνικές υποδομές					
Κοινωνική Πολιτική, Παιδεία και Πολιτισμός	X		X		
Τοπική Οικονομία και Απασχόληση	X				
Ο Ο.Τ.Α. ως οργανισμός και οι σχέσεις του με τους πολίτες, την πολιτεία και τους τοπικούς φορείς				X	

Πίνακας 5 Συνάφεια Αξόνων Προτεραιότητας ΕΠ.Π. Δ. Λέρου με ΕΣΠΑ

Θεματικές και Χωρικές Προτεραιότητες Αναπτυξιακής Στρατηγικής του ΕΣΠΑ							
Ειδικοί Αναπτυξιακοί Στόχοι Δ. Λέρου	Επένδυση στον παραγωγικό τομέα της οικονομίας	Κοινωνία της γνώσης και καινοτομία	Απασχόληση και Κοινωνική Συνοχή	Θεσμικό Περιβάλλον	Ελκυστικότητα της Ελλάδας και των Περιφερειών, ως τόπου επενδύσεων, εργασίας και διαβίωσης.	Χωρική ανάπτυξη (αστική, ορεινών, νησιώτικων και αγροτικών περιοχών)	Εδαφική Συνεργασία (Στόχος 3)
Φυσικό και Οικιστικό Περιβάλλον - Τεχνικές υποδομές					X	X	
Κοινωνική Πολιτική, Παιδεία και Πολιτισμός		X	X		X		
Τοπική Οικονομία και Απασχόληση	X		X				
Ο Ο.Τ.Α. ως οργανισμός και οι σχέσεις του με τους πολίτες, την πολιτεία και τους τοπικούς φορείς				X			

**Πίνακας 2.8 Συνάφεια Αξόνων Προτεραιότητας ΕΠ.Π. Δ. Λέρου με ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου
2007 – 2013**

	Αναπτυξιακές προτεραιότητες Δ. Λέρου			
Στόχοι του ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου	Φυσικό και Οικιστικό Περιβάλλον - Τεχνικές υποδομές	Κοινωνική Πολιτική, Παιδεία και Πολιτισμός	Τοπική Οικονομία και Απασχόληση	Ο Ο.Τ.Α. ως οργανισμός και οι σχέσεις του με τους πολίτες, την πολιτεία και τους τοπικούς φορείς
Επίτευξη υψηλής ανταγωνιστικότητας, ψηφιακής σύγκλισης και εξωστρέφειας	X		X	
Αντιστροφή του αναπτυξιακού дуΐσμού και ομογενοποίηση του οικονομικού και κοινωνικού χώρου της Περιφέρειας		X	X	
Διασφάλιση του περιβάλλοντος και εξασφάλιση της αειφορίας της ανάπτυξης	X		X	
Αξιοποίηση των ανθρώπινων πόρων				X
Λειτουργική σύνδεση με τις όμορες Περιφέρειες και μείωση της εξάρτησης	X		X	